

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffer i fokus 2023

De vinnande bidragen i Brottsoffermyndighetens
uppsatstävling

Förord

Brottsoffermyndigheten har som övergripande mål att främja brottsoffers rättigheter och uppmärksamma deras behov och intressen. Myndighetens huvuduppgifter är att besluta i ärenden om brottsskadeersättning och administrera Brottsofferfonden. Brottsoffermyndigheten fungerar även som ett kunskapscentrum i brottsofferfrågor och återkräver utbetald brottsskadeersättning av kända gärningspersoner.

Brottsofferfonden stödjer olika projekt och verksamheter som utvecklar och synliggör brottsofferarbetet i Sverige. Medel fördelas till brottsofferinriktade verksamheter i ideell, privat och offentlig regi samt till viktimologisk forskning.

För att väcka intresse för brottsofferfrågor hos studenter på universitets- och högskolenivå, har Rådet för Brottsofferfonden sedan 1997 utlyst en uppsatstävling kallad Brottsoffer i fokus. Sammanlagt har nära 800 uppsatser skickats in sedan tävlingens första omgång. De har belyst brottsoffer inom ett flertal olika ämnen såsom juridik, psykologi, socialt arbete, kriminologi, statsvetenskap, folkhälsovetenskap och sociologi. Tävlingen har bidragit till att många studenter för med sig ett brottsofferperspektiv i sina kommande yrkesliv. Ett flertal av deltagarna har dessutom gått vidare med forskning inom det viktimologiska området. Förhoppningen är att tävlingen bidrar till en fortsatt gynnsam utveckling av brottsofferarbetet samt en ökad och fördjupad kunskap inom området.

Den sjuttonde omgången av tävlingen avslutades i juni 2022. Intresset för tävlingen har varit fortsatt stort och 46 olika uppsatser har deltagit. I denna antologi publiceras de uppsatser som tilldelats första, andra och tredje pris. Vi hoppas att de ska inbjuda till läsning och väcka intresse för de frågor som de behandlar.

Umeå mars 2023

Anders Alenskär
Generaldirektör

Innehåll

Brottsoffermyndigheten som rättsbildare? – En kritisk granskning av Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas bestämmande av skadestånd för kränkning

Johanna Petersson

Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete, Örebro universitet 4

“Social workers should help children to tell”: Investigative child interviewing and memory knowledge among social workers

Charlotte Löfgren

Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet63

De medföljande barnen – En kvalitativ studie om hur verksamma tillgodoser barns behov och rättigheter i skyddat boende

Hanna Bengtsson och Hanna Nilsson

Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet 113

JURIDICUM

Brottsoffermyndigheten som rättsbildare?

*En kritisk granskning av Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas
bestämmande av skadestånd för kränkning*

Johanna Petersson

HT 2021

JU101A Examensarbete inom juristprogrammet, 30 högskolepoäng

Examinator: Erika Lunell

Handledare: Amie Dahlqvist

Sammanfattning

År 2021 publicerades en statlig utredning i vilken strävan efter kraftiga höjningar av ersättningsnivåerna för kränkning vid brott framhölls. Kränkningen är en ideell skada som därmed är ekonomiskt ojämförbar, vilket föranleder vissa svårigheter i beräkningen av skadeståndet. Ersättningsnivåerna finns inte reglerade i lag vilket sätter en stor press på de rättstillämpande organen. Rättsbildningen av ersättningsnivåerna för kränkning sker därför genom praxisbildning, som i sin tur sker genom ett samspel mellan de allmänna domstolarna och Brottsoffermyndigheten. Detta möjliggörs eftersom kränkning ersättning till följd av brott även kan utgå som brottskadeersättning från Brottsoffermyndigheten.

I det praxisbildande samspelet har Brottsoffermyndigheten återkommande pekats ut som den aktör som huvudsakligen förväntas utveckla ersättningsnivåerna för kränkning. Detta antyder att Brottsoffermyndigheten erhåller en funktion som rättsbildare, vilket framstår som anmärkningsvärt i ljuset av den vedertagna uppfattningen om att domstolarna ska vägleda rättstillämpningen. För att utröna hur detta förefaller i praktiken har, inom ramen för denna framställning, en systematisering av rättsfall från de senaste 30 åren genomförts, vilket bidragit med slutsatsen att Brottsoffermyndighetens ledande roll i det praxisbildande samspelet blivit mer vedertagen med åren. De senaste åren har domstolarna i regel utgått från Brottsoffermyndighetens praxis, och i undantagsfall gjort avvikande bedömningar. Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning är således betydande, vilket sedermera har utretts ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Vad gäller de kritiska iakttagelserna kan konstateras att kravet på domstolarnas opartiskhet och oberoende av båda parterna åtminstone inte kan anses tillgodoses på ett uppenbart sätt. Detta eftersom skadeståndsbeloppet, enligt förevarande utredning, indirekt bestäms av Brottsoffermyndigheten, som är en myndighet med ett tydligt mål: att främja brottsoffers rättigheter, behov och intressen. Däremot har Brottsoffermyndigheten erhållit en djup och bred kunskap om hur brottsofferfrågorna ska behandlas i samhället. Myndigheten har dessutom en större möjlighet att genomföra gedigna ersättningsprövningar i jämförelse med domstolarna som ofta hanterar skadeståndsanspråket inom ramen för brottmålet. Detta illustreras genom dess referatsamlingar som bidragit med ett genomarbetat system för olika skadeståndsschabloner vilket skapar förutsäkrighet i ersättningssystemet för kränkning. Därutöver har samstämmighet mellan aktörernas ersättningsprövningar för kränkning ansetts påkallat ur ett brottsofferperspektiv. Detta eftersom eventuella skiljaktigheter mellan domstolarna och Brottsoffermyndighetens bedömningar för *en och samma kränkning* har föranlett kritik ur ett brottsofferperspektiv.

Resultatet av denna studie visar sammanfattningsvis att Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning kan anses bidra både med perspektiv som, utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, är att anse som legitima samt perspektiv som är möjliga att kritisera. Eftersom dessa aspekter innefattar stora och grundläggande frågor framstår det emellertid som övermäktigt att inom ramen för denna uppsats besvara hur ordningen *bör* se ut. Det hade emellertid varit lämpligt om domstolarna tillämpade Brottsoffermyndighetens praxis på ett mer kritiskt sätt och med motiveringar som tydliggör att domstolarna har kontroll över rättstillämpningen. Detta hade sannolikt möjliggjort en ordning där de aspekter som framstår som legitima får vidmakthållas, medan de kritiserade aspekterna möjligen kan lindras.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	5
FÖRKORTNINGSLISTA	8
1 INLEDNING	9
1.1 BAKGRUND OCH ÄMNESPRESENTATION.....	9
1.2 SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	11
1.3 METOD.....	11
1.4 MATERIAL.....	13
1.5 TIDIGARE FORSKNING.....	16
1.6 AVGRÄNSNINGAR	16
1.7 DISPOSITION	16
2 DET CIVILRÄTTSLIGA SKADESTÅNDET I FÖRHÅLLANDE TILL BROTTSKADEERSÄTTNINGEN	18
2.1 KRÄNKNINGERSÄTTNINGEN ENLIGT 2 KAP. 3 § SKL.....	18
2.1.1 Tillämpningen av schabloner.....	19
2.1.2 Bedömningen av kränkningersättningen.....	20
2.1.3 Kränkningersättningens nära angränsning till straffrätten	21
2.1.4 Syftet med kränkningersättningen	22
2.2 BROTTSKADEERSÄTTNINGEN	22
2.2.1 Syftet med brottskadeersättningen.....	23
2.2.2 Brottskadeersättningens bakgrund.....	24
2.2.3 Brottsoffermyndigheten.....	25
2.2.4 Brottsoffermyndigheten i förhållande till artikel 6 i EKMR	25
2.3 INSTITUTEN I FÖRHÅLLANDE TILL VARANDRA.....	26
2.3.1 Årekränkningensbrott	27
2.3.2 Jämkning	27
2.3.3 Omprövning	28
2.3.4 Regressrätt	28
2.3.5 Systematiska skillnader.....	28
3 EN KRITISK GRANSKNING AV DOMSTOLARNAS SKADESTÅNDSBEDÖMNINGAR 30	
3.1 INLEDANDE ORD	30
3.2 BROTTSOFFERMYNDIGHETENS INFLYTANDE GENOM ÅREN	31
3.2.1 Perioden från år 1991 till och med år 1997.....	31
3.2.2 Perioden från år 1998 till och med år 2021	33
3.3 NÅGRA KONKRETA NOTERINGAR TILL FÖLJD AV VISSA ERSÄTTNINGSHÖJNINGAR AV BROTTSOFFERMYNDIGHETEN.....	35
3.4 DOMSTOLSAVGÖRANDE AVSEENDE ÅREKRÄNKNING.....	36
3.5 TILLÄMPNINGEN AV SCHABLONER.....	37
3.5.1 "De gällande schablonerna".....	37
3.5.2 Tillämpningen av schabloner avseende skadestånd för sveda och värk.....	39
3.6 UTTRYCK AV SKILLNADER MELLAN INSTITUTEN I DOMSKÄLEN.....	40
3.6.1 Förtydliganden – i pedagogiskt syfte?.....	40
3.6.2 Statliga intressen till grund för det civilrättsliga spörsmålet?	41

4 BROTTSOFFERMYNDIGHETENS INFLYTANDE UR ETT RÄTTSSÄKERHETSPERSPEKTIV	43
4.1 PRINCIPEN OM DOMSTOLARS SJÄLVSTÄNDIGHET	43
4.2 DEN RÄTTSKIPANDE FUNKTIONEN	45
4.2.1 <i>Brottsoffermyndighetens ställning utifrån artikel 6 i EKMR</i>	47
4.3 KVALITÉN PÅ BROTTSOFFERMYNDIGHETENS PRAXIS.....	48
4.3.1 <i>Den allmänna opinionen</i>	48
4.3.2 <i>Brottsoffermyndighetens expertis</i>	48
4.3.3 <i>Aktörernas olika förutsättningar</i>	49
4.4 EN LINDRANDE STRATEGI.....	50
5 SLUTSATS.....	52
KÄLLFÖRTECKNING.....	54

Förkortningslista

BRL	Brottsskadelag (2014:322)
Dir.	Kommittédirektiv
dnr	Diarienummer
ECOSOC	FN:s ekonomiska och sociala råd
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund och ämnespresentation

En person som blivit utsatt för brott har idag, generellt sett, rätt till ersättning för den skada den lidit i och med det brott den blivit utsatt för. Detta går i linje med grundprincipen inom svensk skadeståndsrätt: att den som vållat en skada uppsåtligen eller genom oaktsamhet ska ersätta skadan och därigenom sätta den skadelidande i samma ekonomiska ställning som om skadan aldrig ägt rum. Skadeståndsfrågan aktualiseras således ofta vid brott eftersom det i regel innebär att någon på ett eller annat sätt lidit skada. I brottmål kan skadestånd grundas på sak-, person-, eller förmögenhetsskador, samt den kränkning som skadelidande blivit utsatt för i och med brottet.¹ Kränkningersättningen regleras i 2 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) (SkL) och innebär att den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skadelidande för den skada som kränkningen har inneburit. Bedömningen av kränkningersättningen är särpräglad eftersom ersättningen delas ut till följd av en ideell skada, vilket tar sikte på upplevelser av obehag eller lidande som inte kan värderas i pengar.² Kränkningersättningens särart föranleder därmed en viss komplexitet vid bedömningen av kränkningersättningens storlek i jämförelse med ekonomiska skador. Grundprincipen, att sätta den skadelidande i samma ekonomiska ställning som om skadan aldrig inträffat, ger således ingen vägledning vid bestämmandet av kränkningersättningen.³

Förutom den komplexitet som uppstår till följd av att kränkningen är ekonomiskt ojämförbar föranleder fastställande av skadeståndsskyldighet i brottmålsprocesser generellt en viss problematik i och med att gärningspersonen många gånger inte har förmågan att utbetala det skadestånd som domstolen fastställt.⁴ Om brottsoffret i ett sådant fall inte kan erhålla ersättning genom eventuell försäkring inträder Brottsoffermyndigheten för att ersätta brottsoffret. Brottsoffermyndigheten utbetalar då brottsskadeersättning till den skadelidande enligt brottsskadelagen (2014:322) (BRL) och tar på så sätt över den skadelidandes skadeståndsanspråk gentemot den skadevällande. Staten har således åtagit sig ett juridiskt ansvar gentemot brottsoffer för vissa skador orsakade genom brott.⁵

Brottsskadeersättningen bestäms av Brottsoffermyndigheten genom en fristående ersättningsprövning, innebärande att domstolarna och myndigheten kan fastställa *olika* ersättningsbelopp

¹ Hellner, Jan & Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021 [cit. Hellner & Radetzki], s. 55; SOU 1973:51 *Skadestånd*, s. 218.

² SOU 2010:87 *Skadestånd och Europakonventionen* [cit. SOU 2010:87], s. 99.

³ Hellner & Radetzki, s. 370.

⁴ Uttrycket ”ekonomisk ojämförbarhet” grundas i att pengar och känslor omöjligt kan jämföras eftersom det inte finns någon hållbar gemensam måttstock för de två företeelserna. En kränkning kan således inte värderas i pengar, vilket innebär att kränkningen är ekonomiskt ojämförbar (Schultz, Märten, *Kränkning: studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Jure, Stockholm, 2008 [cit. Schultz 2008], s. 77 f.).

⁵ SOU 2021:64 *Ersättning till brottsoffer* [cit. SOU 2021:64], s. 54; Dereborg, Anders & Lindeblad, Ann-Christine, *Brottskadlagen (2014:322): en kommentar*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2018 [cit. Dereborg & Lindeblad 2018], s. 11.

för *en och samma* kränkning. Detta föranleder, teoretiskt sett, att praxis för ersättningsnivåerna för kränkning kan utvecklas på ett sätt inom domstolsväsendet, och på ett annat sätt hos Brottsoffermyndigheten, vilket vid första anblick kan framstå som naturligt. Däremot kvarstår det faktum att aktörerna bedömer *samma* ekonomiskt ovärderliga kränkning, utifrån *samma* bedömningskriterier⁶, vilket har föranlett att eventuella skiljaktigheter mellan aktörernas bedömningar har mötts av kritik från ett brottsofferperspektiv.⁷ Det har därför ansetts påkallat för aktörerna att beakta varandras praxis i bedömningen av kränkingsersättningen, för att på så sätt säkerställa att de respektive skadestandsprövningarna bättre överensstämmer.⁸ Aktörerna har därmed skapat ett praxisbildande samspel som utvecklats i sådan utsträckning att det numera finns lag som fixerar samspelet. Det stadgas nämligen i 5 § 3 st. BRL att Brottsoffermyndigheten i regel inte får bestämma ett lägre belopp för kränkingsersättningen än det belopp som domstolen fastställt i skadestandsprövningen i det enskilda fallet.⁹ Ett tilltagande samspel mellan ett civilrättsligt och offentlighetsrättsligt institut ger upphov till vissa intressanta aspekter, och särskilt eftersom ersättningsnivåerna inte regleras i lag vilket innebär att rättsbildningen¹⁰ avseende ersättningsnivåerna för kränkning sker genom praxis.¹¹

I en statlig utredning från år 2021 framhölls strävan efter kraftiga höjningar av ersättningsnivåerna för kränkning.¹² Vad gäller praxisbildningen har Brottsoffermyndigheten återkommande pekats ut som den aktör som huvudsakligen förväntas att utveckla ersättningsnivåerna för kränkning.¹³ Mot bakgrund av detta framställs Brottsoffermyndigheten, på ett sätt, som rättsbildare avseende nivåerna för kränkingsersättning. Detta blir ur ett rättssäkerhetsperspektiv uppseendeväckande med hänsyn till den vedertagna uppfattningen om att domstolarna ska vara vägledande för rättstillämpningen, utan styrning från myndigheter.¹⁴ Det verkar sammanfattningsvis inte stå helt klart vilken aktör som har det huvudsakliga ansvaret för utvecklingen, och således rättsbildningen, av ersättningsnivåerna för kränkning.

⁶ Dessa bedömningskriterier framgår av 5 kap. 6 § SkL.

⁷ Se SOU 2012:26 *En ny brottsskadela*, s. 119; motion 2009/10:Ju345 *Utbetalning av skadestånd till brottsoffer m.m.*; Nordborg, Gudrun, *Skadestånd och brottsskadeersättning*, Advokatsamfundet, https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/nyheter/skadestand_och_brottsskadeersattning.pdf (hämtad 2022-01-10).

⁸ SOU 2021:64, s. 82.

⁹ Se regeringens proposition 2013/14:94 *En ny brottsskadela* [cit. Prop. 2013/14:94].

¹⁰ Något bör även anföras om termerna ”rättskipning” och ”rättsbildning”. Domstolarna har en rättskipande funktion, innebärande att tvisten löses så långt domstolen förmår. Begreppet rättsbildning har emellertid en annan betydelse; HD:s rättsbildande verksamhet sträcker sig längre än rättskipningen i det enskilda fallet. Rättsbildning innebär således att rätt skapas, vilket förändrar ramen för gällande rätt. Rättskipning kan alltså innebära rättsbildning, men det behöver inte göra det (Schmidt, Folke, *Domaren som lagtolkare, Studiematerial i allmän rättslära.*, 3 uppl., Juristförlaget, Stockholm, 1982, ursprungligen publicerad i Festskrift för Herlitz, 1955, s. 119-149, s. 123).

¹¹ Regeringens proposition 2000/01:68 *Ersättning för ideell skada* [cit. Prop. 2000/01:68], s. 16 f.

¹² Se SOU 2021:64.

¹³ Se exempelvis; Andersson, Håkan, *Ersättningsproblem i skadeståndsrätten: skadeståndsrättsliga utvecklingslinjer. Bok III*, Iustus förlag, Uppsala, 2017 [cit. Andersson], s. 449 f.; SOU 2021:64, s. 147; När det i förevarande framställning talas om ”Brottsoffermyndighetens praxis” åsyftas i själva verket mer specifikt Nämnden för brottsskadeersättnings praxis eftersom det är nämnden som huvudsakligen skapar myndighetens praxis. Däremot är Nämnden för brottsskadeersättning en del av Brottsoffermyndigheten, och således hänvisas till ”Brottsoffermyndighetens praxis” även avseende beslut som nämnden tagit.

¹⁴ SOU 2021:64, s. 147; se även principen om domstolars självständighet.

I en proposition från år 2000 övervägdes möjligheten att ge domstolarna en mer framträdande roll beträffande rättsbildningen av kränkingsersättningens storlek.¹⁵ Slutsatsen blev emellertid kortfattad; nämligen att samspelet mellan domstolarna och Brottsoffermyndigheten ”fungerade bra”.¹⁶ På senare år verkar inte denna grundläggande fråga ha blivit problematiserad överhuvudtaget, möjligen eftersom frågan om hur ersättningsnivåerna ska höjas och brottsoffrets ställning stärkas i stället hamnat i förgrunden. Det förefaller däremot ytterst relevant även i en sådan utredning att uttröna huruvida det praxisbildande samspelet ter sig på ett rättssäkert sätt. Mot bakgrund av detta framstår det som påkallat att utreda hur idén om Brottsoffermyndighetens ledande funktion fungerar i praktiken; och om det leder till en rättssäker rättstillämpning eller inte. Förevarande utredning avser emellertid inte att, likt ovan anförda proposition, åstadkomma ett kortfattat svar på en så stor och svår fråga. Denna utredning intar i stället ett närmre perspektiv genom en granskning av domstolarnas *rättstillämpning*, vilket sedermera även ger möjlighet till att dra vissa slutsatser om rättsbildningen. Huvudfrågan, som innefattar flera omfattande delfrågor, kan inte rimligen besvaras kortfattat – däremot framstår den som synnerligen aktuell att åtminstone problematisera.

1.2 Syfte och problemformulering

Syftet med uppsatsen är att inledningsvis utreda hur domstolarna och Brottsoffermyndigheten synkroniserar ur ett formellt perspektiv, för att sedan kritiskt granska Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas bestämmande av skadestånd för kränkning. Vidare problematiseras detta ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Detta mynnar mer specifikt ut i den huvudsakliga problemformuleringen:

- Hur kan beaktandet av Brottsoffermyndighetens praxis i domstolarnas bestämmande av skadestånd för kränkning kritiseras eller legitimeras ur ett rättssäkerhetsperspektiv?¹⁷

1.3 Metod

Syftet inbegriper att fastställa gällande rätt för att sedermera problematisera den. Såväl den utredande som den problematiserande delen av syftet kommer till uttryck i uppsatsens samtliga kapitel, vilket innebär att utredningen genomgående innehåller kritiska perspektiv. Det

¹⁵ Se Prop. 2000/01:68.

¹⁶ Prop. 2000/01:68, s. 60 f.

¹⁷ Rättssäkerhet kan betraktas som ett värde av vad olika rättsstatliga mekanismer, såsom objektivitet, legalitet, förutsebarhet och domstolarnas självständighet, avser att uppnå. För att specificera utredningens problemformulering är det således dessa mekanismer som är utgångspunkten för rättssäkerhetsperspektivet, med fokus på förutsebarhet och domstolarnas självständighet. Principen om domstolarnas självständighet samt förutsebarhetsprincipen är grundläggande och omfattande principer som likt övrig rätt står under ständig utveckling. Det bör därför understrykas att syftet inte inbegriper att dra några givna slutsatser om rättssäkerheten, utan snarare att ge perspektiv på aspekter som skulle kunna legitimeras eller kritiserats ur ett rättssäkerhetsperspektiv (Derlén, Mattias, Lindholm, Johan & Naartijärvi, Markus, *Konstitutionell rätt*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020 [cit. Derlén, Lindholm & Naartijärvi], s. 38 och 149).

förekommer emellertid vissa mer deskriptiva delar som tydligt fastställer gällande rätt med utgångspunkt i de vedertagna rättskällorna. Den rättsdogmatiska metoden har i dessa delar framstått som ett givet metodval eftersom den rättsdogmatiska framställningen, traditionellt sett, har ansetts utgöra auktoritativa utsagor av gällande rätt, vilket åstadkoms genom de vedertagna rättskällorna.¹⁸ Metodvalet framstår emellertid inte lika givet avseende den mer problematiserande delen av syftet eftersom ett kritiskt förhållningssätt inte nödvändigtvis ryms inom ramen för rättsdogmatiken. Uppfattningen kring rättsdogmatiken framstår i litteraturen som någorlunda splittrad, eller åtminstone svårdefinierad.¹⁹ Att rättsdogmatiken innefattar beskrivningar, systematiseringar samt tolkningar av gällande rätt framstår som vedertaget. Däremot verkar det vara mer tveksamt huruvida de anförda begreppen inbegriper ett kritiskt förhållningssätt.²⁰

Olsen²¹ och Sandgren²² menar att det kritiska förhållningssättet inte nödvändigtvis hör till rättsdogmatiken.²³ Sandgren anser att rättsdogmatiken rymmer argument *de lege ferenda* så länge det enbart är en utveckling av analysen av gällande rätt. Rättspolitiska argument som går längre än så bör enligt honom inte anses omfattas av rättsdogmatiken. Den dogmatiska metoden kan således, enligt denna uppfattning, inte uppnå en analys som med större precision talar om effekterna av gällande rätt.²⁴ Sådana perspektiv aktualiserar snarare den rättsanalytiska eller rättspolitiska metoden enligt Olsen och Sandgren.²⁵ Peczenik²⁶, Nääv²⁷ och Jareborg²⁸ bland andra betraktar däremot rättstillämparens uppgift som att tolka gällande rätt och därigenom utveckla normativa ställningstaganden som sedan kan kritiseras eller rättfärdigas. Argument *de lege ferenda* bör således i regel anses omfattas av den rättsdogmatiska metoden eftersom gällande rätt knappast kan fastställas genom en strikt objektiv analys. Tvärtom förutsätter en sådan utredning ett kritiskt förhållningssätt med vissa värderande ståndpunkter. Rättsdogmatikern kan således, enligt denna uppfattning, vidga perspektivet och gå utanför rätten och på den vägen hitta ideala lösningar. Detta hade enligt den förra uppfattningen i stället förutsatt en rättsanalytisk eller rättspolitisk metod.²⁹

¹⁸ Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: Ämne, material, metod och argumentation*, 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021, [cit. Sandgren 2021], s. 51; Ramberg, Christina, under medverkan av Besher, Alexander, Carlson, Laura, Croon, Adam, Granmar, Claes, Kleist, David, Leviner, Pernilla & Norée, Annika, *Rättskällor – en introduktion i kritiskt tänkande*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2018, s. 15 f.; Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004, s. 105–145, [cit. Olsen], s. 112 ff.

¹⁹ Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidsskrift for rettsvittenskap 2005, s. 648–656 [cit. Sandgren 2005], s. 649.

²⁰ Olsen, s. 111.

²¹ Lena Olsen, professor i civilrätt vid Uppsala universitet.

²² Claes Sandgren, professor i bland annat avtalsrätt och immaterialrätt vid Stockholms universitet.

²³ Sandgren 2021, s. 55; Olsen, s. 117.

²⁴ Sandgren 2021, s. 52 f.

²⁵ Sandgren 2021, s. 54 f.; Olsen, s. 117.

²⁶ Aleksander Peczenik, tidigare professor i bland annat allmän rättslära vid Lund universitet.

²⁷ Maria Nääv, doktorand i allmän rättslära vid Stockholms universitet.

²⁸ Nils Jareborg, professor i straffrätt vid Uppsala universitet.

²⁹ Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018 [cit. Nääv & Zamboni 2018], s. 24; Peczenik, Aleksander, *Juridikens allmänna läror*, SvJT 2005, s. 249–272, s. 249 f.; Schultz, Mårten, *Värden, värderingar och juridik*, JT 1999–00 Nr 4, s. 986–1001, s. 1000 f.; Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004, s. 1–10, s. 4.

Med hänsyn till att gällande rätt är dynamisk, och således inte ett oberoende fenomen, framstår den senare uppfattningen, enligt författaren, som lämplig. Gällande rätt måste studeras i den form som den existerar, och om gällande rätt inte anses som statisk kan den inte heller studeras som om den vore det. Metoden måste anpassas efter vad som utreds, vilket alltså förutsätter ett kritiskt förhållningssätt.³⁰ Den rättsdogmatiska metoden framstår därför som passande för att uppnå uppsatsens syfte, såväl de deskriptiva som de kritiska inslagen.

Uppsatsen intar både ett *deskriptivt* och *konstruktivt* rättsdogmatiskt förhållningssätt. Den deskriptiva rättsdogmatiken har beskrivits som allmänna och beskrivande studier av ett regelsystem, samt vissa rättsjämförelser, vilket kommer till uttryck främst i uppsatsens andra kapitlet. Den centrala delen av uppsatsens metodval utgörs emellertid mer specifikt av den konstruktiva rättsdogmatiken, som alltså innefattar argumentation *de lege lata* respektive *de lege ferenda*. De båda argumentationstyperna innefattar att konstruktivt analysera och orientera sig i rätten, emedan den senare även innefattar att framställa övervägda rekommendationer om hur regelsystem eventuellt bör ändras.³¹ Här bör även tilläggas att det enligt Kleineman³² är av vikt att tydliggöra vilken typ av resonemang som framförs; det vill säga huruvida det innefattar värderande ståndpunkter eller om det är direkt deskriptivt.³³

1.4 Material

Som anfördes i metodavsnittet fastställs gällande rätt genom huvudsakligen vedertagna rättskällor. En vanlig uppfattning är att det som utgör ”vedertagna rättskällor” bestäms med ledning av igenkänningsregeln.³⁴ Igenkänningsregeln definieras som en sedvanerättslig regel som tilldelar vissa källor auktoritet på grundval av huruvida de upprätthålls och efterföljs av erkända jurister. Om så är fallet kommer det sannolikt definieras som en giltig rättskälla. Med andra ord är det avgörande huruvida källan betraktas som auktoritetsbärande av kollektivet för att denna sedan ska definieras som en vedertagen rättskälla.³⁵ Källor som idag kan anses utgöra giltiga rättskällor i Sverige är lag och andra författningar, förarbeten, prejudikat och doktrin. Detta varierar dock över tid, eftersom sedvanan är dynamisk och således även rättskällebegreppet.³⁶

³⁰ Heuman, Lars, *Rättspraxis*, Bernitz, Ulf (red.), *Finna rätt: Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020 [cit. Heuman 2020], s. 151; Sandgren 2005, s. 650.

³¹ Lambertz, Göran, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT 2002, s. 261-278, s. 264 f.

³² Jan Kleineman, professor i civilrätt vid Stockholm universitet.

³³ Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21–46 [cit. Kleineman], s. 37 f.

³⁴ Svensson, Ola, *Den principstyrda rätten 1. En presentation av Ronald Dworkins rättsteori: En presentation av Ronald Dworkins rättsteori*, Ny Juridik 2016, s. 19-48, s. 19.

³⁵ Hart, H. L. A., *The Concept of Law*, 3 uppl., Oxford University Press, Oxford, 2012 [cit. Hart], s. 99 ff.; Dahlman, Christian, *Begreppet rättskälla*, Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidhav*, Studentlitteratur, Lund, 2019, s. 57–74 [cit. Dahlman], s. 61 ff.

³⁶ Strömholm, Stig, Lyles, Max & Valguarnera, Filippo, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: en lärobok i allmän rättslära*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020 [cit. Strömholm, Lyles & Valguarnera], s. 329 f.

Rättskällorna är enligt Peczenik hierarkiskt ordnade enligt följande:

1. Lagar, övriga föreskrifter, samt sedvanerätt *ska* beaktas,
2. prejudikat, internationella konventioner och förarbeten *bör* beaktas och
3. institutionella rekommendationer, doktrin och icke-prejudicerande domar *får* beaktas.³⁷

Sandgren har en liknande uppfattning, med skillnaden att han anser den formella rättskällehierarkin till viss del ha förlorat sin dignitet eftersom domstolarna inte sällan bortser från den. Han menar även att det måste göras en skillnad mellan rättskällehierarkin och relevansen i ett specifikt argument. Ett prejudikat kan exempelvis anses erhålla hög auktoritet inom rättskällehierarkin, emedan det erhåller ett lågt värde bland andra prejudikat, varför det kan bli riskabelt att tänka för mycket i termer av hierarkin.³⁸ Trots de risker som föreligger vid ett beaktande av rättskällehierarkin framstår den åtminstone som ett verktyg inom ramen för den rättsdogmatiska metoden så länge den inte nyttjas på ett okritiskt sätt. Den kommer därför beaktas i förevarande utredning.

En central del för att åstadkomma uppsatsens syfte är att granska rättsfall. Ett rättsfall som tilldelas hög dignitet och sedermera nyttjas som ett vägledande avgörande utgör ett prejudikat. Prejudikat är enligt rättskällehierarkin en subsidiär rättskälla, och ska fungera som vägledning för rättstillämparen, samt fylla funktionen att belysa vissa frågor som lagstiftaren inte berört.³⁹ Det finns inga etablerade metoder i svensk rätt som instruerar varken hur ett relevant prejudikat identifieras eller hur det kan beaktas i bedömningen på ett accepterat sätt.⁴⁰ Granskningen i uppsatsen avser emellertid *inte* att utifrån vissa prejudicerande fall utröna de delar som specifikt fått auktoritativ betydelse, och på den vägen fastställa gällande rätt. Granskningen avser i stället att utröna ett mönster av ett flertal domar som meddelats över tid, för att på den vägen åstadkomma en systematisering av domstolars rättstillämpning vid bedömningen av kränkningersättning. Detta kräver inte prejudicerande domar vilket innebär att specifika yttranden eller bedömningar som presenteras inte nödvändigtvis erhåller en hög dignitet. De splittrade uppfattningar som föreligger avseende värdet av olika instansers rättsfall får således ingen vidare betydelse inom ramen för denna framställning, eftersom det prejudicerande särdraget inte är avgörande för systematiseringen av rättsfallen.⁴¹ Därmed beaktas även ett fåtal underrättsdomar i granskningen för att möjliggöra en mer konkret jämförelse med beslut från Brottsoffermyndigheten som legat nära i tiden. Urvalet av domar består emellertid huvudsakligen av praxis från Högsta domstolen (HD) eftersom det för utredningen anses mest relevant att utröna hur den

³⁷ Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1 uppl., Fritze, Stockholm, 1995, s. 214 ff.

³⁸ Sandgren 2021, s. 48 f.

³⁹ Zetterquist, Ola, *Begreppet prejudikat*, Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidha*, Studentlitteratur, Lund, 2019, s. 165–190, s. 165; Warnling Conradson, Wiweka, *Vad är rätt?*, 3 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2019 [cit. Warnling Conradson], s. 72.

⁴⁰ Ramberg, Christina, *Prejudikat som rättskälla*, SvJT 2017, s. 773-782 [cit. Ramberg 2017], s. 773 ff.

⁴¹ Medan vissa anser att rättsfall från underinstanser inte erhåller något rättskällevärde, menar andra att så visst kan vara fallet och särskilt vad gäller frågor av diskretionär natur. Det kan emellertid anses stå klart att HD:s avgöranden över lag erhåller högst rättskällevärde (Heuman Lars, *rättspraxis*, Bernitz, Ulf, *Finna rätt: juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020, s. 150 f.; Dahlman, s. 69 ff.; Strömholm, Stig, Lyles, Max & Valguarnera, Filippo, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: en lärobok i allmän rättslära*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020 [cit. Strömholm m.fl.], 405 f.).

högsta instansen, som erhåller en klart prejudicerande roll, influerats och influeras av Brottsförmyndighetens praxis och generella uttalanden.⁴² Rättsfallsgranskningen har vidare huvudsakligen avgränsats till rättsfall mellan åren 1991 och 2021.⁴³ På området för kränkingsersättning finns en omfattande mängd rättsfall eftersom det utgör massärenden. För att möjliggöra en systematisering beaktas således främst rättsfall från HD, eftersom dessa är färre än exempelvis tingsrättsdomar och därmed enklare att systematisera. Författaren har studerat en överhängande majoritet av HD:s domar avseende skadestånd för kränkning inom det anförda tidsintervallet, och därefter presenterat de domar som tillsammans ger bäst bild av rättsläget.

Vidare har lagstiftning, förarbeten och doktrin genomgående beaktats i uppsatsen. Lagstiftningen, som enligt rättskällehierarkin är en primär rättskälla, får anses vara en given rättskälla för att åstadkomma utredningens syfte. Regleringen av kränkingsersättningen är emellertid inte särskilt omfattande, vilket framhäver betydelsen av förarbeten. Dessa används för att utröna bakgrunden till vissa bestämmelser, samt för att förstå hur dessa förhåller sig till varandra. Förarbeten utgör visserligen enligt rättskällehierarkin en subsidiär källa, men har länge tilldelats ett högt rättskällevärde med hänsyn till den praktiska funktion den fyller, och då särskilt som verktyg vid lagtolkning.⁴⁴ Det föreligger emellertid en klar skillnad i rättskällevärdet beträffande propositioner och statens offentliga utredningar respektive exempelvis motioner, eftersom motioner inte kan anses ha tilldelats en lika hög auktoritet.⁴⁵ Här bör även tilläggas att inte heller statens offentliga utredningar kan anses erhålla ett givet rättskällevärde, eftersom dessa inte nödvändigtvis lett till lagstiftning. De får däremot anses bidra med många gedigna analyser av gällande rätt, vilket till och med medfört en uppfattning om att de i vissa fall anses erhålla en högre kvalitet än propositionerna.⁴⁶ Innehållet från statliga utredningar beaktas därför i relativt stor utsträckning, men utgör emellertid inte en ensam grund för att åstadkomma en slutsats av gällande rätt, så länge slutsatsen inte understöts av andra auktoritativa källor. Även doktrinen, som avser att systematisera gällande rätt, utgör en genomarbetad och innehållsrik källa som bidrar med utförliga beskrivningar av rättsläget, som inte för den sakens skull ska tas för att vara given sanning. Doktrinen är däremot otvivelaktigt ett hjälpsamt verktyg för en orientering i juridiken, särskilt avseende kränkingsersättningen eftersom lagtexten inte ger tydliga svar på alla frågor.⁴⁷

För att åstadkomma ett kritiskt perspektiv genom uppsatsen beaktas även källor som inte ansetts omfattas av de vedertagna rättskällorna. De åsyftade källorna utgörs av exempelvis motioner och vissa andra statliga utlåtanden, samt ett fåtal artiklar. Dessa har beaktats i den mån det ansetts påkallat inom ramen för den rättsdogmatiska metoden, vilket innebär att de bland annat varit behjälpliga för att exemplifiera vissa uppfattningar i samhället eller av erkända jurister. Sådana källor har således nyttjats som ett led i problematiseringen inom ramen för syftet, och

⁴² Warnling Conradson, s. 72 f.

⁴³ Även vissa fall innan år 1991 har refererats till, men då enbart som en referens som legat i bakgrunden.

⁴⁴ Strömholm, Lyles & Valguarnera, s. 375; Kleineman, s. 33; Carlsson, Mia, *Förfarbeten*, Bernitz, Ulf (red.), *Finna rätt: Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020, s. 119–147, s. 120.

⁴⁵ Dahlman, s. 69.

⁴⁶ Bengtsson, Bertil, *SOU som rättskälla*, SvJT 2011, s. 777-785, s. 77 ff.

⁴⁷ Nääv & Zambodi 2018, s. 35 f.

inte för att åstadkomma ett svar på en viss rättsfråga. Dessa källor beaktas främst i det fjärde kapitlet där huvudsakligen ett problematiserande förhållningssätt åtas. I samma kapitel beaktas även vissa internationella författningar för att möjliggöra en problematisering av principen om domstolars självständighet; däribland Europakonventionen som är inkorporerad i svensk rätt, och således en primär rättskälla enligt rättskällehierarkin. Principer från exempelvis FN som inte blivit inkorporerade i svensk rätt, och således inte utgör en primär rättskälla, beaktas emellertid också. Detta har framstått som lämpligt eftersom principen om domstolars självständighet framgår av bland annat Europakonventionen, vilket innebär att vissa internationella dokument kan bidra med en djupare förståelse av principen.

1.5 Tidigare forskning

Kränkningersättningen som ämne har återkommande diskuterats i diverse rättskällor, främst avseende att stärka brottsoffers ställning, lösa frågor kring kränkningens ekonomiska ojämförbarhet, samt utveckla ersättningsnivåerna. Specifikt frågan om Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning har *vidrörts* genom vissa uttalanden som kommer betonas vidare i uppsatsen; däremot verkar frågan aldrig ha problematiserats så pass att den givits en gedigen utredning.

1.6 Avgränsningar

Uppsatsens syfte avgränsas till att omfatta enbart svensk rätt. Syftet avser endast att utreda Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning, och inte vice versa. Utredningen tar vidare enbart sikte på rättstillämpningen avseende skadestånd för kränkning, och inte på skadestånd för sak-, person- eller förmögenhetsskador.

Uppsatsens fjärde kapitel, som behandlar Brottsoffermyndighetens inflytande ur ett rättssäkerhetsperspektiv, har avgränsats till att översiktligt problematisera inflytandet, och då främst utifrån principen om domstolars självständighet samt kravet på förutsebarhet. Det är inte, inom ramen för denna uppsats, möjligt att framställa några givna svar på hur rättssäkerhet tillgodoses på ett optimalt sätt. En sådan framställning förutsätter bland annat en gedigen utredning av exempelvis domstolars respektive nämnders roll i statsfunktionen, vilket inte finns utrymme till i förevarande utredning.

1.7 Disposition

Uppsatsen består av totalt fem kapitel, inklusive ett inledande och ett avslutande kapitel. Det inledande kapitlet följs av ett kapitel i vilket relevanta aspekter av kränkningersättningen redogörs för. Vidare, för att få en mer ingående bakgrund till hur skadestånd och brottsskadeersättning förhåller sig till varandra, samt en djupare förståelse om varför, presenteras och

problematiseras domstolarna och Brottsoffermyndighetens samspel i teorin. I uppsatsens tredje kapitel tar utredningen ett mer praktiskt perspektiv som avser att utreda och problematisera Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning. Kapitlet ger inledningsvis en överblick av hur domstolarna resonerat vid bestämmande av skadestånd för kränkning, för att på den vägen utröna vilket inflytande Brottsoffermyndigheten haft över tid på domstolarnas rättstillämpning i frågan. Efterföljande avsnitt i kapitlet belyser Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning mer specifikt, där vissa hänvisningar till brottsskadeinstitutet problematiseras.

I uppsatsens fjärde kapitel behandlas de reflektioner och slutsatser som framkommit i de tre första kapitlen mot bakgrund av vissa rättsstatliga mekanismer. Utredningen avser att lyfta perspektiv som, utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, är att anse som legitima, samt perspektiv som är möjliga att kritisera avseende Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning. Slutligen, i det sista kapitlet, framförs några avslutande reflektioner som knyter ihop den utredning som föranletts av problemformuleringen.

2 Det civilrättsliga skadeståndet i förhållande till brottsskadeersättningen

2.1 Kränkningersättningen enligt 2 kap. 3 § SkL

Som anfördes i bakgrunden regleras den grundläggande rätten till kränkningersättning till följd av brott i 2 kap. 3 § SkL och innebär att skadestånd utgår om gärningspersonen utsatt brottsoffret för en allvarlig kränkning genom ett brott som innefattar ett angrepp mot brottsoffrets frid, frihet eller ära.⁴⁸ Skadeståndslagen är av allmängiltig karaktär och kan nästintill beskrivas som en ramlagstiftning avseende utomobligatoriska förhållanden. Innebörden av lagens bestämmelser kan således utrönas huvudsakligen genom rättspraxis. Dess allmängiltiga karaktär bygger på idén om att underlätta för en kontinuerlig anpassning av utvecklingen inom etik, moral och samhälle över lag.⁴⁹ I de ursprungliga förarbetena till skadeståndslagen konstaterades att den utomobligatoriska skadeståndsrätten är det område inom civilrätten där de rättstillämpande organen haft störst betydelse för rättsutvecklingen, vilket ställer höga krav på rättstillämpningen beträffande kränkningersättning. Detta är troligen en följd av att ersättningsnivåerna inte är lagreglerade vilket innebär att de faller på rättstillämparen att forma.⁵⁰

Kränkningar är ekonomiskt ojämförbara, vilket innebär att det inte finns ett givet sätt att bedöma vilken ersättning som bör utgå.⁵¹ I en statlig utredning från år 1995 framhöll kommittén att det är omöjligt att ens teoretiskt uppskatta till vilket belopp kränkningersättningen bör uppgå, och att det snarare blir en rättspolitisk fråga om ersättningen ska bestämmas till 10 000 eller 100 000 kronor.⁵² Detta stödjer ställningstagandet avseende rättstillämparens framträdande roll i rättsutvecklingen av utomobligatoriska skadestånd, och då i synnerhet gällande kränkningersättningen, eftersom det innebär att det oavkortat ligger på rättstillämparen att från grunden skipa rätt i en rättspolitisk fråga. Det finns därmed ett stort utrymme för rent godtycke.⁵³

Mot bakgrund av detta riskerar bestämmandet av skadestånd för kränkningar att bli oförutsebart och därmed orättssäkert.⁵⁴ Rättssäkerhetsaspekter diskuteras sällan inom skadeståndsrätten, åtminstone i jämförelse med exempelvis straffrätten. Däremot börjar dessa aspekter aktualiseras i större utsträckning även inom skadeståndsrätten.⁵⁵ För att tillgodose kränkningersättningens syfte på ett rättssäkert sätt har det ansetts påkallat att söka en rangordning bland kränkningarna, och på den vägen åstadkomma någon form av stadga. En allvarligare kränkning ska således

⁴⁸ Gärde, Stellan & Nyström, Lisa, *Rättsgrunder för skadestånd vid kränkning: en praxisgenomgång av mål i svensk domstol*, 1 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016 [cit. Gärde & Nyström], s. 25.

⁴⁹ Kungl. Maj:ts proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag mm. [cit. Prop. 1972:5], s. 76 och 100; SOU 2021:64, s. 55.

⁵⁰ Prop. 1972:5, s. 76.

⁵¹ Prop. 1972:5, s. 75; SOU 2010:87, s. 99.

⁵² Andersson, s. 621 f.; SOU 1995:33, s. 320 f.; NJA 1991 s. 766.

⁵³ Schultz 2008, s. 66.

⁵⁴ Wersäll, Fredrik, *En offensiv Högsta domstol. Några reflektioner kring HD:s rättsbildning.*, SvJT 2014, s. 1-8, s. 8.

⁵⁵ Schultz 2008, s. 84 f.

generera en högre ersättningssumma än en mindre allvarlig kränkning, vilket påminner om straffrättens princip om relativ, systemintern proportionalitet.⁵⁶

2.1.1 Tillämpningen av schabloner

Kränkningens ekonomiska ovärderlighet innebär att det inte går att tala om en individuellt anpassad bedömning för varje kränkning.⁵⁷ I stället måste utgångspunkten vid skadeståndsbedömningen vara vilken kränkning som *typiskt sett* anses ha uppkommit genom angreppet. Därmed ska bedömningen i regel ske objektiverat.⁵⁸ För att möjliggöra en objektiverad bedömning har det, som ovan anförts, ansetts lämpligt med någon form av rangordning mellan de olika kränkningarna, vilket idag åstadkoms främst genom schabloner.⁵⁹

Eftersom bedömningarna av de olika ersättningarna utgör massärenden har schabloner utvecklats i tabeller hos försäkringsnämnderna, främst Trafikskadenämnden, för bland annat personskador.⁶⁰ Nyttjandet av Trafikskadenämndens tabeller vid bestämmande av skadestånd för personskador sträcker sig långt bakåt i tiden. Trafikskadenämndens tabeller har av HD ”godtagits”, som det uttrycks, i flera avgöranden och sedermera efterföljts av domstolarna.⁶¹ Det har emellertid i förarbetena till skadeståndslagen på åtskilliga ställen betonats att det faller på domstolarna att bilda praxis för ersättningsnivåerna för personskador, men att detta skett enbart i begränsad omfattning eftersom utvecklingen främst styrts av försäkringsbolagens skaderegleringar.⁶² Detta antyder en viss kritik mot domstolens frånvaro i praxiskapandet avseende ersättningsnivåerna vid personskador.

Avseende ersättning för personskador har tillämpningen av schabloner alltså dragits långt och systematiken är väl genomarbetad.⁶³ Tillämpningen av schabloner har emellertid inte varit lika given beträffande skadeståndsbedömningen för kränkning, eftersom det inte lämpar sig lika väl för schablonisering till följd av dess ekonomiska ojämförbarhet.⁶⁴ Trots det har problematiken kring bestämmande av skadestånd för kränkning inneburit att utvecklingen gått åt samma håll som bedömningen vid personskada och ekonomisk skada.⁶⁵ Schablonerna avseende kränkningers ersättning upprättas i huvudsak av Brottsoffermyndigheten med utgångspunkt i de olika

⁵⁶ Friberg, Sandra, *Brottsoffret och kriminalpolitiken. Skadeståndsrättsliga perspektiv*, Lernestedt, Claes & Tham, Henrik (red.), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts juridik, Stockholm, 2011, s. 335-358 [cit. Friberg 2011], s. 351.

⁵⁷ Andersson, s. 449 f.

⁵⁸ Prop. 2000/01:68, s. 74; Strömbäck, Erland, SkL, *kommentar till 5 kap. 6 §*, www.nj.se/juno (hämtad 2021-12-19).

⁵⁹ Schultz 2008, s. 88.

⁶⁰ Andersson, s. 449 f.

⁶¹ Se NJA 1969 s. 469, NJA 1972 s. 81, NJA 1979 s. 129 och NJA 1982 s. 793; Svendenius, Marie, *Ersättning till offer för sexualbrott — en översikt av brottsskadenämndens praxis*, SvJT 1988, s. 64-70 [cit. Svendenius], s. 64.

⁶² Se bland annat Prop. 1972:5, s. 100; Boëthius, Per, *Advokaten: tidskrift för Sveriges advokatsamfund*, Försäkrings AB Skandia, Stockholm, 1991, s. 246 f.

⁶³ Schultz 2008, s. 88.

⁶⁴ Prop. 2013/14:94, s. 29; Andersson, s. 449 f.

⁶⁵ Friberg 2011, s. 349 f.

typer av brott som begåtts.⁶⁶ En starkt bidragande orsak till den ökade tillämpningen av schabloner torde därmed vara den framträdande roll som Brottsoffermyndighetens referatsamling fått genom samspelet mellan domstolar och myndighetens skadeståndsbedömningar.⁶⁷

Att schabloner nyttjas i större utsträckning framstår som positivt ur ett rättssäkerhetsperspektiv eftersom det kan ses som ett verktyg för att bättre tillgodose de grundläggande kraven på förutsebarhet och likformighet inom rättstillämpningen.⁶⁸ Däremot kvarstår faktumet att schablonerna grundas på rättspolitiska idéer vilka ju är dynamiska och således inte nödvändigtvis bestående, vilket i sin tur ställer krav på att schablonerna inte tillämpas på ett okritiskt sätt. Även om en schablon tillämpats i en bedömning har den skadelidande rätt till en motivering av beslutet i varje enskilt fall.⁶⁹ Schabloniseringen får inte heller omöjliggöra en differentierad och individualiserad skadeståndsprövning vilket innebär att avsteg från den schablonmässiga bedömningen måste vara möjligt.⁷⁰ Därmed kan vissa omständigheter som exempelvis indikerar att en kränkning varit särskilt allvarlig i det enskilda fallet, såsom brottsoffrets upplevelse av den, innebära att en avvikelse görs från den schablonmässiga bedömningen.⁷¹ Detta framstår som positivt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Däremot borde lämpligen kravet på ett kritiskt tillämpande av schablonerna ta sikte även på den schablon som blir utgångspunkten för den avvikande bedömningen, och särskilt om det är Brottsoffermyndigheten som upprättat schablonen. Oavsett om rättstillämparen är kritisk i det enskilda fallet genom att ibland avvika från den schablonmässiga bedömningen kvarstår som bekant det faktum att utgångsschablonen är upprättad på godtyckliga grunder.⁷²

2.1.2 Bedömningen av kränkingsersättningen

Kränkingsersättningen bestäms enligt 5 kap. 6 § SkL på grundval av angreppets *art och varaktighet*, vilket innebär att bedömningen av kränkingsersättningen avviker från bedömningen av andra skadeståndsformer.⁷³ Beaktandet av handlandets art och varaktighet innebär att ersättningsnivåerna varierar beroende på vilket angrepp det rör, vilket också lagt grunden för utformandet av schablonerna.⁷⁴ Skadan som föranleder rätten till kränkingsersättningen är därför den som uppstår vid brottstillfället, det vill säga den momentana upplevelsen i samband med angreppet. En ”färdig” skada föreligger därmed omedelbart efter angreppet, och det har av den anledningen ansetts korrekt att tala om ersättning för *kränkningen* i stället för *skadan av den*. Hur en skadelidande påverkats av brottet beaktas således inte i första hand, som generellt inom

⁶⁶ Andersson, s. 449 f.

⁶⁷ Friberg 2011, s. 349 f.

⁶⁸ Se NJA 2017 s. 938.

⁶⁹ Schultz 2008, s. 88.

⁷⁰ Regeringens proposition 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m.m. [cit. Prop. 1975:12], s. 149.

⁷¹ Prop. 2000/01:68, s. 74; se även NJA 2017 s. 938.

⁷² Schultz 2008, s. 66.

⁷³ SOU 2021:64, s. 61; se även NJA 2007 s. 540.

⁷⁴ Prop. 2000/01:68, s. 74; Strömbäck, Erland, SkL, *kommentar till 5 kap. 6 §*, www.nj.se/juno (hämtad 2021-12-19).

skadeståndsrätten.⁷⁵ Faktorerna som beaktas är knutna till angreppshandlingen och kränkningen kan därmed inte värderas utan avseende på den ansvarsutlösande gärningen, vilket framgår bland annat av NJA 2007 s. 540.

2.1.3 Kränkningersättningen nära angränsning till straffrätten

Eftersom synen på den ansvarsutlösande gärningen är avgörande för bedömningen av kränkningersättningen får eventuella skärpningar av den tillämpliga straffrättsregleringen i regel betydelse för bestämmandet av skadeståndet för kränkning.⁷⁶ Detta eftersom kränkningen i själva verket värderas med utgångspunkt i de etiska och sociala värderingar som baseras på den ansvarsutlösande handlingen.⁷⁷ HD har dessutom betonat att den straffrättsliga påföljden tillsammans med den ekonomiska ersättningen utgör ”en samlad samhällelig reaktion på gärningen”.⁷⁸ Synsättet indikerar på en uppfattning om att skadestånd för kränkning åtminstone till viss del utgör en del av straffet. Detta bekräftas även inom doktrinen där det framgår att kränkningersättningen i något högre grad än övriga skadeståndsformer kan jämföras med ett straffansvar eftersom den påminner om en sanktion mot ett av rättsordningen ogillat beteende.⁷⁹ Det kan även noteras att omständigheterna som föreskrivs i 5 kap. 6 § SkL i stor utsträckning motsvarar de vägledande faktorerna vid straffvärdesbedömningen som föreskrivs i 29 kap. 2 § BrB. Straffvärdeomständigheterna har därför ansetts kunna vara till hjälp i skadeståndsbedömningen för kränkningen, förutsatt att de beaktas på ett restriktivt sätt eftersom straffvärdet inte nödvändigtvis är likvärdigt med graden av kränkningen. Det har även framhållits av domstolen i NJA 2019 s. 607, samt av Schultz⁸⁰, att en bedömning av straffvärdet för ett brott till viss del bör kunna beaktas i bedömningen av om en kränkning kan anses ha varit allvarlig.⁸¹ Dessutom betonade HD i NJA 2017 s. 938 att det hade varit direkt olämpligt med en ordning där beräkningstidpunkten för bedömningen av kränkningersättningen inte är densamma som för den straffrättsliga gärningen, eftersom det hade inneburit att bedömningen av kränkningersättningen påverkades av en ny och skärpt straffrättslagstiftning som inte funnits vid tidpunkten för kränkningen. Detta antyder ett aktualiserande av den straffrättsliga legalitetsprincipen, vilket ställer än högre krav på rättstillämpningen.⁸²

⁷⁵ Prop. 2000/01:68, s. 66; Schultz 2008, s. 20; Schultz, Mårten, *Kränkning och ”särskilda yrkesgrupper”*, SvJT 2013, s. 314-331 [cit. Schultz 2013], s. 318.

⁷⁶ Se NJA 2006 s. 79 I och II; Andersson, s. 737 ff.

⁷⁷ Prop. 1972:5, s. 572; Prop. 2000/01:68, s. 51.

⁷⁸ Se NJA 2017 s. 938.

⁷⁹ Hellner & Radetzki, s. 55.

⁸⁰ Mårten Schultz, professor i civilrätt vid Stockholms universitet.

⁸¹ Schultz 2013, s. 314; se även NJA 2019 s. 607.

⁸² Regeringens proposition 1993/94:130 *Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)* [cit. Prop. 1993/94:130], s. 130 ff.; Denna utredning äsyftar inte att utreda huruvida kränkningersättningen borde hanteras som ett straffrättsligt spörsmål utan snarare att enbart belysa problematiken, vilket är relevant för utredningen av Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning. Straffrättsliga spörsmål ställer som bekant höga krav på en rättssäker rättstillämpning i enlighet med legalitetsprincipen (Prop. 1993/94:130, s. 130 ff.).

2.1.4 Syftet med kränkningsersättningen

Eftersom kränkningens ekonomiska ojämförbarhet innebär att en skadelidande aldrig (med säkerhet) kan få full kompensation för sitt lidande kan skadeståndets reparativa funktion inte bli lika ändamålsenlig vid ideella skador som vid andra typer av ersättningar. Syftet med kränkningsersättningen blir snarare att ersätta den skadelidande för att lindra verkningarna av den ideella skadan.⁸³ Mer specifikt ska det reparativa syftet med skadestånd för kränkning vid brott generellt bidra till brottsoffrets upprättelse gentemot den skadevällande, samt ge möjlighet att i någon mån återställa brottsoffrets självkänsla och självrespekt. Skadeståndet kan ses som ett symboliskt uttryck för att den skadevällande gjort något förkastligt som den skadelidande bör erhålla någon symbolisk upprättelse för, vilket även det påminner om ett straffrättsligt synsätt.⁸⁴ Det straffrättsliga synsättet av kränkningsersättningen över lag gör det särskilt intressant att undersöka *brottsskadeersättningens* bakgrund och funktion.

2.2 Brottsskadeersättningen

Kränkningersättning kan som bekant utgå i form av ett civilrättsligt skadestånd genom en domstolsprocess, samt av Brottsoffermyndigheten i form av brottsskadeersättning. Brottsskadeersättningen utgår enligt 1 § BRL till den som drabbats av en skada till följd av ett brott och kan, förutom för kränkning, delas ut för personskador, saksador eller rena förmögenhetsskador, vilket framgår av 4-8 §§ BRL.⁸⁵ Rätten till brottsskadeersättning för kränkning framgår av 5 § BRL och innebär att rätt till ersättning kan föreligga om den enskilde blivit utsatt för en allvarlig kränkning i och med ett brott som innefattat ett angrepp mot dennes person, frihet eller frid eller genom grovt förtal enligt 5 kap. 2 § brottsbalken. Denna reglering skiljer sig således från 2 kap. 3 § SkL eftersom skadeståndslagen även omfattar ärekränkningar, emedan 5 § BRL enbart omfattar kränkningar vid grovt förtal. Ersättningen är som anfördes i bakgrunden subsidiär i förhållande till det civilrättsliga skadeståndet och eventuell försäkring vilket framgår av 10 § BRL. Således aktualiseras möjligheten till brottsskadeersättningen enbart i de fall då den skadelidande inte har möjlighet att erhålla ersättning genom det civilrättsliga skadeståndet eller genom försäkring.⁸⁶

Både det civilrättsliga skadeståndet och brottsskadeersättningen bestäms enligt 5 kap. 6 § SkL.⁸⁷ De skadeståndsrättsliga principerna är således utgångspunkten för bedömningen i såväl domstolarnas som Brottsoffermyndighetens skadeståndsprövningar.⁸⁸ Dessutom har det i doktrin framhållits att utgångspunkten ska vara att kränkningen värderas till samma belopp oaktat om

⁸³ SOU 2021:64, s. 50 f.

⁸⁴ Friberg 2011, s. 343; se även NJA 2017 s. 938; regeringens proposition 2005/06:166 *Barn som bevittnat våld*, s. 24.

⁸⁵ Regeringens proposition 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott* [cit. Prop. 2020/21:170], s. 34; Dereborg & Lindeblad 2018, s. 14.

⁸⁶ Prop. 2020/21:170, s. 34; Lagrådets yttrande 2014-01-23 *En ny brottsskadelag*.

⁸⁷ Detta framgår av 5 § 2 st. BRL.

⁸⁸ Regeringens proposition 1987/88:92 *om ändring i brottsskadelagen (1978:413)* [Prop. 1987/88:92], s. 4; SOU 2021:64, s. 56.

den utgår från domstol i form av skadestånd eller från Brottsoffermyndigheten i form av brotts-skadeersättning.⁸⁹ Detta kan ifrågasättas med hänsyn till att de respektive aktörerna har olika karaktär vilket innebär att de utgår från olika mål och syften, samt inte nödvändigtvis har samma förutsättningar eftersom ersättningen utgår från olika kassor. I de fall aktörerna bestämt olika belopp har det däremot, som framgick av bakgrunden, mötts av kritik, vilket möjligen är en följd av att ersättningen för kränkning åsyftar att ge någon form av symbolisk upprättelse för brottsoffret. Syftet blir sannolikt motarbetat om den ena aktören bestämmer ett lägre belopp än den andra eftersom det ger en signal om att den ena aktören betraktar kränkningen som mindre allvarlig, fast det i själva verket möjligen är resultatet av att de olika beloppen utgår från två olika kassor, samt har bestämts av två olika aktörer av olika karaktär, med olika syften.⁹⁰

2.2.1 Syftet med brottskadeersättningen

En viktig fråga för att förstå brottskadeersättningen är varför den överhuvudtaget existerar – varför det anses vara nödvändigt med en statligt finansierad ersättning till brottsoffer. Ett bakomliggande resonemang är att ett brott utgör ett misslyckande av staten och att staten således, från ett rättsligt och moraliskt perspektiv, ska skydda sina medborgare från att bli utsatta för brott. Resonemanget om att staten inte lyckats skydda brottsoffret har föranlett en syn på brottskadeersättningen som en rättighet ur ett brottsofferperspektiv. Rättighetstanken illustreras även genom idén om att samhället ska backa brottsoffret och att brottsoffret står skuldlös. Tanken om brottskadeersättningen som en rättighet har emellertid förnekats i lagstiftnings-sammanhang eftersom den principiella ståndpunkten skulle innebära ett stort ansvar särskilt med avseende på den praktiska och ekonomiska omöjligheten att fullfölja ansvaret fullkomligt. I stället har frågan om brottskadeersättningen baserats på en uppfattning om ”samhällsmedborgarnas inbördes solidaritet” eftersom det ekonomiska skydd som erbjuds genom skadeståndslagen ansetts otillräckligt ur ett brottsofferperspektiv.⁹¹

Brottskadesystemet har även ansetts innefatta vissa kriminalpolitiska aspekter.⁹² Förr utgjordes de kriminalpolitiska aspekterna i att gärningspersonen i mindre mån skulle belastas av be-tungande skadeståndsanspråk. Det anförda förutsatte dock att staten utnyttjade sin regressrätt återhållsamt, vilket i sig framstår som motsägelsefullt med hänsyn till att målsättningen med regressrätten är att gärningspersonen alltid ska betala skadeståndet till den skadelidande.⁹³ För-utom detta perspektiv som utgått från den dömdes behov har utvecklingen av brottskadesyste-met från 1980-talet främst fokuserat på brottsofferperspektivet.⁹⁴

⁸⁹ Friberg 2011, s. 351 f.

⁹⁰ Prop. 2013/14:94, s. 29 f.

⁹¹ Friberg, Sandra, *Kränkningersättning: skadestånd för kränkning genom brott*, Iustus, Uppsala, 2010 [cit. Fri-berg 2010], s. 423 ff.

⁹² Regeringens proposition 1977/78:126 om ersättning för brottskador [cit. Prop. 1977/78:126], s. 9.

⁹³ Prop. 2013/14:94 s. 49 f. och 88 f.

⁹⁴ Friberg 2010, s. 424; se även SOU 2021:64, s. 283.

2.2.2 Brottsskadeersättningens bakgrund

Brottsskadeersättningens bakgrund sträcker sig tillbaka till år 1948 då rymningsanslaget inrättades. Rymningsanslaget var ett provisoriskt system gällande statlig ersättning för skador som vållats av personer som rymt från kriminalvårdsanstalt eller annan liknande inrättning.⁹⁵ År 1971 upprättades en författning avseende statlig ersättning till brottsoffer.⁹⁶ Enligt denna författning kunde en enskild som drabbats av personskada genom brott erhålla statlig ersättning.⁹⁷ Till skillnad från rymningsanslaget krävdes att ett brott hade begåtts, och dessutom baserades prövningen på brottsoffrets behov. Ersättningen till brottsoffer utgick från sociala synpunkter och utgjorde kompletterande stödinsatser för de utsatta brottsoffren i samhället. I behovsprövningen beaktades i huvudsak den skadelidandes ekonomiska situation. Prövningen utgick vidare från skadeståndsreglerna och var oberoende av en domstolsbedömning.⁹⁸

År 1974 tillsattes brottsskadeutredningen med uppgift att utreda huruvida brottsoffers möjlighet att erhålla ersättning skulle utvidgas och samordnas. Utredningen⁹⁹ ledde till en proposition¹⁰⁰ där brottsskadelagen (1978:413) föreslogs, vilken sedan trädde i kraft år 1978.¹⁰¹ Lagändringen innefattade att ersättningen skulle bestämmas med utgångspunkt i den skadeståndsrettsliga principen om full ersättning snarare än genom en behovsprövning. Vidare skulle prövningen inte längre administreras av regeringen som den tidigare gjort, utan i stället av Brottsskadenämnden.¹⁰² År 1994 ersattes emellertid Brottsskadenämnden av Brottsoffermyndigheten.¹⁰³

År 2014 lämnades ännu en proposition¹⁰⁴ där en ny brottsskadelag föreslogs, vilken senare antogs och utfärdades som brottsskadelagen (2014:322) som är den numera gällande brottsskadelagen. Det var i och med denna lagändring som Brottsoffermyndigheten i regel inte längre fick bestämma ett lägre belopp för kränkingsersättningen än det domstolen bestämt i skadeståndsprövningen – under förutsättning att domstolen prövat skadeståndsfrågan i sak och att ersättningssumman således inte bestämts till följd av ett medgivande från den skadevållandes sida.¹⁰⁵ Lagändringen går i linje med den ovan anförda målsättningen: att domstolen och Brottsoffermyndigheten i högst möjliga mån ska bestämma samma belopp för kränkingsersättningen vid deras respektive prövningar. Bakgrunden till detta tycks enligt förarbetena vara att stärka förutsebarheten i systemet samt brottsoffrens ställning. Detta motiveras med att den skadelidande då snabbare kan lägga den traumatiska händelsen bakom sig eftersom den slipper vända sig till den skadevållande för att få den återstående delen av sitt skadestånd, som i så fall hade

⁹⁵ Dereborg & Lindeblad 2018, s. 12; Friberg 2010, s. 415 f.; Numera är regleringen gällande denna typ av ersättning i stället en del av brottsskadelagen, vilket framgår av 6 § BRL.

⁹⁶ Författningen benämndes som kungörelsen (1971:505) om ersättning av allmänna medel för personskada på grund av brott.

⁹⁷ Dereborg & Lindeblad 2018, s. 12; Friberg 2010, s. 417.

⁹⁸ Friberg 2010, s. 417.

⁹⁹ Se SOU 1977:36 *Ersättning för brottsskador*.

¹⁰⁰ Se Prop. 1977/78:126.

¹⁰¹ Dereborg & Lindeblad 2018, s. 12; Friberg 2010, s. 419.

¹⁰² Friberg 2010, s. 419; se även Prop. 1977/78:126.

¹⁰³ Friberg 2010, s. 419; se även regeringens proposition 1993/94:143 *Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning*.

¹⁰⁴ Se Prop. 2013/14:94.

¹⁰⁵ Prop. 2013/14:94, s. 76 f.

motsvarat differensen mellan de respektive prövningarna. Brottsoffermyndigheten tar i stället över hela skadeståndsanspråket och kan på den vägen kräva fordran av den skadevällande genom dess regressverksamhet.¹⁰⁶

2.2.3 Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndigheten, som enligt 21 § BRL numera handlägger och beslutar i ärenden gällande brottsskadeersättning, arbetar för att främja brottsoffers rättigheter, behov och intressen.¹⁰⁷ Sedan år 1998 redovisar Brottsoffermyndigheten sin praxis i en referatsamling som blivit flitigt tillämpad av jurister; i synnerhet av domare, advokater och åklagare. Referatsamlingen nyttjas främst som ”verktyg” vid frågor beträffande bestämmande av ersättning för kränkning till följd av brott och underlättar således domstolarna och Brottsoffermyndighetens samspel.¹⁰⁸

Arbetet vid Brottsoffermyndigheten leds av en brottsskadechef och ärendena handläggs i regel i ett rotelsystem som utformats med inspiration från de allmänna förvaltningsdomstolarna.¹⁰⁹ Ärenden av svårare karaktär eller avseende högre belopp beslutas emellertid av generaldirektören, brottsskadechefen eller någon annan senior tjänsteman. Till Brottsoffermyndigheten hör dessutom *Nämnden för brottsskadeersättning* bestående av domare med expertis inom skadeståndsrätt, andra specialister inom ersättningsrätt samt politiskt tillsatta ledamöter. Nämnden prövar ärenden innefattande frågor av mer principiell karaktär enligt 22 § BRL, ibland genom muntliga förhandlingar, och dess beslut blir sedermera vägledande för myndighetens tjänstemän. I nämnden handläggs ungefär 100 ärenden varje år varav en del på grund av omprövning och en del på grund av att de innefattat frågor av principiell art. Det är även dessa beslut som sedan publiceras i referatsamlingen.¹¹⁰

2.2.4 Brottsoffermyndigheten i förhållande till artikel 6 i EKMR

För att uppnå Europakonventionens krav på den enskildes rätt till domstolsprövning har nämndens sammansättning och utformning konstruerats på ett sätt som ska uppfylla de krav som ställs på en domstol enligt artikel 6 i EKMR.¹¹¹ Artikel 6 föreskriver att en enskild har rätt att få en fråga som rör dennes civila rättigheter eller skyldigheter eller vid åtal av brott prövat av

¹⁰⁶ Prop. 2013/14:94, s. 20 ff.

¹⁰⁷ SOU 2021:64, s. 273; Dereborg & Lindeblad 2018, s. 15 f.; Prop. 2020/21:170, s. 37.

¹⁰⁸ Dereborg & Lindeblad 2018, s. 17; Den senaste versionen är från år 2020 och under tiden mellan referatsamlingarnas utgåvor informerar Brottsoffermyndigheten om förändringar inom deras skadeståndsrättsliga praxis på webbplatsen.

¹⁰⁹ Rotelsystemet utgörs av brottsskadejurister och beredningsassistenter vid myndighetens brottsskadeenhet (Dereborg & Lindeblad 2018, s. 15 ff.).

¹¹⁰ Dereborg & Lindeblad 2018, s. 15 ff.

¹¹¹ Dereborg & Lindeblad 2018, s. 16. Europakonventionen är inkorporerad i svensk lag och framgår av lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Artikel 6 föreskriver att ”var och en ska, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skäligen tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag”.

en oberoende och opartisk domstol. Detta förutsätter enligt Europadomstolens praxis att domstolen är oberoende av den verkställande makten samt parterna i fallet.¹¹² Avseende brottskadeersättning krävs att det betraktas som en civilrättslig rättighet för att artikel 6 i EKMR ska aktualiseras.¹¹³ Att brottskadeersättningen skulle utgöra en civil rättighet har emellertid avfärdats med hänvisning till att ersättningen är av offentligrättslig natur och existerar av sociala och humanitära skäl.¹¹⁴ I förevarande utredning saknar det emellertid direkt relevans huruvida brottskadeersättning utgör en civil rättighet och således om kraven för en domstol faktiskt ställs på Brottsoffermyndigheten. Det är däremot relevant att utröna huruvida Brottsoffermyndigheten hade uppfyllt kraven på en domstol enligt artikel 6 om de kraven ställdes, eftersom det kan säga något om hur Brottsoffermyndighetens roll i det praxisbildande samspelet kan kritiseras eller legitimeras.¹¹⁵

Europadomstolen har, utöver traditionella domstolar, godkänt andra prövningsorgan bestående av tjänstemän, jurister och lekmän.¹¹⁶ För att dessa ska godkännas har Europadomstolen uppställt ett krav på att de präglas av förfaranderegler som innebär att de tillgodoser de rättssäkerhetskrav som uppställs i Europakonventionen.¹¹⁷ I en dom från Europadomstolen, som avsåg ett fall innan Brottskadenämnden byttes ut mot Brottsoffermyndigheten, ansågs nämndens prövning uppfylla de krav som uppställs i artikel 6.¹¹⁸ Det har däremot uttryckts att det är mindre sannolikt att detta skulle gälla efter att Brottskadenämnden byttes mot Brottsoffermyndigheten, eftersom Brottsoffermyndighetens arbete styrs huvudsakligen av myndighetschefen, och enbart ärenden av principiell betydelse hanteras av Nämnden för brottskadeersättning. Det verkar således krävas att nämnden ska avgöra alla ärenden för att kraven som artikel 6 framställer ska anses vara uppfyllda, vilket idag inte är fallet. Däremot verkar det vara främst besluten i referatsamlingen, som alltså fattats av Nämnden för brottskadeersättning, som domstolarna tar fasta vid, och som blir föremål för det praxisbildande samspelet.¹¹⁹

2.3 Institutet i förhållande till varandra

Brottsoffermyndigheten är numera, i och med lagändringen år 2014, i regel beroende av domstolens avgörande i skadestandsfrågan i sin egen prövning av kränkingsersättningen.¹²⁰ Brottsoffermyndigheten kan således enbart göra en självständig prövning utan begränsningar om

¹¹² Regeringens proposition 2009/10:80 *En reformerad grundlag* [cit. Prop. 2009/10:80], s. 127; Avseende brottmål är det till exempel inte tillräckligt för domstolen att fastställa enbart ansvarsfrågan; domstolen ska även pröva påföljdsfrågan, vilket alltså inte får överlämnas på en administrativ myndighet (Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015, s. 174 f.).

¹¹³ SOU 1995:33, s. 414.

¹¹⁴ Prop. 1977:78:26, s. 91; SOU 1995:33, s. 415; Det är emellertid inte säkert att Europadomstolen hade godtagit denna ståndpunkt, vilket framgår av de anförda källorna.

¹¹⁵ Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 *med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.* [cit. Prop. 1973:90], s. 254; SOU 1995:33, s. 413 f.

¹¹⁶ SOU 1994:117 *Domstolsprövning av förvaltningsärenden: slutbetänkande*, s. 98.

¹¹⁷ SOU 1995:33, s. 415.

¹¹⁸ Se Europadomstolens dom *Rolf Gustafson mot Sverige*, ansökan nr 23196/94, dom av den 1 juli 1997.

¹¹⁹ SOU 1995:33, s. 415 f.

¹²⁰ Dereborg & Lindeblad 2018. s. 19; SOU 2021:64, s. 55.

gärningspersonens medgivit skadeståndssumman i domstolen. Detta innebär att brottsoffret i längden kan förlora på att gärningspersonen medger skadeståndsbeloppet, samt att Brottsoffermyndigheten enbart under dessa omständigheter har möjligheten att etablera självständig praxis som inte är begränsad åt något håll.¹²¹ Brottsoffermyndigheten kan således numera, teoretiskt sett, i regel inte ha ett inflytande på praxisbildningen som innebär att ersättningsnivåerna sänks – förutom i de fall då gärningspersonen medgivit skadeståndsanspråket och Brottsoffermyndigheten tillåts göra en bedömning utan begränsningar. Det kan även understrykas att det innan lagändringen inte förekom omfattande skillnader mellan beslutad brottskadeersättning och av domstol prövad skadestånd, och i de fall skillnader förelåg rörde det främst frågor i vilka regelverken skiljdes åt. Trots detta infördes lagändringen, som föranleder formella och omfattande synkroniseringar mellan en civilrättslig och en offentligrättslig prövning, för att få ersättningsnivåerna att korrespondera i ännu större utsträckning.¹²² I och med synkroniseringen av institutten finns ett värde i att utröna skillnaderna mellan institutens regelverk som innebär att aktörerna teoretiskt sett kan bestämma olika belopp i sina skadeståndsbedömningar.¹²³

2.3.1 Ärekränkingsbrott

En materiell skillnad mellan instituten är, som ovan anfördes, att Brottsoffermyndigheten enbart har möjlighet att utge ersättning för grovt förtal och således inte andra ärekränkingsbrott, vilket framgår av 5 § BRL. Rätten till ersättning för ärekränkning föreligger emellertid avseende det civilrättsliga skadeståndet, vilket framgår av 2 kap. 3 § SkL.¹²⁴ Detta borde, avseende frågan om det praxisbildande samspelet, innebära att ett sådant inte existerar avseende de flesta ärekränkingsbrotten.

2.3.2 Jämkning

En annan reglering som kan leda till en skillnad mellan institutens skadeståndsprövningar är brottskadelagens jämningsregel i 12 § BRL, som innebär att ersättningen enligt brottskadelagen ska sänkas eller fullständigt jämkas om brottsoffret själv provocerat skadan eller på annat sätt ökat risken för att bli utsatt för skadan.¹²⁵ Skadeståndslagen har ingen motsvarande jämningsregel vilket innebär att Brottsoffermyndigheten i vissa fall underkänner avgöranden från domstolen.¹²⁶ Skadeståndslagens medvållanderegler som framgår av 6 kap. 1 § SkL omfattar enbart person-, sak- och förmögenhetsskador och har inte heller tolkats lika strängt gentemot brottsoffret som brottskadelagens jämningsregler.¹²⁷ Utrymmet för att jämka kränkningserättning i den civilrättsliga processen till följd av medvållande är således väldigt litet, däremot

¹²¹ Hellner & Radetzki, s. 459.

¹²² Prop. 2013/14:94, s. 29 f.; Friberg 2011, s. 355 f.

¹²³ Gärde & Nyström, s. 57.

¹²⁴ Se avsnitt 2.2; Schultz, Mårten, *Framtidens brottskadeersättning*, SvJT 2012, s. 591-606 [cit. Schultz 2012], s. 593 f.

¹²⁵ Gärde & Nyström, s. 58; Dereborg & Lindeblad 2018, s. 14.

¹²⁶ Friberg 2011, s. 355; Friberg 2010 s. 422 f.; SOU 2021:64, s. 55.

¹²⁷ Schultz 2012, s. 593.

finns en viss möjlighet för domstolarna att låta den skadelidandes eget uppträdande inverka på bedömningen av huruvida det föreligger en ersättningsgill kränkning och till vilket belopp den bör kunna uppgå till.¹²⁸

2.3.3 Omprövning

Ett beslut som fattats av en brottsskadejurist hos Brottsoffermyndigheten kan omprövas. Omprövningen genomförs då i regel av brottsskadechefen eller generaldirektören. Det föreligger även en rätt för den enskilde att begära en omprövning i ärenden om brottsskadeersättning fattade på tjänstemannanivå i Nämnden för brottsskadeersättning.¹²⁹ Enligt 24 § BRL får besluten som fattas i nämnden emellertid inte överklagas, innebärande att det inte finns någon rätt för parterna att få ärendet omprövat av allmän domstol.

2.3.4 Regressrätt

När Brottsoffermyndigheten delar ut ersättning till den enskilde övertar staten den enskildes rätt till skadestånd av gärningspersonen. Detta innebär att staten får regressrätt gentemot den skadevällande enligt 28 § BRL. Om gärningspersonen är identifierad ska Brottsoffermyndigheten enligt 29 § BRL kräva vad staten har rätt till, förutsatt att det inte framstår som olämpligt med hänsyn till skadevällarens personliga förhållanden. Regressrätten gäller upp till det belopp som Brottsoffermyndigheten har delat ut i brottsskadeersättning, men täcker däremot inte den överskjutande delen i förhållande till det belopp som domstolen fastställt om domstolen prövat den specifika skadestandsfrågan.¹³⁰ Att Brottsoffermyndighetens regresskrav gentemot en gärningsperson inte får överstiga det belopp som domstolen fastställt i en skadestandsprövning antyder att det hade varit olämpligt att låta en myndighet kräva gärningspersonen på mer pengar än vad en oberoende domstol beslutat om. Detta indikerar i sin tur att Brottsoffermyndigheten inte anses behöriga att ge mer betungande konsekvenser till gärningspersonen än det domstolen fastställt – vilket framstår som rimligt särskilt med avseende på kränkningens nära anknytning till straffrätten.

2.3.5 Systematiska skillnader

En grundläggande skillnad mellan instituten är att brottsskadelagen är en social skyddslagstiftning som hör till den offentliga rätten, emedan skadeståndsrätten är civilrättslig. Därutöver har brottsskadeersättningen en tydligare koppling till kriminalpolitiken än vad det civilrättsliga skadeståndet har.¹³¹ Det civilrättsliga skadeståndet betalas som utgångspunkt av gärningspersonen,

¹²⁸ Prop. 2000/01:68, s. 50 f.

¹²⁹ Hellner & Radetzki, s. 459.

¹³⁰ SOU 2021:64, s. 55; Friberg 2010, s. 423 ff.

¹³¹ Dereborg, Anders & Lindeblad, Ann-Christine, *Brottskadelagen: en kommentar*, Norstedts juridik, Stockholm, 2012 [cit. Dereborg & Lindeblad 2012], s. 11 f.; Schultz 2012, s. 600.

emedan den statliga ersättningen betalas av staten, det vill säga skattebetalarna. Tanken är inte att brottsskadeersättningen ska *träda i stället* för det civilrättsliga skadeståndet, som det idag verkar, utan snarare är den tänkt att vara en del av det sociala skydds nätet.¹³² Trots detta synkroniseras instituten mer och mer. Den statliga brottsskadeersättningen har gått från en ordning med en behovsbaserad prövning till en bedömning oberoende av ömmande behov hos den skadelidande, likt bedömningen i domstol. Bedömningen av brottsskadeersättningen har tagit efter den skadeståndsrättsliga bedömningen som tenderar att helt följa den straffrättsliga, vilket innebär att bedömningen ofta genomförs med utgångspunkt i brottsrubriceringen. Detta antyder att det statliga institutet anpassas mer till skadeståndsprövningen i domstol vilket rimligen påverkar brottsoffrets uppfattning av systemen. Om detta exempelvis föranleder att brottsoffer betraktar instituten som *en och samma* enhet, kommer kritik uppstå i de fall då samstämmigheten mellan instituten inte föreligger, vilket i sin tur innebär att instituten måste synkroniseras ytterligare för att tillfredsställa brottsofferperspektivet.¹³³

Enligt Schultz har de juridiska aktörerna brustit i deras pedagogiska uppgifter.¹³⁴ Med denna uppfattning som utgångspunkt verkar det ha resulterat i att lagstiftaren och rättstillämparen, i stället för att åtgärda de pedagogiska bristerna, har försökt reducera kritiken från den allmänna opinionen genom vissa lagändringar, samt det praxisbildande samspelet över lag. Mot bakgrund av en sådan förklaring kan den kritik som riktats mot systemet för kränkingsersättningen till viss del anses missriktad, eftersom kritiken snarare vuxit fram som en följd av pedagogiska brister. Reaktionerna utifrån ett brottsofferperspektiv kan emellertid inte avfärdas med motiveringen att de är en följd av bristande kunskap om systemets uppbyggnad. Brottsoffrets upplevelse av statens bemötande vid en kränkning styrs av hur brottsoffret uppfattar systemet, vilket sedermera utgör den upplevda rättstryggheten.¹³⁵ Med hänsyn till brottsofferperspektivet kan det praxisbildande samspelet idag sammanfattningsvis anses vara nödvändigt, vilket emellertid inte innebär att samspelet nödvändigtvis framstår som legitimt ur alla perspektiv.

Oaktat bakgrunden till eller resultatet av det praxisbildande samspelet finns det något farligt i att utdela ersättningar utan att fundera över vad det syftar till. Trots detta blir den ordning vi har idag, som synkroniserar det civilrättsliga och offentlighetsrättsliga ersättningsinstituterna, inte ifrågasatt i större utsträckning. Det har inom doktrinen betonats att det med dagens rättsutveckling avseende kränkingsersättningen finns en risk för en mekanisk rättstillämpning, vilket illustreras bland annat genom strävan efter schabloniseringar och objektiverade bedömningar.¹³⁶ Därmed förefaller det för utredningen lämpligt att mer konkret utreda hur Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning ter sig ur ett praktiskt perspektiv.

¹³² Schultz 2012, s. 592 f.

¹³³ Friberg 2011, s. 355 f.

¹³⁴ Schultz 2012, 593 ff.

¹³⁵ Prop. 2013/14:94, s. 26 f.

¹³⁶ Friberg 2011, s. 357.

3 En kritisk granskning av domstolarnas skadeståndsbedömningar

3.1 Inledande ord

Det framgår av Brottsoffermyndighetens hemsida att utvecklingen av ersättningsnivåerna för kränkning sker genom ett samspel mellan Brottsoffermyndighetens beslut och domstolens dömande verksamhet, ”där vägledande avgöranden från Högsta domstolen givetvis har störst betydelse”.¹³⁷ Även i den statliga utredningen från år 2021 uttrycktes att domstolarna ska ansvara för rättstillämpningen och därmed utvecklingen av ersättningsnivåerna.¹³⁸ Däremot anförs att ersättningsnivåerna i praktiken ofta bestäms med ledning av de schabloner för brottsskadeersättning som Brottsoffermyndigheten tillämpar efter beslut av Nämnden för brottsskadeersättning.¹³⁹ Vägledande avgöranden från HD ska alltså enligt Brottsoffermyndighetens hemsida ha störst betydelse, emedan domstolarna i praktiken enligt den statliga utredningen ofta utgår från referatsamlingarna i skadeståndsprövningen vid kränkning.¹⁴⁰ Det har dessutom, redan i en artikel från år 1996, understrukits att dåvarande Brottsskadenämndens praxis inte okritiskt kan användas vid domstolarnas rättstillämpning; att listan får ”tas för vad den är”.¹⁴¹ Brottsoffermyndighetens referatsamling publicerades emellertid första gången år 1998 och sedan dess har det praxisbildande samspelet mellan domstolar och myndigheten ha ökat.¹⁴² Kombinationen av dessa faktum gör det intressant att utreda hur samspelet faktiskt ter och tett sig i praktiken i domstolarnas rättstillämpning, och vem som egentligen får anses leda och ansvara för rättsbildningen avseende ersättningsnivåerna för kränkning.

Detta framstår som särskilt aktuellt eftersom det av propositionen från år 2000 framgår att ersättningsnivåerna inom rättstillämpningen då hade utvecklats på så sätt att det inte ansågs påkallat att ingripa med lagstiftning.¹⁴³ I utredningen från år 2021 betonades emellertid att det numera finns ett behov av höjningar av ersättningsnivåerna för kränkning för att dessa ska stå i bättre samklang med de etiska och sociala värderingarna i samhället.¹⁴⁴ Detta antyder att praxisbildningen åtminstone inte har tett sig på ett framgångsrikt sätt de senaste åren. Den följande rättsfallsgranskningen har därför sträckt sig över en längre tidsperiod, mer exakt från år 1991 till år 2021. Genom granskningen har olika perspektiv intagits; inledningsvis följer en överblicksbild av rättsutvecklingen över tid, följt av en granskning av vissa mer specifika yttranden från HD som ansetts givande för att problematisera Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning.

¹³⁷ Brottsoffermyndigheten, ”Ersättning för kränkingsersättning – Praxisbildning”, <https://referatsamling.brottsoffermyndigheten.se/ersattning-for-krankning/praxisbildning/> (hämtad 2022-01-11).

¹³⁸ SOU 2021:64, s. 147.

¹³⁹ SOU 2021:64, s. 365.

¹⁴⁰ SOU 2021:64, s. 82.

¹⁴¹ Billström, M, Bring, C, Diesen, C, Lishajko, M & Marmolin, C, *Litteratur*, SvJT 1996, s. 452-457, s. 456.

¹⁴² SOU 2021:64, s. 82.

¹⁴³ Prop. 2000/01:68, s. 55 f.

¹⁴⁴ SOU 2021:64, s. 63; se även bet. 2018/19:JuU1 punkt 2, rskr. 2018/19:73.

3.2 Brottsoffermyndighetens inflytande genom åren

3.2.1 Perioden från år 1991 till och med år 1997

År 1991, när ”kränkning” motsvarades av ”personligt lidande” i lagtexten, prövades i NJA 1991 s. 766 frågan om skadestånd till följd av ett mordförsök. HD betonade att det åren efter skadeståndslagens ikraftträdande hade framförts kritik mot att lagens regler om ersättning för ideell skada hade tillämpats alltför restriktivt, och då särskilt reglerna om ersättning för personligt lidande. Som stöd för detta hänvisade HD till en proposition samt uttalanden från dåvarande Lagutskottet.¹⁴⁵ Av domskälen framgick vidare att kritiken hade resulterat i att dåvarande Brottskadenämnden successivt höjt ersättningsnivåerna för personligt lidande. Även vissa fall från HD hade vid tidpunkten för domen givit belägg för att ersättningsnivån rimligen borde höjas.¹⁴⁶ Mot bakgrund av detta beslutade HD att höja skadeståndet för personligt lidande vid försök till mord till 70 000 kronor, vilket sedermera blev gällande praxis för den anförda brottsrubriceringen. Detta fall illustrerar alltså en motivering i vilken HD hänvisar till bland annat en proposition innefattande kritik mot en alltför restriktiv tillämpning av reglerna för ideell skada, samt det faktum att dåvarande Brottskadenämnden och HD till följd av den anförda propositionen successivt höjt ersättningsnivåerna. Utfallet framstår således som väl underbyggt, inte minst eftersom det grundar sig på en välskrivna motivering med hänvisning till etablerade rättskällor. HD kan i fallet sammanfattningsvis anses ha en tydlig kontroll över rättstillämpningen.

I NJA 1992 s. 541 prövades vidare frågan om skadestånd för personligt lidande vid grov misshandel. HD betonade det som hade framhållits i NJA 1991 s. 766: att ersättningen för personligt lidande, särskilt vid brott med höga straffvärden, borde motsvara ett värde som kan bidra till brottsoffrets upprättelse. Mot bakgrund av detta bestämde HD skadeståndsbeloppet för personligt lidande vid grov misshandel till 75 000 kronor, vilket sedermera, tillsammans med NJA 1991 s. 766, utgjorde domstolspraxis för kränkingsersättningsnivån vid grov misshandel. Denna praxis grundades således sammantaget på dåvarande Brottskadenämndens praxis, men främst på rättskällor som propositioner och domstolspraxis. Det framstår således som att Brottskadenämndens praxis tillämpats på ett legitimt sätt, eftersom den inte utgjort det enda stödet för utfallet. Här kan emellertid noteras att de hittills presenterade domarna meddelades innan den första referatsamlingen från Brottsoffermyndigheten hade publicerats.

Ett annat fall i vilket HD hänvisade till NJA 1991 s. 766 var NJA 1997 s. 315 där den skadevällande dömdes till grovt vållande till kroppsskada i samband med grovt rattfylleri. HD fastställde i fallet från år 1991, som ovan anförts, skadeståndet för kränkning till 70 000 kronor vilket dåmera blev ledande praxis för mordförsök, och således även för det närliggande brottet grovt vållande till kroppsskada. Brottsoffermyndigheten hade några år efter fallet betonat att det i och med den årliga inflationen sedan år 1991, samt behovet av en generell höjning av ersättningsnivån för kränkning vid försök till mord, fanns anledning att höja ersättningsnivån till 100 000 kronor. I NJA 1997 s. 315 bortsåg således HD från ersättningsnivån på 70 000

¹⁴⁵ Se Prop. 1975:12, s. 111.

¹⁴⁶ Se bland annat NJA 1986 s. 319 och NJA 1991 s. 83.

kronor som hade fastställts i NJA 1991 s. 766 och utgick i stället från Brottsoffermyndighetens generella uttalande om ett brott av närliggande slag, vilket innebar att ersättningsnivån höjdes till 100 000 kronor. HD menade att det saknades anledning att bedöma ersättningsnivån för kränkning vid mordförsök annorlunda än vad Brottsoffermyndigheten gjort, bortsett från att domstolen satte ned ersättningen till 90 000 kronor till följd av att gärningspersonen i fallet inte uppsåtligen hade försökt beröva brottsoffret livet. HD utgick således från Brottsoffermyndighetens uttalande oaktat att HD:s rådande praxis vid tidpunkten för avgörandet innebar en betydligt lägre ersättningsnivå. Att ersättningsnivån höjdes väsentligt med anledning av Brottsoffermyndighetens praxis motiverades i fallet inte närmre än att det inte ansågs finnas anledning för HD att se annorlunda på frågan gällande ersättningsnivån. Bedömningen i fallet framstår, till skillnad från skadeståndsprövningarna i de ovan anförda fallen, mindre nyanserad och nästintill uteslutande styrd av Brottsoffermyndigheten. NJA 1997 s. 315 blev därefter gällande praxis avseende mordförsök.

I NJA 1997 s. 514 prövades frågan om skadestånd för kränkning vid grovt sexualbrott mot barn. HD framhöll att ersättningsnivån för kränkning vid sexualbrott enligt domstolspraxis generellt hade bestämts till 70 000 kronor, och vid särskilt försvårande omständigheter till 100 000 kronor samt 200 000 kronor.¹⁴⁷ Vidare hänvisade HD till en av statens offentliga utredningar¹⁴⁸ i vilken kommittén hade betonat de flera önskemål som framförts gällande höjningar av ersättningsnivåerna för kränkning. HD menade att detta fick betraktas som ett uttryck för en i samhället vanligt förekommande uppfattning och ansåg således att den allmänna nivån för grövre sexualbrott mot barn rimligen skulle höjas till 100 000 kronor. Med hänsyn till att målsägande i fallet hade utsatts för en mycket allvarlig kränkning i och med ett sexualbrott bestämde HD skadeståndet till 150 000 kronor. I fallet höjdes därmed kränkningens ersättningsnivån med hänvisning till en av statens offentliga utredningar, till skillnad från i NJA 1997 s. 315 där höjningen genomfördes enbart med hänvisning till Brottsoffermyndighetens uttalande. Här bör emellertid betonas att en hänvisning till en av statens offentliga utredningar inte nödvändigtvis leder till en mer rättssäker bedömning än en hänvisning till Brottsoffermyndighetens praxis. En statlig offentlig utredning är visserligen en del av ett förarbete, vilket utgör en vedertagen rättskälla; däremot omfattar rättssäkerhetsperspektivet fler aspekter än så.¹⁴⁹

I NJA 1997 s. 723 prövades frågan om skadestånd för kränkning vid rån. HD konstaterade i fallet att det efter hand, i och med bland annat NJA 1997 s. 315, hade börjat bildas schablonbe-
lopp avseende kränkningar till följd av exempelvis sexualbrott och grova våldsbrott. Däremot inte för kränkningar till följd av rån. HD betonade vikten av schablonmässiga bedömningar avseende skadestånd för kränkning med hänsyn till att bedömningen i regel ska utgå från vilket typiskt lidande ett visst brott anses medföra. Däremot underströks att hänsyn även bör tas till den subjektiva upplevelsen hos skadelidande i vissa fall; särskilt i de fall då lidandet varit mer lindrigt eller intensivt. HD framhöll även det huvudsakliga syftet med kränkningens ersättning

¹⁴⁷ Se bland annat NJA 1992 s. 446, NJA 1993 s. 68 och NJA 1996 s. 687.

¹⁴⁸ Se SOU 1992:84 *Ersättning för kränkning genom brott: delbetänkande* [cit. SOU 1992:84].

¹⁴⁹ Strömholm, Lyles & Valguarnera, s. 375; Kleineman, s. 33; Carlsson, Mia, *Förarbeten*, Bernitz, Ulf (red.), *Finna rätt: Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020, s. 119–147, s. 120.

som ledande för bedömningen, det vill säga att den skadelidande kompenseras för den kränkning brottet inneburit. Med denna motivering, samt en bedömning av hur rånet hade genomförts, bestämde HD kränkningssersättningen som högst till 50 000 kronor för de inblandade brottsoffren. Fallet illustrerar en bedömning i vilken HD på ett tydligt, transparent och självständigt sätt framställer bakgrunden till det fastställda skadeståndsbeloppet. Att HD hänvisade till vilket schablonbelopp som fastställts för ett annat brott i NJA 1997 s. 315 indikerar även att det fastställda beloppet anpassas utifrån ett rangordningstänk. Detta innebär att de redan existerande schablonerna för exempelvis grova våldsbrott blir utgångspunkten för vad schablonen för rån rimligen kan uppgå till. I detta sammanhang blir det således återigen intressant att ersättningshöjningen i NJA 1997 s. 315 baserades enbart på Brottsoffermyndighetens uttalande, eftersom denna bedömning blir utgångspunkt när en ny schablon upprättas. Utifrån detta resonemang kan nämligen Brottsoffermyndighetens inflytande konstateras även i HD:s bedömning i NJA 1997 s. 723. Även om det framstår som aningen långsökt är inflytandet helt klart existerande, och illustrerar något beträffande utvecklingen av ersättningsnivåerna – eftersom en schablon ju utgör en grund för ”formandet” av en annan schablon.

3.2.2 Perioden från år 1998 till och med år 2021

År 1998 publicerades, som ovan anförts, Brottsoffermyndighetens första referatsamling, vilket blir intressant för följande rättsfallsöverblick.

I NJA 2006 s. 79 (II) prövades frågan om skadestånd för kränkning vid sexuellt utnyttjande av barn. I fallet gjordes inga hänvisningar till Brottsoffermyndighetens praxis. HD hänvisade i stället till det skärpta synsättet som låg bakom den då nya straffrättsliga regleringen för sexualbrott, och anförde att det borde få genomslag även beträffande ersättningsnivåerna för kränkning. Med hänsyn därtill bestämdes kränkningssersättningen till 50 000 kronor för sexuellt utnyttjande av barn, vilket var en höjning från tidigare praxis. Tidigare hade HD i NJA 2005 s. 919 bestämt skadeståndsbeloppet för kränkning vid sexuellt utnyttjande av barn till 30 000 kronor, med hänvisning till Brottsoffermyndighetens referatsamling. HD betonade att den anförda schablonen fick godtas i fallet, men att det inte är en självklarhet att schablonen kan tillämpas i varje enskilt fall. Detta eftersom vissa fall innehar utredningar som gör det möjligt att bestämma skadeståndsbeloppet med hänsyn till omständigheter i det enskilda fallet. Även om skadeståndsbeloppet således bestämdes *utan vidare* med hänvisning till Brottsoffermyndighetens praxis, ville HD ändå signalera att Brottsoffermyndighetens praxis inte ska tillämpas okritiskt.

Även bedömningen i NJA 2016 s. 819 illustrerar att Brottsoffermyndighetens praxis beaktades utan vidare. I fallet bestämdes kränkningssersättningen till 150 000 kronor, *enbart* med motiveringen att bedömningen av kränkningssersättningen skulle göras i enlighet med Brottsoffermyndighetens praxis. Det hänvisades varken till domstolspraxis eller någon motivering som legitimerade tillämpningen av myndighetens praxis. Även i NJA 2018 s. 694, som rörde våldtäkt mot barn, instämde HD med underrätterna och beräknade skadeståndet för kränkning i enlighet med ”de schablonbelopp som numera tillämpas vid våldtäkt mot barn”, som det uttrycktes. I bedömningen från tingsrätten, som HD instämde i, kan utläsas att skadeståndet

bestämde enbart med hänvisning till Brottsoffermyndighetens praxis. Detta innebär att HD med sitt uttalande – att de schabloner som dåmera skulle tillämpas vid våldtäkt mot barn – utan vidare åsyftade Brottsoffermyndighetens praxis.

Liknande indikationer ges uttryck för i NJA 2018 s. 1083. I fallet behandlades frågan om hur skadestånd för kränkning ska bestämmas när en skadevållare har utsatt den skadelidande för flera brottsliga gärningar. Gällande utgångspunkten för den generella bedömningen av kränkingsersättningen anförde HD följande:

” Kränkingsersättningen ska enligt förarbetena bestämmas efter en skönsmässig bedömning baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar. [...] I praktiken bestäms ersättningsnivåerna ofta med ledning av de schabloner för brottskadeersättning som tillämpas av Brottsoffermyndigheten efter beslut av Nämnden för brottskadeersättning.”¹⁵⁰

HD presenterade sedermera ett utförligt resonemang kring huruvida en addering av schablonerna eller en helhetsbedömning skulle göras för att bestämma skadestånd för kränkning vid flera brottsliga gärningar. Frågan vilka ersättningsnivåer som skulle utgöra vägledning för alternativen problemerades emellertid inte överhuvudtaget. Det enda som anfördes avseende tillämpningen av schablonerna var det som framgick av citatet: att ersättningsnivåerna i praktiken bestäms med ledning av Brottsoffermyndighetens schabloner. Enbart ett konstaterande om att Brottsoffermyndighetens schabloner i praktiken tillämpas bidrar åtminstone inte med en uppfattning om att domstolen, som ska ansvara för utvecklingen av ersättningsnivåerna, har kontrollen över den.

I NJA 2021 s. 746 behandlades frågan om skadestånd för kränkning i och med grovt vållande till kroppsskada i kombination med grovt oaktsam trafikbrottslighet. Inledningsvis betonades att domstolarna i praktiken bestämmer ersättningsnivåerna med ledning av Brottsoffermyndighetens schabloner. HD konstaterade sedermera att utgångspunkten för bedömningen skulle vara schablonen för det närliggande brottet försök till mord, med hänvisning till NJA 1997 s. 315 där liknande omständigheter förelåg. I NJA 1997 s. 315 bestämdes schablonen till 100 000 kronor, vilken som ovan anförts, sedan utgjorde domstolspraxis för ersättningsnivån vid försök till mord. Trots detta bortsåg HD i NJA 2021 s. 746 från senaste domstolspraxis och utgick i stället från vad domstolen menade var den numera gällande schabloniserade ersättningen för försök till mord: det vill säga 125 000 kronor, med hänvisning till Brottsoffermyndighetens referatsamling. Beloppet motiverades inte mer ingående än så.

Vad som sammanfattningsvis kan noteras avseende utvecklingen i HD:s bedömning av ersättningsnivåerna för kränkning mellan åren 1991 till 2021 är hur Brottsoffermyndighetens praxis mer och mer framstår som en vedertagen källa i domstolspraxis, och som successivt beaktas mer okritiskt. Möjligt är att referatsamlingarna som började publiceras år 1998 kan vara en orsak till detta. Ett konkret exempel som understödjer uppfattningen om Brottsoffermyndighetens ökade inflytande är att det i bedömningen i exempelvis NJA 1997 s. 315 formulerades som

¹⁵⁰ Uttrycket, att ersättningsnivåerna i praktiken bestäms ”med ledning av de schabloner för brottskadeersättning som tillämpas av Brottsoffermyndigheten”, myntades först i NJA 2017 s. 938, men har därefter kommit att framhållas i flera rättsfall, såsom i NJA 2018 s. 694, NJA 2018 s. 1064 och NJA 2018 s. 1083.

att *det inte fanns skäl* att avvika från Brottsoffermyndighetens bedömning, gentemot den mer ”positiva” formuleringen som framgått av senare meddelade rättsfall – att domstolen i praktiken *ska* följa Brottsoffermyndighetens praxis. Rättsutvecklingen verkar mot bakgrund av detta ledas främst av Brottsoffermyndigheten, vilket framställer Brottsoffermyndigheten som ett rättsbildande organ.

3.3 Några konkreta noteringar till följd av vissa ersättningshöjningar av Brottsoffermyndigheten

Människohandel för sexuella ändamål samt grov kvinnofridskränkning är två exempel på brott där ersättningsnivåerna höjts genom beslut av Brottsoffermyndigheten under de två senaste åren. Brottsoffermyndigheten höjde år 2021 ersättningsnivåerna för brottet grov kvinnofridskränkning till ett intervall mellan 50 000 kronor och 100 000 kronor gentemot den tidigare ersättningsnivån vid grov kvinnofridskränkning som i snitt uppgick till ungefär 30 000 kronor.¹⁵¹ Den avsevärda höjningen motiverades i huvudsak med det förändrande penningvärdet, samt att synen på brottsligheten skärpts vilket bland annat hade illustrerats genom ändringar i straffskalan.¹⁵² Denna höjning anammades utan vidare några månader senare av bland annat Varbergs tingsrätt i ett mål där gärningspersonen dömdes för grov kvinnofridskränkning.¹⁵³ Ersättningen bestämdes till 60 000 kronor, med hänvisning till Brottsoffermyndighetens ovan anförda beslut.¹⁵⁴ Tillämpningen av schablonen på 60 000 kronor motiverades inte mer än att det var Brottsoffermyndighetens nya schabloniserade belopp för det aktuella brottet, vilket illustrerar en bedömning i vilken en underrätt okritiskt tillämpar Brottsoffermyndighetens schabloner.

Ett annat konkret exempel tar sikte på Brottsoffermyndighetens ersättningshöjning avseende människohandel för sexuella ändamål.¹⁵⁵ I myndighetens beslut framgick att hovrätten hade dömt gärningspersonerna att solidariskt utge skadestånd för kränkning med 150 000 kronor till brottsoffret. Brottsoffermyndigheten beviljade däremot kvinnan brottsskadeersättning med 250 000 kronor. Höjningen motiverades med att den aktuella brottsligheten till viss del går att jämföra med våldtäktsbrottet. Vidare anfördes att synen på sexualbrott och även dess lagstiftning hade skärpts avsevärt under de senaste årtiondena, liksom det straffrättsliga skyddet mot människohandel. Följt av detta framhölls att det i förarbetena till den senaste lagändringen hade betonats att människohandel utgör en allvarlig kränkning av den enskildes människovärde och egenbestämmande över sitt liv och sin kropp.¹⁵⁶ Med den motiveringen menade myndigheten

¹⁵¹ Se t.ex. Brottsoffermyndighetens beslut den 16 april 2021 med dnr 12189/2020, 1355/2021 och 2620/2021; SOU 2021:64, s. 134.

¹⁵² Brottsoffermyndigheten, ”Högre ersättning till kvinnor utsatta för upprepat våld i nära relation”, 2021-05-05, <https://www.brottsoffermyndigheten.se/om-oss/aktuellt/nyheter/hogre-ersattning-till-kvinnor-utsatta-for-upprepat-vald-i-nara-relation/> (hämtad 2021-11-07).

¹⁵³ Se Varbergs tingsrätt i mål nr B 2382-21. Domen meddelades den 14 december 2021 och således 8 månader efter Brottsoffermyndighetens ersättningshöjning för grov kvinnofridskränkning.

¹⁵⁴ Se t.ex. Brottsoffermyndighetens beslut dnr 11368/2020, 12104/2020, 42/2021 och 1355/2021.

¹⁵⁵ Se t.ex. Brottsoffermyndighetens beslut dnr 4622/2020.

¹⁵⁶ Regeringens proposition 2017/18:123 *Det straffrättsliga skyddet mot människohandel och människoexploatering*, s. 13 och 32.

att brottets allvar även bör återspeglas i ersättningsnivåerna för kränkning. Därmed bestämdes att utgångspunkten för kränkingsersättning vid människohandel för sexuella ändamål, där sexuell exploatering i stor omfattning förekommit, skulle uppgå till 200 000 kronor, men att omständigheter i det enskilda fallet kunde påverka beloppet uppåt eller nedåt. I detta fall bedömdes kvinnan ha blivit utsatt för en så pass allvarlig kränkning att kränkingsersättningen uppgick till 250 000 kronor.¹⁵⁷ Beslutet gav utan vidare genomslag i domstol, vilket illustreras genom ett fall från hovrätten som avsåg människohandel för sexuella ändamål.¹⁵⁸ Hovrätten gjorde bedömningen att ersättningen skulle uppgå till 250 000 kronor, med hänvisning till Brottsoffermyndighetens beslut. Hovrätten utgick alltså i fallet utan vidare från Brottsoffermyndighetens beslut, trots att kränkingsersättningen för det anförda brottet tidigare enligt domstolspraxis varit 150 000 kronor.¹⁵⁹ Domstolarna verkar utifrån dessa aktuella fall, sammanfattningsvis, utan vidare följa Brottsoffermyndighetens praxis. Att till och med underrätterna okritiskt nyttjar Brottsoffermyndighetens praxis, får den att framstå som än mer vedertagen. Här bör emellertid myndighetens gedigna och väl genomarbetade motiveringar till ställningstaganden lyftas, bland annat med hänvisningar till förarbeten och straffrättsliga aspekter. Idén om att domstolarna ska ansvara för rättstillämpningen och därmed utvecklingen av ersättningsnivåerna kvarstår emellertid – vilket successivt ges mindre uttryck för i domstolarnas domar.

3.4 Domstolsavgöranden avseende ärekränkning

Eftersom Brottsoffermyndighetens praxis verkar ha fått stort genomslag i domstolarnas bestämmande av skadeståndet för kränkning framstår det som värdefullt att undersöka hur domstolen gått till väga vid bedömningen för kränkingsersättningen när det avsett brott som Brottsoffermyndigheten inte utger brottskadeersättning för och således inte heller utbildat praxis för.

I NJA 2003 s. 567 behandlades frågan om skadestånd för kränkning vid förtal. HD utgick från ett rangordningstänk och framställde således jämförelser med andra brott, såsom grova sexualbrott, och konstaterade att ersättningen för ett ärekränkingsbrott åtminstone bör vara lägre än ett sådant. Skadeståndsbeloppet bestämdes således till 50 000 kronor.¹⁶⁰ I NJA 2015 s. 86, som visserligen avsåg grovt förtal, hänvisade HD till NJA 2003 s. 567 och använde då samma utgångspunkt för skadeståndsbedömningen som den HD självständigt upprättat. Därutöver hänvisades bland annat till artikel 8.1 i EKMR¹⁶¹, samt till Europadomstolens praxis där det framgick att konventionen ställer krav på att ersättning som utgår genom nationell domstol uppgår

¹⁵⁷ Se t.ex. Brottsoffermyndighetens beslut dnr 4622/2020.

¹⁵⁸ Se Göta hovrätt i mål nr B 1345-21.

¹⁵⁹ I ett annat fall från hovrätten (Göta hovrätt i mål nr B 1989-18), som meddelades år 2018, och således innan ersättningshöjningen, utgick domstolen i stället från den då tillgängliga referatsamlingen (från år 2017), som i stället innebar en schablon på 100 000 kronor vid människohandel för sexuella ändamål. Schablonen tillämpades som utgångspunkt; det slutgiltiga skadeståndsbeloppet bestämdes emellertid till 125 000 kronor eftersom försvårande omständigheter ansågs föreligga. Oaktat denna avvikelse illustrerar detta hur referatsamlingen numera verkar tillämpas som utgångspunkt för domstolarnas bedömningar.

¹⁶⁰ Fallet kan relateras exempelvis till det ovan anförda NJA 1997 s. 723 där det konstaterades att det inte fanns några schabloner beträffande rån, vilket föranledde att HD självständigt upprättade en schablon.

¹⁶¹ Artikel 8.1 i EKMR föreskriver att var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.

till en viss nivå. HD bedömde följaktligen verkningarna av kränkningen i det enskilda fallet, och konstaterade mot bakgrund av detta att skadeståndet skulle bestämmas till 75 000 kronor. Denna bedömning av kränkningssersättningsbeloppet framstår som underbyggd och legitim eftersom den är transparent och tydlig avseende vad HD faktiskt grundat det bestämda ersättningsbeloppet på. Därmed framstår det som att domstolen i fallet tar kontroll och ansvar över rättstillämpningen.

Även NJA 2015 s. 1008 är ett exempel på när HD inte kunnat utgå från Brottsoffermyndighetens praxis eftersom fallet avsåg falsk tillvitelse och således ett brott som inte ger rätt till brottskadeersättning. HD utgick även i detta fall från ett rangordningstänk och hänvisade till ersättningsnivåer för jämförbara brott, samt utförde en ingående bedömning av det enskilda fallet. Med hänsyn till dessa fall, samt exempelvis NJA 1997 s. 723 där det inte heller fanns någon schablon från Brottsoffermyndigheten att utgå från, kan konstateras att HD framhållit mer transparenta och tydliga motiveringar av hur ersättningsbeloppet bestämts än i fall där domstolen hänvisat till Brottsoffermyndighetens praxis. Det framstår visserligen som naturligt att domstolarna inte kan vara lika transparenta och tydliga med vad som ligger bakom en viss bedömning när de utan vidare utgått från Brottsoffermyndighetens praxis, eftersom domstolarna inte skapat den. Detta i sig indikerar emellertid något om domarnas metod vid tillämpning av Brottsoffermyndighetens praxis – det vill säga att domarna i regel inte tillämpar Brottsoffermyndighetens praxis kritiskt, och således inte har kontroll över vad som ligger bakom en viss schablon. För att dra det till sin spets kan detta ur ett större perspektiv anses innebära att domstolarna inte har kontroll över rättsbildningen.

3.5 Tillämpningen av schabloner

3.5.1 ”De gällande schablonerna”

I NJA 2017 s. 938 behandlades den principiella frågan gällande beräkningstidpunkten för skadestånd på grund av kränkning; det vill säga huruvida bedömningen skulle genomföras med utgångspunkt i de principer som gällde vid tidpunkten för kränkningen eller vid tidpunkten för prövningen av den. Beträffande ”vilka principer” som skulle vara utgångspunkten för bedömningen verkade HD syfta främst på vilka *schabloner* som skulle tillämpas. Det var i detta fall som HD för första gången angav att ersättningsnivåerna i praktiken ”[...]bestäms med ledning av de schabloner för brottskadeersättning som tillämpas av Nämnden för brottskadeersättning”.¹⁶² I anknytning till denna ståndpunkt anfördes följande:

”Att domstolarnas bedömning sker med utgångspunkt i schablonerna och tabellerna bidrar till ökad förutsebarhet och enhetlighet och framstår därtill ofta som praktiskt. Detta rubbar dock inte det grundläggande förhållandet att lagstiftaren har överlämnat till domstolarnas rättstillämpning att närmare bestämma storleken på skadestånd för kränkning och för sveda och värk.”

¹⁶² För exempel på fall där liknande uttryck anförts, se bland annat NJA 2018 s. 694, NJA 2018 s. 1064 och NJA 2018 s. 1083.

Citatet visar hur HD inledningsvis framförde fördelarna med tillämpningen av Brottsoffermyndighetens schabloner och följaktligen bemötte ett potentiellt argument *mot* tillämpningen av myndighetens schabloner med att ”det inte rubbar det faktum att det ankommer på domstolarna att närmre bestämma storleken på skadeståndet för kränkning”. Hur tillämpningen av schablonerna inte rubbar domstolarnas rättstillämpning motiverades emellertid inte. En möjlig tolkning är att motiveringen till ståndpunkten framgick implicit genom HD:s hänvisning till en proposition¹⁶³ där det framgick att domaren i enskilda fall har möjlighet att avvika från den schablonmässiga bedömningen i de fall kränkningen anses särskilt allvarlig eller lindrigare än normalt.

Ett mål som i så fall kan anses exemplifiera detta är NJA 2019 s. 1064. Fallet rörde en våldtäkt och HD hänvisade utan vidare till schablonersättningen för kränkning vid en uppsåtlig våldtäkt, som uppgick till 100 000 kronor. HD utgick från schablonen, men satte i fallet ned kränknersättningen till 75 000 kronor eftersom det inte avsåg en *uppsåtlig* våldtäkt. Enligt den ovan anförda tolkningen är det möjligt att det är dessa typer av fall som avses när HD anför att tillämpningen av Brottsoffermyndighetens schabloner inte rubbar domstolarnas rättstillämpning avseende skadeståndsnivåerna, eftersom exempelvis detta fall illustrerar att avvikelser ju kan ske från den schablonmässiga bedömningen. Emot detta kan emellertid anföras att Brottsoffermyndighetens schabloner fortfarande blir utgångspunkten i dessa fall, vilket innebär att Brottsoffermyndighetens rättsbildande funktion kvarstår även i de fall då HD ”avviker” från de schablonmässiga beloppen. Det framstår således som tveksamt om ett avvikande från en schablon kan anses innebära att domstolarna tar det ansvar som de fått av lagstiftaren – det vill säga att närmre bestämma storleken på skadestånd för kränkning. Detta resonemang ger utrymme för en uppfattning om att den regelmässiga bedömningen utgår från Brottsoffermyndighetens referatsamling, emedan undantagen från den utgår från domstolarnas bedömningar i vissa enskilda fall. Mot bakgrund av detta torde den grundläggande ledningen av rättsbildningen avseende ersättningsnivåerna i huvudsak handhas av Brottsoffermyndigheten, och inte av domstolarna, eftersom domstolarna enbart leder rättsutvecklingen i undantagsfallen.¹⁶⁴

För att återgå till huvudfrågan i NJA 2017 s. 938, det vill säga vilken tidpunkt som skulle användas som utgångspunkt för bedömningen, kan betonas att frågan togs upp till följd av HD:s bedömning i NJA 1997 s. 315. HD hade där bestämt skadeståndsbeloppet för kränkning med ledning av riktlinjer som Brottsoffermyndigheten hade antagit *efter* den ansvarsutlösande gärningen ägt rum. Förutom Brottsoffermyndighetens riktlinjer hade domstolen beaktat den förändrade synen på brottsligheten samt penningvärdeförändring. Fallet byggde således på att bedömningen av skadeståndet för kränkningen skulle grundas på de vid prövningstillfället tillämpade schablonerna. Frågan i NJA 2017 s. 938 var således huruvida detta ansågs vara rätt utgångspunkt för beräkningstidpunkten. Resonemangen ger upphov till flera intressanta aspekter. Bland annat uttryckte sig ett skiljaktigt justitieråd på ett anmärkningsvärt sätt avseende hur

¹⁶³ Se Prop. 2000/01:68.

¹⁶⁴ Det är emellertid inte uppenbart hur en idealisk rättstillämpning bör se ut avseende ersättningsnivåerna för kränkning. I detta sammanhang bör ett yttrande från HD i NJA 2020 s. 1142 framhållas: nämligen att schablonernas främsta syfte, att underlätta rättstillämpningen, hade motverkats om olika schabloner nyttjades vid sidan av varandra. Därför krävs restriktivitet och tydlighet vid skapandet av nya schabloner. Enbart mot bakgrund av denna aspekt framstår det således som legitimt att domstolen försöker hålla sig till Brottsoffermyndighetens praxis. Däremot finns såklart fler aspekter att beakta.

lagstiftaren yttrat sig om nya skadeståndsregler i förhållande till gamla skadefall. Inledningsvis framhölls ett ställningstagande från förarbetena till skadeståndslagen: att ”nya skadeståndsregler” endast ska tillämpas på skadefall som inträffat *efter* ikraftträdandet. Vidare anförde HD att ”[e]n ordning som innebär att nya skadeståndsschabloner tillämpas på äldre skador är svår att förena med lagstiftarens ställningstagande”. Slutsatsen blev följande:

”Också kränkingsersättning ska alltså bestämmas enligt principerna vid tiden för skadans inträffande. När ersättningen bestäms utifrån en schablon ska därför den vid skadetillfället gällande schablonen tillämpas. Schablonen bör enligt de tillämpliga principerna kunna frångås när omständigheter i det enskilda fallet påkallar det.”

Eftersom det med ”gällande schabloner” enligt ovan avses Brottsoffermyndighetens referat-samling, eller nämndens beslut rättare sagt, framstår det enligt detta citat som att nya skadeståndsschabloner, som alltså upprättats av en myndighet, likställs med ”nya skadeståndsregler” eller ”principer”. Citatet är visserligen taget från en skiljaktig mening men indikerar ändå på flera justitieråds uppfattning om att schablonerna, i regel upprättade av Nämnden för brottskadeersättning, betraktas som ”skadeståndsrättsliga principer”, vilket antyder att de likställs med andra, generellt accepterade, rättskällor.

3.5.2 Tillämpningen av schabloner avseende skadestånd för sveda och värk

I NJA 1997 s. 514 behandlades frågan om skadestånd för kränkning vid ett grovt sexualbrott mot barn. HD betonade att ersättningen vid *personskador* regelmässigt bestäms genom schabloner som utgår från objektiva faktorer såsom sjuktid eller medicinsk invaliditetsgrad. Däremot framhölls att liknande objektiva omständigheter som kan vara till ledning för prövningen inte finns vid bedömningen av kränkingsersättningen, eftersom den bestäms genom en mer skönsmässig bedömning utifrån etiska och sociala värderingar i samhället. Trots detta betonade HD att det i praktiken utbildats schabloner även för bedömningen av kränkingsersättningen. HD:s uttalanden i fallet understryker att tillämpningen av schabloner vid personskador har ett mer underbyggt stöd än tillämpningen av schabloner vid kränkningar.

För att ta ett senare exempel där denna uppfattning uttrycks kan NJA 2019 s. 1064 anföras. I fallet behandlades dels frågan om skadestånd för kränkning, dels frågan om skadestånd för sveda och värk. Även i detta fall framgick att domstolarna i praktiken bestämmer ersättningsnivåerna med ledning av Brottsoffermyndighetens schabloner som uppkommit efter beslut av Nämnden för brottskadeersättning. Avseende bestämmande av skadeståndet för sveda och värk anförde HD följande:

”Ersättningen för sveda och värk bestäms vanligen schablonmässigt med ledning av de hjälptabeller som har utformats av Trafikskadenämnden och som justeras regelbundet. Högsta domstolen har godtagit att beloppet bestäms på detta sätt.”

Enligt citatet har alltså HD tidigare ”godtagit” att skadeståndsbeloppet för sveda och värk bestäms schablonmässigt.¹⁶⁵ Även i NJA 2017 s. 1208 framgick att skadeståndslagen inte ger

¹⁶⁵ Se NJA 2017 s. 938.

några vidare anvisningar om hur ersättningen för sveda och värk ska värderas, men att det likt trafikskador bör värderas genom Trafikskadenämndens hjälptabeller.¹⁶⁶ Detta indikerar att HD betraktade tillämpningen av nämndens schabloner som något som först behövde bli godtaget – att det inte föreligger en vedertagen acceptans att tillämpa nämndernas schabloner.

Vidare betonade HD att en förutsättning för att bestämma ersättningen för sveda och värk med ledning av schablonerna normalt är medicinska utredningar i form av läkarintyg. Med andra ord uttryckte HD beträffande tillämpningen av schabloner vid bestämmandet av skadestånd för personskador ett krav på bevisning av vissa konkreta omständigheter. Eftersom bedömningar avseende skadestånd för sveda och värk kan genomföras på ett mer konkret sätt ges inte något vidare utrymme för godtycklighet. Detta måste även innebära att det inte ställs lika höga krav på rättstillämpningen vid skadeståndsprövningen för sveda och värk, eftersom ramen för rättsbildningen då blir mer begränsad. Avseende kränkingsersättningen finns inga motsvarande objektiva faktorer som kan begränsa ramen för rättsbildningen, eftersom kränkningen är ekonomiskt ojämförlig.

3.6 Uttryck av skillnader mellan instituten i domskälen

3.6.1 Förtydliganden – i pedagogiskt syfte?

I NJA 1999 s. 441 resonerade HD kring huruvida ett skadeståndsbelopp för kränkning skulle sättas ned med hänsyn till att gärningspersonen vid brottstillfället varit under påverkan av en allvarlig psykisk störning. HD underströk i fallet att det fanns en bestämmelse om nedsättning av skadestånd till följd av gärningspersonens sinnestillstånd i skadeståndslagen, men inte i brottsskadelagen.¹⁶⁷ Det förefaller inte helt klart varför HD betonade denna skiljaktighet, eftersom regleringen av den statliga ersättningen åtminstone inte borde ha en omedelbar betydelse i den civilrättsliga skadeståndsprövningen. Möjligt är att HD betonade denna skillnad av pedagogiska skäl, till förmån för allmänhetens förståelse för varför beloppet i dessa fall kan skilja sig från Brottsoffermyndighetens schabloner. Detta framstår i så fall som rimligt med hänsyn till den kritik som systemet för kränkingsersättning fått. Om vi i stället ponerar att hänvisningen till brottsskadelagen inte gjordes av pedagogiska skäl, är en möjlig tolkning att hänvisningen i stället kan ha haft betydelse för bedömningen. Åtminstone kan det uppfattas på detta sätt för allmänheten.

Två andra fall i vilka HD gjorde hänvisningar till brottsskadeinstitutet är HD T 4558-21 och HD T 6358-20. I fallen resonerade HD kring hur bedömningen av skadestånd för kränkning skulle göras med hänsyn till att den skadelidande själv befunnit sig i en kriminell miljö vid angreppet.¹⁶⁸ Frågan i de båda målen var således huruvida detta ansågs utgöra ett medvetet risktagande och i så fall vilken betydelse det skulle ges för rätten till kränkingsersättning.

¹⁶⁶ HD framhöll sedermera att denna schablonmässiga bedömning godtagits av HD i bland annat NJA 1972 s. 81, NJA 1991 s. 766, NJA 1992 s. 740, NJA 1993 s. 68, NJA 1993 s. 41, NJA 1996 s. 509 och NJA 2005 s. 919.

¹⁶⁷ Idag framgår denna bestämmelse av 2 kap. 5 § SkL.

¹⁶⁸ De båda domarna meddelades i Stockholm den 10 december 2021.

Inledningsvis hänvisade HD, likt i vissa ovan anförda fall, till att domstolarna i praktiken ofta bestämmer ersättningsnivåerna med ledning av de schabloner som tillämpas av Brottsoffermyndigheten.¹⁶⁹ HD hänvisade sedermera i båda fallen till 12 § BRL som föreskriver en rätt till jämkning i de fall det anses skäligt med hänsyn till den skadelidandes egna uppträdande i samband med brottet. Jämkningsregeln är upprättad mot bakgrund av att staten åtagit sig ett ansvar för att skydda medborgarna från brott, vilket då inte lämpar sig när personen själv deltagit i brottslig verksamhet.¹⁷⁰ HD betonade följaktligen frånvaron av en motsvarande jämkningsregel i skadeståndslagen och att slutsatsen således blir att nämndens praxis gällande jämkning *intemedelbart* kan användas som utgångspunkt vid bestämmande av skadestånd för kränkning enligt skadeståndslagen.¹⁷¹ Mot bakgrund av detta anförde HD att ett medvetet risktagande enligt skadeståndslagen inte kan resultera i en lika stor nedsättning av skadeståndet som jämkningsregeln av brottskadeersättningen enligt brottskadlagen kan.

I HD T 4558-21 kom HD slutligen fram till att skadeståndet för kränkning inte skulle sättas ned till följd av ett medvetet risktagande. I HD T 6358-20 däremot, som avsåg en grov misshandel, bestämde HD slutligen skadeståndsbeloppet till 25 000 kronor. Detta trots att HD inledningsvis hade hänvisat till Brottsoffermyndighetens schablon på 75 000 kronor avseende grov misshandel med livshotande skada. Enligt hovrättens bedömning, som HD instämde i, ansågs den skadelidande genom att inleda fysiskt slagsmål på det sättet han hade gjort till viss mån ha givit upp kravet på respekt för sin personliga integritet, men att våldet han däremot utsattes för var mycket allvarligt i förhållande till hans eget agerande. Trots konstaterandet av den betydande proportionen mellan det inledande våldet och det våld den skadelidande hade utsatts för sänktes ersättningsbeloppet från schablonen på 75 000 kronor till 25 000 kronor.

Denna betydande nedsättning från schablonbeloppet ger åtminstone sken av att domstolen inspirerades av jämkningsregeln enligt brottskadlagen. Möjligtvis går det att tolka detta på ett sätt som innebär att nedsättningen anses rimlig, men det framstår oavsett som uppseendeväckande – särskilt med hänsyn till att Brottsoffermyndigheten i regel kan konstateras ha ett stort inflytande på domstolarnas bestämmande av skadestånd för kränkning. Det framstår således som en rimlig tolkning att även vissa regler beträffande brottskadeersättningen beaktas i den civilrättsliga prövningen.

3.6.2 Statliga intressen till grund för det civilrättsliga spörsmålet?

I NJA 2011 s. 3 prövades frågan om rätten till skadestånd för kränkning till följd av ett bostadsinbrott. HD inhämtade ett yttrande från Brottsoffermyndigheten i vilket det inledningsvis framgick att myndigheten vid prövning av rätten till brottskadeersättning gällande bostadsinbrott hanterar yrkandena likt så som beskrivits i en proposition avseende ideell skada¹⁷², innebärande

¹⁶⁹ Se bland annat NJA 2017 s. 938.

¹⁷⁰ Jfr Prop. 1977/78:126 s. 24 f.; regeringens proposition 1998/99:41 *Ändringar i brottskadlagen*, s. 13 f.

¹⁷¹ Detta antyder att Brottsoffermyndigheten i regel ska användas som en omedelbar utgångspunkt för skadeståndsprövningen, vilket i sin tur tyder på en rutinemässig tillämpning av den.

¹⁷² Prop. 2000/01:68, s. 49 och 65.

att yrkandena om kränkingsersättning i de flesta sådana fall får avslag. Detta eftersom utredningen som låg till grund för propositionen givit uttryck för ett behov av restriktivitet avseende utdelning av kränkingsersättning vid bostadsbrott på grund av de samhällsekonomiska konsekvenserna som hade uppkommit om en motsvarande brottsskadeersättning även skulle utgå. Detta motiverades vidare med det höga antal inbrottsstöder som sker varje år, samt hur många av dessa gärningspersoner som inte kan utbetala skadeståndet.¹⁷³ Brottsoffermyndigheten angav att stöldbrottet utifrån deras bedömning således inte hade grundat rätt till ersättning för kränkning, eftersom det hade utgjort ”en märkbar belastning på det skattefinansierade brottsskadeanslaget”.

Ståndpunkten innebär således att rätten till kränkingsersättning vid bostadsinbrott inte bör göras mer liberal med hänvisning till att det hade varit samhällsekonomiskt ohållbart om en sådan motsvarande brottsskadeersättning skulle utgå. Detta antyder att bedömningen av det civilrättsliga skadeståndet måste anpassas inom de begränsningar som följer av bestämmandet av brottsskadeersättningen – vilket i sin tur, som i detta fall, kan innebära att exempelvis statens ekonomiska intresse blir en avgörande faktor i ett civilrättsligt spörsmål. Detta framstår som orättsäkert med hänsyn till att rätten till skadestånd som uppkommer till följd av ett brott helt ska vara en fråga mellan gärningspersonen och brottsoffret.¹⁷⁴ Trots att HD betonade vad som låg bakom restriktiviteten i propositionen problematiserades den inte, utan i stället lades den till grund för bedömningen – vilket emellertid för detta fall innebar att kränkingsersättning utgick, eftersom bostadsinbrottet var så pass allvarligt att ersättning hade utgått oavsett.

Det framstår som anmärkningsvärt att den enskilde i den civilrättsliga processen ska drabbas av faktorer som egentligen inte nödvändigtvis har med den civilrättsliga processen att göra. Häremot kan dock ifrågasättas hur det hade sett ut om domstolarna respektive Brottsoffermyndigheten utgick enbart från civilrättsliga respektive offentligrättsliga perspektiv, det vill säga om domstolarna exempelvis skulle göra en mer liberal bedömning än Brottsoffermyndigheten i detta fall. Med detta omfattande praxisbildande samspel, som idag även innebär att Brottsoffermyndigheten inte får bestämma en lägre kränkingsersättning än domstolen, hade ju i så fall samhälls ekonomin drabbats. De två institutens samspel verkar i och med detta innebära att de respektive syftena och målen med de olika instituten blir svåra att tillgodose samtidigt.

Oavsett kan det utifrån detta kapitel konstateras att Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning framstår som omfattande, vilket i vissa fall motiverats väl, och i andra fall inte motiverats alls. Ytterligare en iakttagelse i anknytning till detta är att behovet av att understödja tillämpningen av Brottsoffermyndighetens praxis ansetts minska med åren, vilket talar för att den betraktats som mer och mer vedertagen. Utredningen tar vidare sikte på hur Brottsoffermyndighetens inflytande kan kritiseras eller legitimeras mer specifikt ur vissa rätts-säkerhetsperspektiv.

¹⁷³ Se SOU 1992:84, s. 228 ff.

¹⁷⁴ Rapport från riksdagen 2005/06:RFR1 Brottsskadeersättning och skadestånd på grund av brott, s. 8.

4 Brottsoffermyndighetens inflytande ur ett rättssäkerhetsperspektiv

4.1 Principen om domstolars självständighet

Enligt 1 kap. 8 § regeringsformen (RF) finns domstolar för rättskipningen och förvaltningsmyndigheter för den offentliga förvaltningen. Att regeringsformen gör en tydlig skillnad mellan domstolar och förvaltningsmyndigheter illustreras även genom att det finns bestämmelser som ska garantera aktörernas självständighet.¹⁷⁵ Det är således domstolarna, och i stort sett enbart domstolarna, som ska bedriva rättskipning.¹⁷⁶ Rättskipningen regleras i 11 kap. RF, och dess bestämmelser har indirekt ansetts fungera som rättssäkerhetsgarantier.¹⁷⁷

I 11 kap. 3 § RF stadgas principen om domstolarnas självständighet som innebär att ingen myndighet får bestämma hur domstolen ska döma. En oavhängig domstol innebär enligt Europakonventionen en domstol som är oberoende av parterna i målet samt den verkställande makten.¹⁷⁸ Det är en avgörande del i rättssäkerheten att den enskilde känner ett förtroende för att domstolarna är oavhängiga och att det inte finns någon risk för exempelvis politisk viljeinriktning i rättskipningen.¹⁷⁹ Principen är en förutsättning för tillgodoseendet av legalitetsprincipen, och domstolars självständighet har således ansetts utgöra en fundamental princip ur ett rättssäkerhetsperspektiv.¹⁸⁰ Domstolarnas avgöranden har stor betydelse för enskildas förhållande och samhället i stort, vilket även är anledningen till att domstolarna tilldelats en auktoritetsstämpel som följer bland annat av att domstolarna utgörs av ledamöter som ansetts vara synnerligen kvalificerade jurister inom de aktuella rättsområdena.¹⁸¹

Det finns dokument från bland annat FN och Europarådet som mer utförligt beskriver vilka krav som ställs för att uppnå självständighet. Två exempel är FN:s grundläggande principer för domstolsväsendets oberoende (1985)¹⁸² och Europarådets rekommendation om domares oberoende, skicklighet och ansvar (2010)¹⁸³. I dessa anges att domaren ska kunna agera ”utan några restriktioner, otillbörligt inflytande från annan, påtryckningar, hot eller inblandning (direkt eller indirekt) från någon myndighet”.¹⁸⁴ Detta blir intressant i förhållande till de iakttagelser som

¹⁷⁵ Se 12 kap. 2 § RF; Prop. 1973:90, s. 375; Lysén, Göran, *Om hur de svenska domstolarna blev självständiga – eller om hur det egentligen var och senare blev!?*, SvJT 2020, s. 605-629, s. 610.

¹⁷⁶ Derlén, Lindholm & Naartjärvi, s. 80.

¹⁷⁷ SOU 2007:69 *Bestämmelser om domstolarna i regeringsformen* [cit. SOU 2007:69], s. 27 f.

¹⁷⁸ Artikel 6 i EKMR; Lerwall, Lotta, *Makten över domstolarna – om styrning av oberoende domstolar*, SvJT 2014, s. 597-610 [cit. Lerwall], s. 598.

¹⁷⁹ Prop. 2009/10:80, s. 126; SOU 2007:69, s. 24; Dir. 2020:11 *Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende* [Dir. 2020:11], s. 5; Börjesson, Mats, *Rättskipningens organisation*, SvJT 1985, s. 521-538, s. 521.

¹⁸⁰ Prop. 2009/10:80, s. 126; Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2 omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013, s. 19; Lerwall, s. 598; SOU 2007:69, s. 24; Dir. 2020:11, s. 5.

¹⁸¹ Prop. 2009/10:80, s. 140; Lindskog, Stefan och Melin, Mats, *Domstolarnas oberoende behöver stärkas*, SvJT 2017, s. 345-356, s. 349.

¹⁸² Artikel 2 i FN:s grundläggande principer för domstolsväsendets oberoende (1985).

¹⁸³ Artikel 22 i rekommendation CM/Rec (2010)12 från Europarådets ministerkommitté om domare: oberoende, skicklighet och ansvar.

¹⁸⁴ Lerwall, s. 598.

framfördes i kapitel 3, det vill säga att domstolarna inte sällan utgår från Brottsoffermyndighetens praxis och uttalanden. Domstolarnas tillämpning av myndighetens praxis framstår som nästintill rutinmässig snarare än kritisk.¹⁸⁵ Domarens agerande kan således knappast anses vara ”utan inblandning från någon myndighet”. Visserligen hade Brottsoffermyndigheten sannolikt kunnat anses vara inblandad i domarens agerande även om domstolarna hade tillämpat myndighetens praxis på ett kritiskt sätt. Däremot hade myndighetens inblandning i så fall inte motarbetat domstolarnas självständiga bedömningar och kontroll över rättstillämpningen på samma sätt.

Det framgår även av ekonomiska och sociala rådets principer avseende domarens uppförande att det inte är tillräckligt att domaren är fri från yttre påverkan från den verkställande makten, utan att det även krävs att det framstår som så för en utomstående betraktare.¹⁸⁶ Med hänsyn bland annat till de oklara hänvisningar HD gjort till brottsskadeinstitutet i bedömningen av det civilrättsliga skadeståndet kan åtminstone ifrågasättas huruvida HD i dessa fall har så pass transparenta domskäl att en utomstående kan förstå bakgrunden till vissa utfall.¹⁸⁷

I den europeiska stadgan om regler för domarnas rättsställning (1998) framgår följande av första punkten:

”Reglerna för domarnas rättsställning syftar till att säkerställa den skicklighet, det oberoende och den opartiskhet som var och en har rätt att begära av en domstol och en domare som anförtrotts skyddet av enskildas rättigheter [...]”¹⁸⁸

Avseende kravet på opartiskhet bör även Brottsoffermyndighetens tydliga mål, som framgick av kapitel 2, betonas: att främja brottsoffers rättigheter, behov och intressen.¹⁸⁹ Den civilrättsliga skadestandsprövningen för kränkning innebär att det finns två motstående parter där enbart den ena är ett brottsoffer som tjänar på Brottsoffermyndighetens mål. I detta sammanhang bör Petrén¹⁹⁰ iakttagelse avseende risken för domstolarnas politisering betonas, samt hur en sådan utveckling får anses som direkt farlig ur ett rättsstatsperspektiv.¹⁹¹ Mot bakgrund av detta bör minsta antydning om politisering problematiseras, och i synnerhet med mot bakgrund av domstolarnas successivt ökade makt.¹⁹²

Oberoendet ska dessutom tjäna till att skapa förutsättningar för en rättskipning utan exempelvis ekonomiska intressen. Utifrån ett brottsofferperspektiv kan det således framstå som orättssäkert att domstolar ”i praktiken utgår från Brottsoffermyndighetens praxis”, eftersom myndighetens

¹⁸⁵ Se 3 kap.

¹⁸⁶ ECOSOC 2006/23 *Strengthening basic principles of judicial conduct. The Bangalore Principles of Judicial Conduct. Value 1 Independence*, punkt 1.3.

¹⁸⁷ Se avsnitt 3.4.

¹⁸⁸ Se förordet till den europeiska stadgan om regler för domarnas rättsställning (1998), med svensk översättning i SOU 2000:99 *Domarutnämningar och domstolsledning – frågor om utnämning av högre domare och domstolschefens roll* (bilaga 8), s. 307 f.

¹⁸⁹ Prop. 2020/21:170, s. 37; Dereborg & Lindeblad 2018, s. 15 f.; SOU 2021:64, s. 273.

¹⁹⁰ Gustaf Petrén, tidigare regeringsråd.

¹⁹¹ Petrén, Gustaf, *Högsta domstolens ställning*, SvJT 1990, s. 633-644, s. 635.

¹⁹² Wersäll, Fredrik, *Ökad domarmakt och makten över domstolarna*, SvJT 2017, s. 1-8, s. 1.

bedömning utgår från statens kassa.¹⁹³ I kapitel 3 konstaterades att det till och med har ansetts nödvändigt för domstolar att direkt tillvarata statliga intressen i den civilrättsliga prövningen för att undgå samhällsekonomiska konsekvenser som annars hade uppkommit till följd av det praxisbildande samspelet. Det senare berör alltså inte ens myndighetens specifika inverkan på domstolarnas bedömning; det illustrerar snarare hur samspelet gått så pass långt att det i den civilrättsliga bedömningen numera anses påkallat att beakta statliga intressen.

Det har generellt, för den enskildes rättstrygghet, ansetts vara en viktig garanti att domstolarna tillförsäkrats självständighet i sin rättstillämpande verksamhet.¹⁹⁴ Detta blir intressant i förhållande till det som konstaterades i kapitel 2, det vill säga att den enskildes *upplevelse* av systemet är avgörande för huruvida den enskilde känner rättstrygghet, vilket har ansetts kräva att aktörerna utbetalar samstämmiga belopp. Domstolarna synes således, å ena sidan, behöva ta hänsyn till Brottsoffermyndighetens praxis till förmån för den enskildes rättstrygghet, samtidigt som detta, å andra sidan, skulle kunna hota domstolarnas självständighet – och således den enskildes rättstrygghet.

Principen om domstolars självständighet innebär sammanfattningsvis att vissa kritiska perspektiv kan anläggas på Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolars rättstillämpning. De krav som principen uppställer på domstolar är anledningen till att det är av yttersta vikt att de uppgifter som tilldelas domstolarna faktiskt fullgörs av domare med den särställning dessa tjänstemän erhåller, vilket leder oss till nästa perspektiv på frågan.

4.2 Den rättskipande funktionen

Även om slutsatsen skulle bli att Brottsoffermyndighetens inflytande inte kan anses hota domstolars självständighet är det inte säkert att inflytandet, för den sakens skull, är problemfritt. Det kan fortfarande ifrågasättas huruvida utvecklingen av ersättningsnivåerna leds av domstolarna eller Brottsoffermyndigheten, och hur detta kan kritiseras eller legitimeras ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Det faktum att Brottsoffermyndigheten har ett omfattande inflytande på domstolarnas rättstillämpning strider inte mot att den oskrivna rätten ska *fastslås* av domstolarna, eftersom det fortfarande är domstolarna som de facto fastslår skadeståndsbeloppet. Med andra ord är det fortfarande domstolarna som meddelar den praxis som teoretiskt anses erhålla en högre rättslig auktoritet än Brottsoffermyndighetens beslut. Däremot ska de högsta instanserna även ha den huvudsakliga uppgiften att *lämna vägledning* för rättstillämpningen för att åstadkomma en enhetlig och konsekvent sådan, och prejudikaten ska vara vägledande även för parter, advokater och jurister.¹⁹⁵ Att HD fastslår beslutet som sedan ges mest auktoritet och sedermera definieras som gällande rätt blir således ointressant för denna fråga. I stället blir det intressant vem som i

¹⁹³ Matz, Henrik, *Rättskipningens särdrag – några intryck från EU-rätten*, SvJT 2014, s. 464-481 [cit. Matz], s. 478 ff.

¹⁹⁴ Prop. 2009/10:80, s. 126; SOU 1972:15 *Ny regeringsform, ny riksdagsordning.*, s. 196.

¹⁹⁵ Heuman 2020, 149 f.; SOU 2021:64, s. 147.

grunden skapar det som sedan utgör gällande rätt, och huruvida det kan anses rättssäkert.¹⁹⁶ Det framstår nämligen som tydligt genom granskningen i kapitel 3 att huvudsakligen Brottsoffermyndighetens ställningstaganden utgör praxis för ersättningsnivåerna för kränkning, eftersom HD återkommande hänvisar till att kränkingsersättningen i praktiken bestäms genom de schabloner som Brottsoffermyndigheten tillämpar.¹⁹⁷ Det verkar således otvivelaktigt att Brottsoffermyndigheten idag kan anses erhålla den ledande rollen i utvecklingen av ersättningsnivåerna. Detta trots att myndigheten till viss del är bunden av domstolarnas fastställande av skadeståndsbeloppet i det enskilda fallet samt att de högsta instanserna i teorin ska erhålla den vägledande rollen. Kombinationen av dessa faktum, som indikerar att praktiken avviker från teorin, kan möjligen vara en förklaring till att HD ibland uttryckt vissa uttalanden som till viss del framstår som osanna: såsom att tillämpningen av Brottsoffermyndighetens praxis inte rubbar det grundläggande faktum att ersättningsnivåerna ska bestämmas av domstolarna.¹⁹⁸ Om vi skulle komma till en slutsats innebärande att det inte hade ansetts lagstridigt med en ordning där Brottsoffermyndigheten erhåller den vägledande rollen, hade med andra ord en sådan ordning ändå hämmats med hänsyn till dessa typer av uttalanden. Det blir således en fråga huruvida teorin ska följa tillvägagångssättet som används i praktiken, eller tvärtom.

Det har länge förekommit att vissa *nämnder* givits stor tilltro från staten i och med deras specifika förutsättningar och kunskap att avgöra vissa ärenden, emedan domstolar mötts av skepticism avseende att anförtros motsvarande uppgifter. Detta har föranlett en utveckling där vissa nämnder tilldelats en större auktoritet i rättsligt hänseende. Huruvida nämnder idag kan anses utgöra en del av den dömande makten står emellertid inte klart.¹⁹⁹ Det har framhållits risker med förvaltningsorgan som befinner sig i gränslandet mellan rättskipning och förvaltning, eftersom en sådan ordning kan leda till otydlighet avseende vilka befogenheter och gränser som den dömande makten präglas av. Detta kan i sin tur leda till en oförståelse för den rättsliga prövningens funktion i relation till förvaltningsprövningen, samt oklarheter avseende huruvida organet inom gränslandet tillgodoser de grundläggande kraven för rättssäkerhet. Matz²⁰⁰ framhåller i en artikel att sådana gränsöverskridande organ ofta inte från början varit avsedda att utöva rättskipning, men att det ändå blivit så med tiden. Detta innebär att ett rättsorgan som i grunden inte varit anpassad för rättskipande uppgifter, trots det, successivt tilldelats sådana.²⁰¹ Som framgått av utredningen har domstolar och Brottsoffermyndigheten, samt instituten över lag, synkroniserats mer och mer med tiden vilket illustreras dels genom lagändringen²⁰² från 2014, dels genom granskningen av rättsfall som visar att Brottsoffermyndighetens inflytande blivit mer påtagligt med tiden. Med andra ord är det möjligt att utvecklingen av institutens synkronisering gått i en takt som de konstitutionella aspekterna inte hunnit med i. Denna tolkning förklarar i så fall även svårigheterna i att ge några givna svar på huruvida exempelvis Brottsoffermyndighetens omfattande inflytande kan anses strida mot principen om domstolars

¹⁹⁶ Prop. 2009/10:80, s. 126; Derlén, Lindholm & Naarttjärvi, s. 92.

¹⁹⁷ Se bland annat NJA 2017 s. 938, NJA 2018 s. 694, NJA 2018 s. 1064 och NJA 2018 s. 1083.

¹⁹⁸ Prop. 2000/01:68, s. 24; Prop. 1975:12, s. 111 och 149; SOU 1995:33, s. 322; se även NJA 2017 s. 938.

¹⁹⁹ Matz, s. 464 ff.

²⁰⁰ Henrik Matz, hovrättsråd på Svea hovrätt.

²⁰¹ Matz, s. 466 ff.

²⁰² Här åsyftas den lagändring som innebar att Brottsoffermyndigheten inte längre kunde bestämma ett lägre belopp än det domstolen fastställt i sin skadeståndsprövning.

självständighet eller inte.²⁰³ Detta kan även kopplas till Harts igenkänningsregel, eftersom det åtminstone framstår som riskabelt att utpeka en viss källa som accepterats av domstolar och lagstiftare som fel, eftersom det är kollektivet av praktiskt verksamma jurister som avgör vilka regler som erhåller auktoritet.²⁰⁴

4.2.1 Brottsoffermyndighetens ställning utifrån artikel 6 i EKMR

Den ställning Brottsoffermyndigheten erhåller i rättsstaten är avgörande för hur dess praxis kan värderas, vilket blir särskilt aktuellt om myndigheten får anses ha en rättsbildande funktion. I Sverige har förvaltningsmyndigheter till viss del ansetts ha en självständig och domstolsliknande ställning.²⁰⁵ Det har dessutom uttryckts att HD förvisso måste tillerkännas en klar särställning i prejudikathänseende, men att rättsbildning även kan ske genom andra än HD. Bland annat kan den ske genom utomrättsliga ställningstaganden eller lägre instansers avgöranden, främst vad gäller överväganden av diskretionär natur, vilket ersättningsnivåerna utgör.²⁰⁶ Specifikt Brottsoffermyndigheten har dessutom ansetts kunna erhålla en rättskipande funktion, förutsatt att dess uppbyggnad överensstämmer med kraven som uppställs i artikel 6 i EKMR.²⁰⁷

För att värdera Brottsoffermyndighetens ställning är det således lämpligt att hänvisa tillbaka till huruvida Brottsoffermyndigheten kan anses tillgodose de krav som uppställs i artikel 6 i EKMR: det vill säga de krav som uppställs på en domstol. I kapitel 2 konstaterades att Nämnden för brottsskadeersättning förvisso skulle kunna anses vara förenlig med de krav som uppställs i artikel 6, men inte Brottsoffermyndigheten i stort eftersom nämnden enbart hanterar ärenden av principiell betydelse.²⁰⁸ Oavsett vad slutsatsen blir angående Brottsoffermyndigheten i sin helhet antyder detta ändå något om kvalitén i nämndens beslut. Detta eftersom åtminstone nämnden utifrån den motiveringen verkar kunna tillgodose de krav som uppställs för definitionen av en domstol, vilket alltså innefattar ett tillgodoseende av principen om domstolars självständighet – som är en avgörande beståndsdel i rättssäkerhetsidealet. Det borde för nämndens beslut även innebära att det garanterar frånvaron av politiska viljeinriktningar och partiska bedömningar över lag, vilket talar för att åtminstone nämndens beslut är rättssäkra ur den aspekten.²⁰⁹

²⁰³ Matz, s. 478 f.

²⁰⁴ Hart, s. 99 ff.

²⁰⁵ Reichel, Jane, *Domstolar och/eller förvaltning*, SvJT 2011, s. 440-450, s. 440 ff.

²⁰⁶ SOU 1986:1 *Översyn av rättegångsbalken: delbetänkande*, s. 50.

²⁰⁷ SOU 2008:125 *En reformerad grundlag*, s. 309 f.

²⁰⁸ Se avsnitt 2.2.4.

²⁰⁹ Se avsnitt 4.1.

4.3 Kvalitén på Brottsoffermyndighetens praxis

4.3.1 Den allmänna opinionen

Det faktum att Brottsoffermyndigheten verkar leda rättsutvecklingen avseende ersättningsnivåerna borde innebära att kritiken som riktats mot de nuvarande ersättningsnivåerna för kränkning indirekt riktas mot Brottsoffermyndighetens praxis.²¹⁰ Det har dessutom, innan lagändringen²¹¹, framförts viss kritik mot Brottsoffermyndigheten för att myndigheten ansetts bestämma för låga ersättningsbelopp.²¹² Bland annat har framhållits att Brottsoffermyndigheten misslyckats med att bestämma ersättningsbelopp som återspeglar värderingarna hos den allmänna opinionen.²¹³ Schultz bland annat har emellertid i en artikel från år 2022, det vill säga efter lagändringen, framhållit att Nämnden för brottsskadeersättning i regel bestämt högre ersättningsbelopp än de belopp HD fastställt. I anknytning till detta menar han att samspelet hämmar rättsutvecklingen, och då främst avseende de brott som inte ger rätt till brottsskadeersättning och som således inte blir föremål för nämndens prövning. Detta indikerar i stället att Brottsoffermyndigheten snarare har en roll som medför höjda ersättningsnivåer, vilket den allmänna opinionen eftersträvar.²¹⁴ Utifrån detta perspektiv verkar alltså Brottsoffermyndigheten bättre åstadkomma det som eftersträvas enligt den allmänna opinionen.

4.3.2 Brottsoffermyndighetens expertis

Brottsoffermyndigheten har i och med sin ställning erhållit en djup och bred kunskap om hur brottsofferfrågorna ska behandlas i samhället. Myndigheten ägnar sig dessutom enbart åt att bedöma ersättningsanspråk från brottsoffer och får anses vara sakkunniga i frågan.²¹⁵ Schultz menar att det inte finns många jurister i Sverige som har den kunskapen om ersättning för brottsoffer som de anställda juristerna på Brottsoffermyndigheten har. Det faktum att domstolarna erhåller sin auktoritetsstämpel bland annat genom att de består av synnerligen kvalificerade jurister förlorar således betydelse i detta sammanhang, eftersom de i regel ändå inte kommer vara lika inlästa på frågor avseende ersättning till brottsoffer som Brottsoffermyndighetens jurister. Dessutom hanteras bedömningen av kränkingsersättningen i domstol oftast inom ramen för brottmålet vilket innebär att skadestandsfrågan sällan får det genomslag den borde få.

²¹⁰ SOU 2021:64 s. 63; bet. 2018/19:JuU1 punkt 2, rskr. 2018/19:73; Den kritik som här avses är den som riktats mot att de nuvarande ersättningsnivåerna för kränkning inte står i fullständig samklang med de etiska och sociala värderingarna i samhället.

²¹¹ Här åsyftas den lagändring som innebar att Brottsoffermyndigheten inte längre kunde bestämma ett lägre belopp än det domstolen fastställt i sin skadestandsprövning.

²¹² Se exempelvis Dahlstrand, Karl, *Litteratur*, SvJT 2014, s. 92-96 [cit. Dahlstrand], s. 94 ff.; Svendenius, s. 65; De Basso, Sargon & Mansfeld, Henrik, *Dagens Juridik*, "Upprättelse för Brottsoffermyndighetens offer – ska ett kriminellt förflutet utsluta rätten till ersättning?", 2014-07-08, <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/upp-rattelse-brottsoffermyndighetens-offer/> (hämtad 2021-11-13).

²¹³ Dahlstrand, s. 94 ff.

²¹⁴ Schultz, Mårten, *Ersättning till brottsoffer*, SvJT 2022, s. 129-144, s. 135 ff.

²¹⁵ SOU 2004:61 *En översyn av Brottsoffermyndigheten*, s. 10.

Ur detta perspektiv verkar således Brottsoffermyndigheten som rättstillämpande organ bättre kunna åstadkomma kvalitativa bedömningar än domstolarna.²¹⁶

4.3.3 Aktörernas olika förutsättningar

Brottsoffermyndigheten har vidare skapat ett genomarbetat och tydligt system för deras schabloner genom referatsamlingarna, vilket är tillfredsställande ur ett förutsebarhet- och enhetlighetsperspektiv. Schultz menar att det framstår som orealistiskt att HD skulle kunna överta hela den praxisbildande funktionen som Brottsoffermyndigheten idag erhåller. Han menar att domstolarna knappast, på egen hand, hade lyckats skapa ett sådant finkalibrerat system som referatsamlingen medför. Inte heller underrätterna hade kunnat fylla den funktionen varken ur ett rättsskäl- eller informationshanteringsperspektiv.²¹⁷ Kränkningersättningsens praxis hade, även enligt andra rättsvetenskapsmän, blivit avsevärt mycket spretigare utan Brottsoffermyndighetens vägledande roll, vilket uppenbarligen inte hade varit givande ur ett förutsebarhetsperspektiv.²¹⁸ Utöver dessa perspektiv betonar Schultz progressiviteten i straffrätten vilket löpande föranleder nya avvägningar i bedömningen av kränkningersättningen, innebärande att det måste finnas en praxisbildande institution, likt Brottsoffermyndigheten, som har möjligheten att agera flexibelt.²¹⁹ I propositionen från år 2013 har flera remissinstanser besvarat frågan huruvida domstolarna borde ges en mer framträdande roll avseende ersättningsnivåerna nekande, och att Nämnden för brottsskadeersättning i stället borde få behålla sin praxisbildande roll.²²⁰ I en statlig utredning från år 1995, som emellertid fokuserade på personskaderätten, verkade inställningen emellertid vara annorlunda; där betonades nämligen vikten av att nämnden enbart skulle vara ett verktyg, och inte ta över rättsutvecklingen, samt att det från principiell synpunkt är olyckligt att rättsutvecklingen inte styrs av de allmänna domstolarna. Därutöver framgick att ett yttrande av nämnden aldrig kan anses ha samma auktoritet och genomslagskraft som ett avgörande från HD.²²¹ Även om detta avsåg främst personskaderätten, säger det ändå något om synen på rättsbildningen av ersättningsnivåerna generellt.

Uppfattningen om att domstolarna ska styra rättsutvecklingen avseende ersättningsnivåerna framstår sammanfattningsvis åtminstone inte som en självklarhet idag. Detta eftersom flera statliga utredningar, propositioner och uttalanden från jurister på senare tid verkar förespråka Brottsoffermyndighetens vägledande roll i det praxisbildande samspelet. Från ett praktiskt perspektiv att döma verkar Brottsoffermyndighetens nuvarande roll förespråkas, och desto fler sådana slutsatser tycks mot bakgrund av det ovan anförda förekomma i teorin. Vi har därmed hamnat i ett läge där tillämpningen av referatsamlingen är omfattande, och således får anses mer accepterat, vilket i sin tur tilldelar referatsamlingen mer auktoritet ur ett rättsskälperspektiv. Om en sådan ordning skulle accepteras fullt ut i både praktik och teori, skulle vi närma oss

²¹⁶ Schultz 2012, s. 596.

²¹⁷ Schultz 2012, s. 596 f.

²¹⁸ Dereborg & Lindeblad 2012, s. 18.

²¹⁹ Schultz 2012, s. 596 f.

²²⁰ Prop. 2013/14:94, s. 25 f.

²²¹ SOU 1995:33, s. 419 ff.

ett rättsläge där det inte längre behöver uttryckas att tillämpningen av Brottsoffermyndighetens praxis ”inte rubbar det faktum att domstolarna ska leda rättsutvecklingen” – eftersom det enligt en sådan ordning inte hade varit ett faktum att domstolarna ska leda rättsutvecklingen avseende ersättningsnivåerna för kränkning.

4.4 En lindrande strategi

Utifrån kapitel 4 kan sammanfattningsvis konstateras att systemet avseende skadestånd för kränkning möjligen kan kritiseras med hänsyn till principen om domstolars självständighet – men att Brottsoffermyndigheten ändå, utifrån vissa perspektiv, får anses legitim i en roll som rättsbildare. Därutöver verkar myndighetens praxis erhålla hög kvalitet och bidra med förutsebarhet i systemet för kränkingsersättning. Det framstår uppenbarligen som optimalt att vidmakthålla de komponenter i rättstillämpningen som bidrar till en rättssäker sådan, och avfärda de som motarbetar den. Det finns emellertid inte, inom ramen för denna uppsats, några givna svar på hur en sådan lösning kan åstadkommas avseende bestämmande av skadestånd för kränkning, och således utvecklingen av ersättningsnivåerna.

Kränkningens ekonomiska ojämförbarhet ger upphov till många utmaningar; däribland att uppfylla de grundläggande kraven på rättssäkerhet. Domaren ska således inte heller klandras för att hen givits en omöjlig uppgift i och med bedömningen av kränkningen. Det är dessutom komplext att besvara vad som gör en domstol legitim. Det står emellertid klart att tydlighet och transparens i rättstillämpningen, vilket bör kunna förväntas av domarna, bidrar till domstolarnas legitimitet. Ett sådant förhållningssätt bör således åtminstone kunna lindra den problematik som bedömningen av kränkingsersättningen föranleder. Schultz framhåller att det avseende ideella skador finns ett underskott på övertygande motiveringar hos domstolar avseende skadans omfattning samt värderingen av den, vilket även utredningen i kapitel 3 kan understryka.²²² Domaren bör således, i stället för att enbart hänvisa till ett generellt påstående om att Brottsoffermyndighetens praxis i praktiken används, motivera tillämpningen av en viss schablon på ett sätt som symboliserar att domaren självständigt värderar Brottsoffermyndighetens bedömning som berättigad.²²³ Exempelvis i NJA 2005 s. 919, som presenterades i kapitel 3, betonade HD att Brottsoffermyndighetens schablon avseende det aktuella brottet fick godtas, men att det inte är en självklarhet att myndighetens schabloner kan tillämpas i varje enskilt fall. I ett sådant fall hade det möjligtvis varit på sin plats även med en motivering av varför schablonen *kan* godtas i fallet, och inte enbart när den *inte kan* godtas. Merparten ansluter sig till uppfattningen att transparenta och öppna resonemang leder till ett ökat förtroende för domskälen i allmänhet och maktutövningen i synnerhet. Transparenta skäl kan därutöver motverka en domares eventuella behörighetsöverskridanden i rättstillämpningen. Metoden reducerar nämligen domarens möjlighet att utöva sin skönsmässighet samt att dölja att hen gör det.²²⁴

²²² Schultz 2008, s. 83 ff.

²²³ Detta förutsätter att Brottsoffermyndighetens praxis inte räknas som en vedertagen rättskälla, eftersom det i så fall inte hade varit lika viktigt med en motivering av tillämpningen av den.

²²⁴ Ramberg 2017, s. 773 ff.

Sammanfattningsvis hade en motivering i varje enskilt fall utgjort en lindrande strategi avseende tillämpningen av Brottsoffermyndighetens praxis (så länge målet är att tillämpa dess praxis kritiskt). Det hade därigenom varit möjligt att tillvarata Brottsoffermyndighetens kvalitativa praxis och samtidigt avvisa vissa skeptiska reaktioner beträffande domstolarnas passiva roll i rättskipningen. Skulle domaren däremot, i ett försök att skriva en motivering, inse att det inte är möjligt, finns skäl för domaren att ifrågasätta huruvida en rättssäker bedömning faktiskt genomförts. Möjligtvis hade det varit ett tecken på att domaren faktiskt inte gjort en självständig värdering av Brottsoffermyndighetens beslut i det enskilda fallet, vilket i sin tur hade kunnat leda till att domaren gör en ny, mer kritisk, bedömning.

Det är vid detta lag väl känt att kränkningens ekonomiska ojämförbarhet gör det svårt för domaren att motivera ett belopp av den. Däremot kvarstår domarens möjlighet att utifrån förutsättningarna åstadkomma en så rättssäker bedömning som möjligt. Vi har i kapitel 3 sett att det finns tydliga exempel på när domstolarna gjort föredömliga motiveringar av skadeståndsberäkningar vid kränkningar, samtidigt som det finns exempel på beslut som motiverats enbart med påståendet att kränkingsersättningen i praktiken bestäms med ledning av Brottsoffermyndighetens praxis. Det är helt enkelt skillnad på att *försöka* motivera ett utfall gentemot att inte försöka alls. Lagstiftaren har givit domstolarna makten att fritt uppskatta kränkningens värde, vilket innebär att besluten knappast bör lämnas omotiverade. Om domstolarna underlåter att kommunicera bakgrunden till en viss bedömning, kommer sannolikt domstolarnas legitimitet i längden undermineras.²²⁵

²²⁵ Schultz 2008, s. 83 f.

5 Slutsats

Uppsatsens problemformulering innefattar en hel del svåra och omfattande frågor. Utredningen som presenterats ovan har således resulterat i en rad olika slutsatser om Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas bestämmande av skadestånd för kränkning.

Av utredningen kan inledningsvis konstateras att Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas rättstillämpning är omfattande; så pass att det framstår som att den regelmässiga bedömningen utgår från Brottsoffermyndighetens referatsamling, emedan undantagen från den utgår från domstolarnas bedömningar i vissa enskilda fall. De aspekter som kan kritiseras respektive legitimeras i och med detta har löpande diskuterats genom uppsatsen, och omfattar såväl rättstillämpningen i smått som rättsbildningen i stort.

Brottsoffermyndigheten bidrar, genom sin expertis, med en kvalitativ praxis, och har dessutom åstadkommit ett genomarbetat system som bidrar med enhetlighet och förutsebarhet – något som domstolarna inte rimligen hade kunnat åstadkomma på egen hand. Domstolarna är dessutom i behov av avlastning vad gäller massärenden, vilket ersättningsfrågorna utgör. Bortsett från dessa betydande rättssäkerhetsfördelar kommer inflytandet med vissa aspekter som kan kritiseras. Dessa förefaller emellertid mer komplicerade att redogöra för. För tydlighetens skull delas således kritiken upp utifrån två olika perspektiv: dels beträffande rättstillämpningen mer specifikt, dels beträffande praxisbildningen i stort.

Det får, ur ett rättstillämpningsperspektiv, anses vara olyckligt att domstolarnas beaktande av myndighetens praxis medfört att exempelvis statliga intressen, eller till och med regleringar, fått inverkan på den civilrättsliga prövningen. Brottskadeersättningen har sin bakgrund, sitt syfte och sina mål, emedan det civilrättsliga skadeståndet har sina. Den eftersträlvade enhetligheten mellan aktörerna föranleder således att Brottsoffermyndighetens mål – att stärka brotts-offrens ställning – ger vägledning för ett utfall mellan två parter i en civilrättslig process. Även om detta kan betraktas som positivt ur ett brottsofferperspektiv, kan det anses hota principen om domstolarnas självständighet. De aspekter som kritiseras i förevarande utredning är emellertid komplexa. Ett exempel på detta är att utvecklingen som skett på området för kränkingsersättning idag *förutsätter* att Brottsoffermyndigheten har ett gediget inflytande i domstolarnas rättstillämpning. Detta eftersom skiljaktigheter mellan aktörernas bedömningar ansetts motverka det reparativa syftet med skadeståndet, och således rättstryggheten. Samspelet mellan instituten framstår således som nödvändigt, samtidigt som det innebär att de respektive syftena, målen och regelverken blir svåra att tillgodose parallellt. Domstolarna försätts i en paradox innebärande att hur de än går till väga kommer det att kunna kritiseras utifrån det ena eller andra perspektivet.

Även vad gäller praxisbildningen i stort finns vissa aspekter som ger upphov till kritik. Det kan utifrån förevarande utredning konstateras att Brottsoffermyndigheten idag innehar den vägledande rollen i utvecklingen av ersättningsnivåerna. Trots detta framhålls i domar, samt i teorin över lag, att *domstolarna* ska leda rättsutvecklingen av ersättningsnivåerna. Detta talar för att det föreligger ett missförhållande mellan teori och praktik, vilket troligen är en följd av de

fördelar som Brottsoffermyndighetens inflytande medför. Tillämpningen av Brottsoffermyndighetens praxis framstår rimligen för domaren som ett effektivt och kvalitativt tillvägagångssätt. Detta särskilt med hänsyn till domstolarnas strävan efter samstämmighet med Brottsoffermyndighetens bedömningar, samt deras behov av avlastning i ersättningsfrågan. Fördelarna med tillämpningen av myndighetens praxis verkar således ha värderats så pass högt att vissa konstitutionella aspekter hamnat i bakgrunden. HD verkar ha insikt i detta eftersom den så noggrant betonar att *domstolarna* ska leda rättsutvecklingen – dock inte sällan med en efterföljande bedömning som inneburit att Brottsoffermyndighetens praxis tillämpats utan vidare. En tolkning av detta är att HD försöker rättfärdiga den okritiska tillämpningen av Brottsoffermyndighetens praxis genom att försäkra allmänheten om att domstolen åtminstone inte glömt bort att domstolarna ska leda rättsutvecklingen.

Här bör förtydligas att det utifrån förevarande utredning inte finns några svar på om Brottsoffermyndighetens inflytande i själva verket är lagstridigt ur ett konstitutionellt hänseende. Utredningen har emellertid vidrört dessa frågor för att söka vissa potentiella vägar som eventuellt kan rättfärdiga den roll som Brottsoffermyndigheten fått. Utifrån resonemang som framförts avseende exempelvis Nämnden för brottsskadeersättning i förhållande till artikel 6 i EKMR, samt nämnders rättsställning över lag, verkar det åtminstone inte omöjligt att Brottsoffermyndighetens inflytande och sedermera praxisbildande roll kan accepteras ur ett konstitutionellt perspektiv.

Det får därmed anses påkallat att utreda Brottsoffermyndighetens rättsstatliga ställning djupare, och således åstadkomma ett tydliggörande av huruvida dess inflytande, som det ser ut idag, ens kan kritiserats ur ett konstitutionellt perspektiv. Om slutsatsen i en sådan utredning blir att ordningen inte framstår som lagstridig ur ett konstitutionellt perspektiv, finns det ingen anledning för HD att omotiverat anföra att domstolarna ska leda rättsutvecklingen av ersättningsnivåerna. Om slutsatsen däremot blir att ordningen framstår som lagstridig ur ett konstitutionellt perspektiv, hade Brottsoffermyndighetens värdefulla inflytande möjligtvis behövt reducerats eller åtminstone justeras, och i annat fall hade det krävt konstitutionella förändringar. Det hade helt enkelt blivit en fråga om huruvida praktiken ska följa teorin, eller vice versa.

Det kan sammanfattningsvis konstateras, avseende den presenterade utredningen i sin helhet, att rättsläget hamnat i ett otillfredsställande tillstånd. Här bör emellertid betonas att detta tillstånd är resultatet av ett tillvaratagande av fördelarna med Brottsoffermyndighetens inflytande, till priset av vissa konsekvenser. Utvecklingen framstår egentligen inte som onaturlig. Detta eftersom fördelarna ur ett rättssäkerhetsperspektiv – såsom enhetlighet och förutsebarhet – ger mer synliga effekter än de kritiska aspekterna som utgör mer grundläggande frågor. De kritiska aspekterna har således sannolikt hamnat i bakgrunden till förmån för ett tillvägagångssätt som *framstår* som bäst för den enskilde. Om dessa aspekter emellertid fortsätter att förbises, kan utvecklingen av ordningen i framtiden bli (än mer) problematisk ur ett rättsstatligt perspektiv. Rättsliga aktörer bör således vara uppmärksamma på detta, och i synnerhet domaren som har en direkt möjlighet att åtminstone lindra vissa kritiska verkningar av inflytandet genom att tillämpa myndighetens praxis på ett mer kritiskt och självständigt sätt – anpassat efter omständigheterna i varje enskilt fall.

Källförteckning

Litteratur

Agge, Ivar, *Några ord om den allmänna rättsläran och dess ämnesområde*, SvJT 1969, s. 156-167, s. 161 f.

Andersson, Håkan, *Ersättningsproblem i skadeståndsrätten: skadeståndsrättsliga utvecklingslinjer, Bok III*, Iustus förlag, Uppsala, 2017 [cit. Andersson].

Asp, Petter & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, 2 omarb. uppl., Iustus, Uppsala, 2013.

Bengtsson, Bertil, *SOU som rättskälla*, SvJT 2011, s. 777-785.

Billström, M, Bring, C, Diesen, C, Lishajko, M & Marmolin, C, *Litteratur*, SvJT 1996, s. 452-457.

Boëthius, Per, *Advokaten: tidskrift för Sveriges advokatsamfund*, Försäkrings AB Skandia, Stockholm, 1991.

Börjesson, Mats, *Rättskipningens organisation*, SvJT 1985, s. 521-538.

Carlsson, Mia, *Förfärderna*, Bernitz, Ulf (red.), *Finna rätt: Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020, s. 119-147.

Dahlman, Christian, *Begreppet rättskälla*, Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidhav*, Studentlitteratur, Lund, 2019, s. 57-74 [cit. Dahlman].

Dahlstrand, Karl, *Litteratur*, SvJT 2014, s. 92-96 [cit. Dahlstrand].

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015.

Dereborg, Anders & Lindeblad, Ann-Christine, *Brottskadlagen: en kommentar*, Norstedts juridik, Stockholm, 2012 [cit. Dereborg & Lindeblad 2012].

Dereborg, Anders & Lindeblad, Ann-Christine, *Brottskadlagen (2014:322): en kommentar*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2018 [cit. Dereborg & Lindeblad 2018].

Derlén, Mattias, Lindholm, Johan & Naarttijärvi, Markus, *Konstitutionell rätt*, 2 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020 [cit. Derlén, Lindholm & Naarttijärvi].

Friberg, Sandra, *Brottsoffret och kriminalpolitiken. Skadeståndsrättsliga perspektiv*, Lernerstedt, Claes & Tham, Henrik (red.), *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, Norstedts juridik, Stockholm, 2011, s. 335-358 [cit. Friberg 2011].

Friberg, Sandra, *Kränkningersättning: skadestånd för kränkning genom brott*, Iustus, Uppsala, 2010 [cit. Friberg 2010].

Gärde, Stellan & Nyström, Lisa, *Rättsgrunder för skadestånd vid kränkning: en praxisgenomgång av mål i svensk domstol*, 1 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016 [cit. Gärde & Nyström].

Hart, H. L. A., *The Concept of Law*, 3 uppl., Oxford University Press, Oxford, 2012 [cit. Hart].

Hellner, Jan & Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021 [cit. Hellner & Radetzki].

Heuman, Lars, *Rättspraxis*, Bernitz, Ulf (red.), *Finna rätt: Juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 15 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020 [cit. Heuman 2020].

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap*, SvJT 2004, s. 1–10.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21–46 [cit. Kleineman].

Lambertz, Göran, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap*, SvJT 2002, s. 261-278.

Lerwall, Lotta, *Makten över domstolarna – om styrning av oberoende domstolar*, SvJT 2014, s. 597-610 [cit. Lerwall].

Lindskog, Stefan och Melin, Mats, *Domstolarnas oberoende behöver stärkas*, SvJT 2017, s. 345-356.

Lysén, Göran, *Om hur de svenska domstolarna blev självständiga – eller om hur det egentligen var och senare blev!?*, SvJT 2020, s. 605-629.

Matz, Henrik, *Rättskipningens särdrag – några intryck från EU-rätten*, SvJT 2014, s. 464-481 [cit. Matz].

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018 [cit. Nääv & Zamboni].

Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv*, SvJT 2004, s. 105–145 [cit. Olsen].

Peczenik, Aleksander, *Juridikens allmänna läror*, SvJT 2005, s. 249-272.

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, 1 uppl., Fritze, Stockholm, 1995.

Petrén, Gustaf, *Högsta domstolens ställning*, SvJT 1990, s. 633-644, s. 635.

Ramberg, Christina, *Prejudikat som rättskälla*, SvJT 2017, s. 773-782 [cit. Ramberg 2017].

Ramberg, Christina, under medverkan av Beshar, Alexander, Carlson, Laura, Croon, Adam, Granmar, Claes, Kleist, David, Leviner, Pernilla & Norée, Annika, *Rättskällor – en introduktion i kritiskt tänkande*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2018.

Reichel, Jane, *Domstolar och/eller förvaltning*, SvJT 2011, s. 440-450.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2021 [cit. Sandgren 2021].

Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidsskrift för rettsvittenskap, 2005, s. 648–656 [cit. Sandgren 2005].

Schmidt, Folke, *Domaren som lagtolkare, Studiematerial i allmän rättslära.*, 3 uppl., Juristförlaget, Stockholm, 1982, ursprungligen publicerad i Festskrift för Herlitz, 1955 s. 263 ff., s. 119-149, s. 123.

Schultz, Mårten, *Ersättning till brottsoffer*, SvJT 2022, s. 129-144.

Schultz, Mårten, *Framtidens brottsskadeersättning*, SvJT 2012, s. 591-606 [cit. Schultz 2012].

Schultz, Mårten, *Kränkning: studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Jure, Stockholm, 2008 [cit. Schultz 2008].

Schultz, Mårten, *Kränkning och "särskilda yrkesgrupper"*, SvJT 2013, s. 314-331 [cit. Schultz 2013].

Schultz, Mårten, *Värden, värderingar och juridik*, JT 1999–00 Nr 4, s. 986–1001.

Strömholm, Stig, Lyles, Max & Valguarnera, Filippo, *Rätt, rättskällor och rättstillämpning: en lärobok i allmän rättslära*, 6 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm, 2020 [cit. Strömholm, Lyles & Valguarnera].

Svendenius, Marie, *Ersättning till offer för sexualbrott — en översikt av brottsskadenämndens praxis*, SvJT 1988, s. 64-70 [cit. Svendenius].

Svensson, Ola, *Den principstyrda rätten 1. En presentation av Ronald Dworkins rättsteori: En presentation av Ronald Dworkins rättsteori*, Ny Juridik 2016, s. 19-48.

Warnling Conradson, Wiweka, *Vad är rätt?*, 3 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2019 [cit. Warnling Conradson].

Wersäll, Fredrik, *En offensiv Högsta domstol. Några reflektioner kring HD:s rättsbildning.*, SvJT 2014, s. 1-8.

Wersäll, Fredrik, *Ökad domarmakt och makten över domstolarna*, SvJT 2017, s. 1-8, s. 1.

Zetterquist, Ola, *Begreppet prejudikat*, Dahlman, Christian & Wahlberg, Lena (red.), *Juridiska grundbegrepp: en vänbok till David Reidha*, Studentlitteratur, Lund, 2019, s. 165–190.

Offentligt tryck

Propositioner

Kungl. Maj:ts proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag mm. [cit. Prop. 1972:5].

Kungl. Maj:ts proposition 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m. [cit. Prop. 1973:90].

Regeringens proposition 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m.m. [cit. Prop. 1975:12].

Regeringens proposition 1977/78:126 om ersättning för brottsskador [cit. Prop. 1977/78:126].

Regeringens proposition 1987/88:92 om ändring i brottsskadelagen (1978:413).

Regeringens proposition 1993/94:130 *Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)* [cit. Prop. 1993/94:130].

Regeringens proposition 1993/94:143 *Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.*

Regeringens proposition 1998/99:41 *Ändringar i brottsskadelagen.*

Regeringens proposition 2000/01:68 *Ersättning för ideell skada* [cit. Prop. 2000/01:68].

Regeringens proposition 2005/06:166 *Barn som bevittnat våld.*

Regeringens proposition 2009/10:80 *En reformerad grundlag* [cit. Prop. 2009/10:80].

Regeringens proposition 2013/14:94 *En ny brottskadslag* [cit. Prop. 2013/14:94].

Regeringens proposition 2017/18:123 *Det straffrättsliga skyddet mot människohandel och människoexploatering*.

Regeringens proposition 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott* [cit. Prop. 2020/21:170].

Statens offentliga utredningar

SOU 1972:15 s. 196 *Ny regeringsform, ny riksdagsordning*.

SOU 1973:51 *Skadestånd*.

SOU 1977:36 *Ersättning för brottskador*.

SOU 1986:1 *Översyn av rättegångsbalken: delbetänkande*.

SOU 1992:84 *Ersättning för kränkning genom brott: delbetänkande* [cit. SOU 1992:84].

SOU 1994:117 *Domstolsprövning av förvaltningsärenden: slutbetänkande*.

SOU 1995:33 *Ersättning för ideell skada vid personskada: slutbetänkande* [cit. SOU 1995:33].

SOU 2000:99 *Domarutnämningar och domstolsledning – frågor om utnämning av högre domare och domstolschefens roll (bilaga 8)*.

SOU 2004:61 *En översyn av Brottsoffermyndigheten*.

SOU 2007:69 *Bestämmelser om domstolarna i regeringsformen* [cit. SOU 2007:69].

SOU 2008:125 *En reformerad grundlag*.

SOU 2010:87 *Skadestånd och Europakonventionen* [cit. SOU 2010:87].

SOU 2012:26 *En ny brottskadslag*.

SOU 2021:64 *Ersättning till brottsoffer* [cit. SOU 2021:64].

Övrigt offentligt tryck

Rapport från riksdagen 2005/06:RFR1 *Brottskadeersättning och skadestånd på grund av brott.*

Motion 2009/10:Ju345 *Utbetalning av skadestånd till brottsoffer m.m.*

Lagrådets yttrande 2014-01-23 *En ny brottsskadelag.*

Bet. 2018/19: JuU1 punkt 2, rskr. 2018/19:73.

Dir. 2020:11 *Förstärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende* [Dir. 2020:11].

Brottsoffermyndighetens beslut dnr 4622/2020.

Brottsoffermyndighetens beslut dnr 11368/2020.

Brottsoffermyndighetens beslut dnr 12104/2020.

Brottsoffermyndighetens beslut dnr 12189/2020.

Brottsoffermyndighetens beslut dnr 42/2021.

Brottsoffermyndighetens beslut dnr 1355/2021.

Brottsoffermyndighetens beslut dnr 2620/2021.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1969 s. 469.

NJA 1972 s. 81.

NJA 1979 s. 129.

NJA 1982 s. 793.

NJA 1986 s. 319.

NJA 1991 s. 83.

NJA 1991 s. 766.
NJ 1992 s. 446.
NJ 1992 s. 541.
NJ 1992 s. 740.
NJ 1993 s. 41.
NJ 1993 s. 68.
NJ 1996 s. 509.
NJ 1996 s. 687.
NJ 1997 s. 315.
NJ 1997 s. 514.
NJ 1997 s. 723.
NJ 1999 s. 441.
NJ 2003 s. 567.
NJ 2005 s. 919.
NJ 2006 s. 79 I-II.
NJ 2007 s. 540.
NJ 2011 s. 3.
NJ 2015 s. 86.
NJ 2015 s. 1008.
NJ 2016 s. 819.
NJ 2017 s. 938.
NJ 2017 s. 1208.

NJA 2018 s. 694.

NJA 2018 s. 1064.

NJA 2018 s. 1083.

NJA 2019 s. 607.

NJA 2019 s. 1064.

NJA 2020 s. 1142.

NJA 2021 s. 746.

Högsta domstolens dom i mål T 6358-20.

Högsta domstolens dom i mål T 4558-21.

Hovrätterna

Göta hovrätt i mål nr B 1989-18.

Göta hovrätt i mål nr B 1345-21.

Tingsrätterna

Varbergs tingsrätt i mål nr B 2382-21.

Europadomstolen

Rolf Gustafson mot Sverige, ansökan nr 23196/94, dom av den 1 juli 1997.

Författningar

Brottsbalk (1962:700).

Kungörelse (1971:505) om ersättning av allmänna medel för personskada på grund av brott.

Skadeståndslag (1972:207) [cit. SkL].

Regeringsformen [cit. RF].

Brottskadelag (1978:413).

FN:s grundläggande principer för domstolsväsendets oberoende (1985).

Lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna [cit. EKMR].

ECOSOC 2006/23 *Strengthening basic principles of judicial conduct*. The Bangalore Principles of Judicial Conduct. Value 1 Independence.

Rekommendation CM/Rec (2010)12 från Europarådets ministerkommitté om domare: oberoende, skicklighet och ansvar.

Brottskadelag (2014:322) [cit. BRL].

Otryckta källor

Brottsoffermyndigheten, ”Ersättning för kränkingsersättning – Praxisbildning”, <https://refratsamling.brottsoffermyndigheten.se/ersattning-for-krankning/praxisbildning/> (hämtad 2022-01-11).

Brottsoffermyndigheten, ”Högre ersättning till kvinnor utsatta för upprepat våld i nära relation”, 2021-05-05, <https://www.brottsoffermyndigheten.se/om-oss/aktuellt/nyheter/hogre-ersattning-till-kvinnor-utsatta-for-upprepat-vald-i-nara-relation/> (hämtad 2021-11-07).

De Basso, Sargon & Mansfeld, Henrik, Dagens Juridik, ”Upprättelse för Brottsoffermyndighetens offer – ska ett kriminellt förflutet utesluta rätten till ersättning?”, 2014-07-08, <https://www.dagensjuridik.se/nyheter/upprattelse-brottsoffermyndighetens-offer/> (hämtad 2021-12-13).

Nordborg, Gudrun, Advokatsamfundet, ”Skadestånd och brottskadeersättning”, https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/nyheter/skadestand_och_brottskadeersattning.pdf (hämtad 2022-01-10).

Strömbäck, Erland, SkL, *kommentar till 5 kap. 6 §*, www.nj.se/juno (hämtad 2021-12-19).

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY

***“Social workers should help children to tell”*: Investigative
child interviewing and memory knowledge among social
workers**

Charlotte Löfgren

Master Thesis in
Psychology, 30 credits
PX2503
Spring semester 2021

Supervisor: Emelie Ernberg

“Social workers should help children to tell”: Investigative child interviewing and memory knowledge among social workers

Charlotte Löfgren

Abstract. Child Protective Services are prominent actors in child sexual abuse investigations. The present mixed-method study aimed to shed light on their knowledge and methods. An online survey was distributed to all 290 social offices in Sweden. In study one participants ($N = 204$) read a vignette depicting suspected child sexual abuse and were randomised to one out of four vignettes, defined by a 2 (questions: open vs leading) x 2 (evidence: high vs low) design. Subsequently, participants answered questions concerning the case. Study two investigated participants’ knowledge concerning child interviewing in general and relevant memory functioning. The main findings concern the absence of a unanimous interviewing method, lack of guidelines for conducting child investigations and erroneous memory beliefs regarding repressed and recovered memories. Implications for children's legal certainty and further research are discussed.

The Child Protective Services’ (CPS) mission is to ensure all children’s right to a safe upbringing in line with the Convention on the Rights of the Child (Svärd, 2019). Thus, when receiving a report of concern, the CPS is required to act in the child’s best interest and conduct a safety and risk assessment, often including an investigative interview with the child (Cederborg, 2010; Svärd, 2019). During 2018, CPS nationwide received 331 000 reports of concern for a child, involving approximately 180 000 unique children. Around 20% of these reports concerned allegations of a child having endured or witnessed violence or abuse (Socialstyrelsen, 2019a), allegations that could lead to a police report and criminal investigation, where the child would be subject to another investigative interview. Thus, both social workers and police investigators conduct child interviews. However, the aim of these interviews differs in a small but significant way. While the police interview children with the overarching goal of investigating crimes and are aware that the statement might be scrutinized in court, CPS's only mission is to ensure the child’s safety (Svärd, 2019). Hence, though the CPS play an important role in child abuse investigations as they often conduct the initial assessment and determine the need for further actions, such as protective measures or a police report that might result in a criminal investigation, they do not necessarily consider the child’s statement evidence. Neither do they expect the child interview to be presented in court (Cocozza & Hort, 2011; Erens et al., 2020).

While researchers have investigated other practitioners, such as prosecutors and child investigative interviewers, involved in child abuse investigations (Ernberg et al., 2020; Magnusson et al., 2020a), there is little research involving the CPS and their knowledge regarding child interviewing (Brown & Lamb, 2019). Previous research does, however, give some cause for concern. An archival study discovered that cases where the CPS were involved, were more likely to be dismissed before trial than similar cases with no CPS involvement (Ernberg et al., 2018a). Moreover, in a recent study by Ernberg and

colleagues (2020), Swedish prosecutors stated that CPS's involvement could impair criminal investigation quality since a CPS parallel investigation could harm the evidential value of verbal statements. Therefore, the present study aims to gain a first broad understanding of how the CPS conduct their investigative child interviews.

Cases involving child sexual abuse (CSA), and child abuse in general, are often difficult to investigate and prosecute (Ernberg et al., 2020). Corroborative evidence is usually scarce (Ernberg et al., 2018a; Walsh et al., 2010), and suspects seldom confess (Magnusson et al., 2018; Lippert et al., 2010; Walsh et al., 2010). Instead, the child's testimony often constitutes the most important piece of evidence (Ernberg et al., 2018b). In Sweden, the innocence presumption sets the bar for conviction high, and the suspect is innocent until proven guilty without any questionable doubt (Persson, 2016; Schelin, 2007). While fulfilling this criterion can be difficult even during the best circumstances, cases founded solely on verbal statements are even more difficult to prosecute (Ernberg et al., 2020; Ernberg et al., 2018a; Schelin, 2007). According to the Swedish Crime-Preventive Counsel, less than six per cent of CSA perpetrators are convicted in court (BRÅ, 2019a, 2019b).

Given the scarcity of corroborative evidence in many CSA investigations, reaching a just verdict depends heavily on the verbal statement from the child, and the accuracy of these statements depends on memory. Unfortunately, memory is far from a tape recorder where memories are kept intact (Straube, 2012), and children's memories can be especially prone to error due to their enhanced susceptibility to suggestion (Bruck & Ceci, 1999; Ceci & Bruck, 1993; Lipian et al., 2004; Melinder & Korkman, 2013). Hence, it is essential that children's statements are retrieved with uttermost care and remains as intact as possible throughout the investigative process (Ernberg et al., 2020).

Memory and suggestibility

Even though memories might feel like a perfect recollection of reality, they are constructed and affected by multiple factors (Goodman et al., 2007). Memories are to be encoded, stored and, eventually, retrieved and at each of those steps, error may occur (Straube, 2012). In the 1980s and 90s, the idea of repressed memories and retrieving them through various therapy techniques was popular (Goodman et al., 2007; Ofshe & Watters, 1996). The idea was that the mind represses memories of traumatic events until such a time that it is safe for the person to recall them (McOmber, 2009). However, while there is only anecdotal evidence for the phenomenon of repressed memories, as human beings, we can choose not to think about specific events and, further, contemplate the effect of specific memories on our situation (McNally, 2006; Patihis et al., 2018). It is not uncommon for children to delay disclosure of sexual abuse due to, for example, feelings of shame or guilt (Goodman-Brown et al., 2003; Magnusson et al., 2017). Further, Goodman-Brown and colleagues (2003) found that children abused by a close relative often delayed their disclosure longer than children abused by a perpetrator outside the family. Thus, abused children who do not disclose abuse likely have neither forgotten nor repressed the memory but instead made a rational decision not to think about the event (McNally, 2006).

Other phenomena relevant when discussing childhood memories and forgetting are infantile and childhood amnesia. Memory function is not static throughout the life span, and episodic memory, the memory system for specific life events, depends on

language development. Hence, due to infantile amnesia, it is not possible to recount pre-verbal autobiographical memories (Howe, 2018; Goodman & Melinder, 2007; Melinder & Korkman, 2013). However, even though children can form episodic memories from the onset of speech, at around three to four years of age, all memories encoded are not remembered nor possible to retrieve (Melinder & Korkman, 2013). Childhood amnesia is the incapacity to remember early childhood memories, and as we grow up, the starting point from when we remember tends to adjust upwards (Howe, 2018; Riggins et al., 2020). Memories then become more stable and less likely to be forgotten if the encoded event occurred after approximately six to seven years of age (Bauer & Larkina, 2014).

For those interviewing children about alleged abuse, knowledge about memory functioning is paramount. However, recent studies have found that practitioners' knowledge regarding memory function is far from satisfactory. Several professional groups involved in the child investigative process often hold beliefs far from supported by scientific findings (Erens et al., 2020; Legault & Laurence, 2007; Ost et al., 2017). For example, in Legault and Laurence's study (2007), 81 per cent of their sample of social workers and psychiatrists agreed with the statement that childhood amnesia occurs due to repression as a defence mechanism. Further, in Erens and colleagues (2020), 84 per cent of social workers, behavioural scientists, and medical doctors taking part in their study agreed with the statement: "*traumatic memories are often repressed because of their painful content*" (p. 10). These findings are worrisome since practitioners must understand how suggestive interviewing techniques can impact memory to avoid affecting the witness statement (Erens et al., 2020).

Suggestibility is the collective phrase for the degree that social and psychological factors can influence memory and reporting (Ceci & Bruck, 1993). Children can be especially vulnerable to suggestion and suggestive interviewing techniques due to developmental factors, such as difficulties assessing a memory's origin (i.e., source monitoring) and their yet limited vocabulary (see, for example, Hendersen & Andrews, 2018). Statement errors can also stem from a wish to comply with the adult interviewer (Bruck & Ceci, 1999; Ceci & Bruck, 1993; Goodman et al., 2007; Klemfuss & Olaguez, 2020; Lipian et al., 2004). Further, children who have experienced traumatic events might be even more susceptible to suggestion due to developmental delays caused by the trauma (Eisen et al., 2007; Goodman et al., 2007). Tricky questions, containing negations, such as "You did not do that, did you?", leading questions, "When did he hurt you?", or option-posed questions, "Was the car red or blue?" can distort children's recollection of an event. Memory error can also occur if a child gets repeatedly told that something has happened or challenged on their experience of an event (Bruck & Ceci, 1999; Ceci & Bruck, 1993; Eisen et al., 2007; Lipian et al., 2004). Hence, while suggestion can be unconscious and stem from good intentions to protect the child, it can potentially lead to misreporting, memory changes, significant memory error or, at worst, a brand-new memory about something that never occurred, that is, a false memory (Goodman et al., 2007; Lipian et al., 2004; Loftus, 1997; Scoboria et al., 2016). In the words of Bruck and Ceci: "*Children may start out knowingly complying to suggestions, but with repeated suggestive interviews, they may come to believe and incorporate the suggestions into their memories*" (1999, p. 434). Therefore, a certain amount of knowledge about memory function is necessary to understand the danger of suggestive interviewing techniques (Loftus, 1997).

Interviewing children

According to previous research, children can give reliable testimony from about three to four years of age if using appropriate interviewing methods (Brown & Lamb, 2015; Hershkowitz et al., 2012; Lamb et al., 2003). For this purpose, several interviewing techniques have been developed with children's developing memory abilities in mind. A common feature is that they recommend using open questions and avoid leading or suggestive questioning (Melinder & Korkman, 2013). In Sweden, forensic child interviewers follow the National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) protocol when interviewing children and most interviews take place at a Barnahus (i.e., "Children's house") (Cederborg et al., 2013). Barnahus is a child-friendly facility aiming to collect all professionals involved in the investigation under one roof to make the process less stressful for the child (for more information, see, for example, Johansson et al., 2017).

The NICHD protocol is a semi-structured interview guide containing three parts: a pre-substantive phase, a substantive phase, and a closure phase. During the pre-substantive phase, the interviewer explains the interview's ground rules, for example, that the child can say "I don't know" and correct the interviewer if they get some information wrong. These rules can be essential to avoid the child merely complying as it encourages the child to challenge the interviewer should s/he say something inaccurate (Ceci & Bruck, 1993; Lamb et al., 2018). In the interview's substantive phase, the protocol recommends using open questions and only turn to prompting or leading questions when all open alternatives have been exhausted; suggestive questioning should be avoided entirely. In the final closure phase, the child is allowed to end the interview by talking about a neutral topic and can also be given information about the next step in the investigation (Lamb et al., 2018). While not without issues, for example, regarding children's ability to apply ground rules (see, for example, Brubacher et al., 2015; Danby et al., 2015; Dickinson et al., 2015) and the method being time-consuming (Magnusson et al., 2020a), several studies have found proof of best practice interview effectiveness (Cederborg et al., 2013; Lamb et al., 2003; 2018; Sternberg et al., 2001). Following the NICHD protocol has proven to yield more information and more accurate information compared to suggestive techniques and are thus recommended when interviewing children (Lamb et al., 2003; Sternberg, 2001; for more information regarding the NICHD protocol, see Lamb et al., 2018).

With similarities to and inspiration from NICHD, *Norrköpingsmodellen* was developed by social workers to assist their profession in conducting child interviews (Cederborg, 2010). Central to the model is the child's narrative, and it recommends using ground rules and open questions (Socialstyrelsen, 2014a). Further, it strongly advises against incorporating information from other sources into the interview but instead wait for the child to disclose (Cederborg, 2010). Cederborg (2010) emphasizes that both the CPS and the police need to use evidence-based methods when interviewing children. Thus, there is no line to be drawn, no fundamental difference, between CPS investigative interviews and police forensic interviews. However, encouraging as it sounds, there are no statistics on how frequently this method is adopted amongst social workers.

A Norwegian model taught to social workers as "Samtal med barn" (i.e., "Conversations with children") highlight the importance of the child's own experience but take a somewhat different approach. It recommends that the interviewer provide the child with information from the investigation and then encourage them to alter any

inaccurate information (Socialstyrelsen, 2014a). Hence, this approach is not in line with recommended research-based techniques and would be considered highly suggestive (Lamb et al., 2018).

Thus, while CPS have interviewing guides intended to help them navigate during a child interview, these manuals often contain mixed messages and sometimes stray far from recommended practices (see, for example, Socialstyrelsen, 2018; Stålhammar, 2016; Swärd, 2019). In Swärd (2019), it is advised to avoid steering the child's statement. On the other hand, it is recommended to ask the child directly about the concern and not use "euphemisms" for the child's assumed experience. Socialstyrelsen (2018) recommends a website that advises the interviewer to give the child suggestions on topics to discuss, such as sexual abuse or bullying (see www.pratamedbarn.nu). Social workers are also encouraged to use props during interviews, for example, drawings, emotion cards, dolls, and toys (Swärd, 2019). An interview method called "Tejpning" further instructs the interviewer to let the child tell their story through conducting a theatre performance at a taped stage, using wooden figures to gestalt themselves and other people relative to the narrative (Socialstyrelsen, 2014a, see www.bof-tejpning.com). However, research has found that props can increase false details and does not necessarily help the child provide more accurate information about a suggested event (Bruck & Ceci, 1999; Lamb et al., 2018). Thus, combining props with suggestive interviewing techniques could potentially lead to inaccurate statements (Hendersen & Andrews, 2018; Lamb et al., 2018; Poole & Bruck, 2012).

Hence, little is known about how CPS conduct child interviews without any unanimous recommendations or protocol, and this lack of guidelines can potentially affect a subsequent forensic investigation. Further, several of the interviewing techniques recommended for CPS investigative child interviews are potentially suggestive and not anchored in scientific findings (Socialstyrelsen, 2014a). The observation that CSA cases involving the CPS are less frequently prosecuted (Ernberg et al., 2018a; Ernberg et al., 2020) might be due to the lack of knowledge regarding how social workers conduct their child interviews and, consequently, how much they might have influenced the child's statement. This uncertainty can affect further investigation since if a case is solely dependent upon verbal statements, as many CSA cases are, the statement must be kept unaltered to enhance evidential value (Ernberg et al., 2020). Thus, while the CPS function in society is to ensure that all children are safe and receive the support they need (Socialstyrelsen, 2019a; Stålhammar, 2016; Swärd, 2019), it is questionable if social workers receive the support and guidance necessary to fulfil this mission. In a recent study by Bruhn and colleagues (2020), 70 per cent of Swedish social workers stated that their workload was too heavy and the working conditions unreasonable. The finding was especially prominent among newly employed. Municipalities in the smaller regions also report difficulties finding and keeping competent staff, especially regarding child investigations. Further, according to statistics from 2018, 43 per cent of the individuals employed at the CPS as a child investigator had less than three years of experience conducting child investigations (Socialstyrelsen, 2019b).

The present study

Hence, the present study aimed to shed light on child interviewing within the CPS to expand our knowledge regarding an unstudied occupational group involved in many

CSA investigations. An online survey was distributed to all 290 CPS offices in Sweden to receive comprehensive coverage of CPS practices.

Study 1. Participants read one out of four randomised vignettes about a fictional report of concern regarding suspected sexual abuse of a young child. Question types used by the social secretary during the child interview and the amount of available evidence were manipulated across the vignettes. Subsequently, the participants were invited to answer questions, Likert scaled and open, concerning the specific case presented.

I predicted a main effect of evidence strength on participants' assessments of the child's credibility, the statements reliability, and the probability of the abuse, since research has found that cases with low corroborative evidence place higher demands on the verbal statement (Ernberg et al., 2018a, 2018b). Participants randomised to a vignette containing more evidence were expected to rate the child as more credible (Hypothesis 1a), the child's statement as more reliable (Hypothesis 1b), and the abuse as more likely to have happened (Hypothesis, 1c). No predictions were made for the main effect of question type or the interaction between evidence strength and question type. Hence, these analyses were conducted for an exploratory purpose.

Study 2. The second section explored participants' knowledge concerning child interviewing in general and memory functioning relevant when interviewing children. Participants were invited to answer questions, Likert scales and open, regarding how they usually conduct investigative child interviews and assess memory statements. I expected to find a lack of knowledge regarding memory and memory function among social workers and limited use of best practice interview methods in line with, and similar to, earlier studies (Erens et al., 2020; Ost et al., 2017; Patihis et al., 2018).

General method

Participants

A total of 253 social workers responded to the survey. However, 49 participants did not meet the pre-specified inclusion criterion of experience conducting child interviews and were therefore excluded. The final sample ($N = 204$) consisted of 150 women, 11 men and 43 participants preferred not to specify their gender ($M^{age} = 38.7$, $SD = 10.3$, $Mdn = 37$, Range = 22 - 64 years). Of the sample, 85 (42%) were employed in one of Sweden's metropolitan regions (i.e., Stockholm, Västra Götaland and Skåne), 74 (36%) represented the (18) smaller regions, and 45 (22%) preferred not to specify their work location (for more information regarding Sweden's regions, see www.scb.se).

Nearly all participants were social secretaries, except for three managers, and most had a degree in Social Work ($n = 198$). The remaining 6 participants had various law, psychology, and sociology education. The experience interviewing children varied between 1 and 35 years ($M = 8.7$, $SD = 7.3$, $Mdn = 6$). The participants were also asked about their experience conducting child investigations ($M^{years} = 6$, $SD = 5.6$, $Mdn = 4$, Range = 0 - 29) and estimate how many child investigations they had been involved in during the last two years ($M = 2.8$, $SD = 3.4$, $Mdn = 2$, Range = 0 - 30). Eighty-nine (44%) of the participants indicated that they had received some form of specialized training in child interviewing. Of the remaining participants, 72 (35%) stated they had not received any training and 43 (21%) did not respond to the question. Of the participants received

training, the most common methods were *Norrköpingsmodellen* ($n = 20$, 23%), *Tejpning* ($n = 19$, 21%), *Samtal med barn* ($n = 19$, 21%) and *Signs of Safety* ($n = 16$, 18%).

The survey

The survey began with an information page including the purpose of the study, the participants' ethical rights (that participating was voluntary and that their answers would be treated with confidentiality) and contact information to the responsible student. When the participant had given consent to participate, a screening question was used (i.e., “*Do you have experience interviewing abused children?*”). If they did not have experience, they were forwarded to the end page and thanked for their participation. The participants who stated that they had experience interviewing abused children were invited to read a short vignette and answer questions regarding the vignette and child interviewing in general. These sections are described in more detail under each study respectively. Further, participants were asked if they had taken part in any specialized child interview training, and to estimate how many cases concerning child abuse they had handled in the last two years. Finally, participants were asked demographic questions about their gender, education, county, and age. Throughout the survey, participants were offered the chance to elaborate on the study's different parts in open-ended questions. The survey, in its original language, is attached in Appendix 1. However, due to the surveys amplitude, not all data are analysed in the result section.

The survey was pre-tested for clarity and complexity ($n = 45$) and reviewed by the author in consultation with the project supervisor. No significant flaws were detected, but the survey was shortened due to the timescale.

Procedure

Data Collection. Data collection took place during February and March 2021 through a survey conducted online using Qualtrics software (<https://www.qualtrics.com>). An e-mail was sent out to all 290 municipality offices in Sweden with brief information about the study's purpose (i.e., investigating social workers experiences interviewing children) and a request to forward the invitation to all employees at their CPS office. Attached to the e-mail were an invitation to the study, the respondent's ethical rights and a survey link. A reminder e-mail was sent out after two weeks, and the survey was open for a total of three weeks. The participants did not receive any compensation for taking part in the study.

Qualitative analyses. Content analysis was used to summarise the open-ended responses in both studies. After reading the material thoroughly, the responses were classified into codes closely resembling the original data. In the next step, codes that overlapped each other, for example, “hurt relatives” and “protect perpetrator”, were merged into categories, for example, “loyalty”, developing a coding manual. An additional master student independently coded the largest dataset constituting approximately 20% of the total qualitative data using the coding manual. The overall agreement between raters was 88%, and Krippendorff's alpha measuring inter-rater reliability varied between 0.84 – 0.99, indicating an adequate level of agreement (Krippendorff, 2004). The author then analysed the remaining data independently.

Categories capturing five or more participants' responses are reported. Further, a few clarifying quotes were selected and translated from its original language to English by the author. The quotes were chosen based on their descriptive and informational value and are evenly spread across conditions.

Study 1

The study aimed to investigate if evidence strength and question types affected participants' assessment of a case concerning CSA reported to the CPS. Further, participants were asked what measures they found appropriate and assessed the interviewer's performance during the child interview.

Method

Participants were randomized to one, out of four, vignettes: I) Open questions/weak evidence, II) Leading questions/weak evidence, III) Open questions/more substantial evidence, and IV) Leading questions/more substantial evidence. The vignette consisted of a short description of a report of concern received by the CPS from a worried teacher about a 7-year-old girl seemingly afraid of her stepfather. The vignette also contained a short extract from the first CPS interview with the girl. The four vignettes contained two manipulations. First, the interview questions were either leading (for example, "Has someone done anything to your private parts?") or open (for example, "Tell me everything that happened"). Secondly, the amount of evidence was manipulated, the CPS received more information from the teacher, and the girl disclosed abuse in the more substantial evidence conditions. After reading the vignette, the participants were asked to assess a) the child's credibility, b) the reliability of the statement, c) the likelihood of abuse, d) the child's truthfulness, e) the quality of the questions posed by the social secretary, and f) the social secretary's overall performance on a scale from one to five. Finally, the participants assessed how they would have proceeded to investigate the present case in an option-posed question with an open response alternative.

Quantitative analyses. A series of ANOVAs and one MANOVA were used to investigate the effects of the experimental manipulation, that is, the vignettes. A correlation analysis revealed a high correlation ($> .8$) between participants' assessments of the child's credibility and the statement's reliability. Therefore, a series of independent 2 x 2 ANOVAs were used to assess the effects of evidence strength and question type on participants' ratings of the child's credibility and the reliability of the statement, the probability that abuse had occurred, and the child's truthfulness. Further, a 2 (evidence strength) x 2 (question type) MANOVA was used to assess participants' evaluation of the interview featured in the vignettes, that is, how open versus leading they perceived the questions used by the interviewer. Independent ANOVAs were used to investigate eventual significant results. Finally, a 2 x 2 ANOVA was used to assess the effects of evidence strength and question type on participants' assessments of the interviewer's overall performance during the investigative child interview.

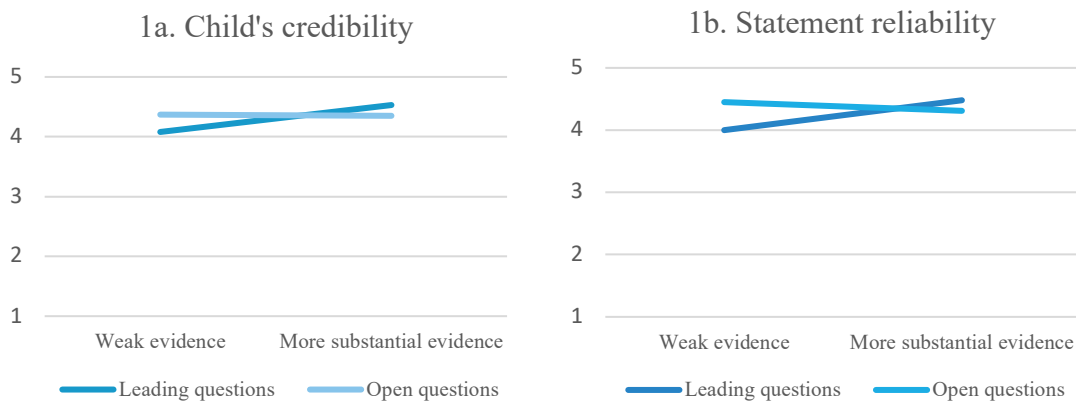
Results

To investigate the expectation that more substantial evidence would favour participants assessments and explore other possible effects of the manipulation, a series of 2 (evidence strength) x 2 (question type) independent ANOVAs were conducted with credibility, reliability, probability, and truthfulness, measured on a scale from 1 to 5, as dependent variables.

In line with expectations, a main effect was found for evidence strength for participants' ratings of the child's credibility $_{0.05}F_{1.193} = 4.77, p = .03, \eta_p^2 = .02$. Participants assigned to a vignette containing more evidence rated the child's credibility significantly higher ($M = 4.4, SD = 0.6$) than participants assigned to a vignette containing less evidence ($M = 4.2, SD = 0.8$). There was no significant effect detected for question type $_{0.05}F_{1.193} = 0.3, p = .582, \eta_p^2 = .002$. Thus, participants reading a vignette using a more open questioning style did not significantly differ in their ratings of the child's credibility ($M = 4.4, SD = 0.7$) compared to participants randomised to a vignette containing more leading questions ($M = 4.3, SD = 0.8$). However, when combined an interaction effect was detected $_{0.05}F_{1.193} = 5.5, p = .02, \eta_p^2 = .03$. When evidence was scarce, participants in the open vignettes rated the child's credibility higher than participants in the leading vignettes. On the contrary, when evidence increased, the opposite occurred. Participants in the conditions featuring a more leading questioning style then rated the child's credibility higher than participants in the open conditions (see figure 1a).

Figure 1 (a-b)

Graph displaying the interaction between, and estimated means for, the effect of evidence strength and question types on participants' assessment of a) the child's credibility and b) the statements reliability.

Regarding participants ratings of the statements reliability, no main effect was found for evidence strength $_{0.05}F_{1.198} = 2.49, p = .116, \eta_p^2 = .01$. Thus, participants assigned to a vignette containing less evidence did not rate the statements reliability significantly different ($M = 4.2, SD = 0.8$) from those assigned to a vignette containing more substantial evidence ($M = 4.4, SD = 0.7$). Neither was there any significant main effect for question type $_{0.05}F_{1.198} = 1.81, p = .18, \eta_p^2 = .009$ between participants in the

vignettes containing open ($M = 4.4$, $SD = 0.7$) or leading questions ($M = 4.2$, $SD = 0.9$). Therefore, the hypothesis (1b) was not supported by the results; ratings of the statement's reliability did not differ significantly solely due to evidence strength. There was, however, a significant effect for the interaction between evidence strength and question type, $_{0.05}F_{1.198} = 8.44$, $p = .004$, $\eta_p^2 = .04$, similar to the one found for credibility ratings. Thus, when evidence was scarce, participants in the vignettes containing leading questions rated the statements reliability lower than participants in the vignettes featuring a more open questioning style. Conversely, as evidence increased, this relationship shifted, and participants in the leading conditions rated the reliability higher than participants in the open conditions (see Figure 1b).

Participants were also asked to assess the probability that sexual abuse had occurred. A significant main effect was found for evidence strength $_{0.05}F_{1.197} = 40.46$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .17$. Thus, as expected (Hypothesis 1c), participants in the more substantial evidence conditions assessed the probability higher ($M = 4.2$, $SD = 0.8$) than participants in the low evidence conditions ($M = 3.4$, $SD = 0.8$). No main effect was detected for question type $_{0.05}F_{1.197} = 0.67$, $p = .413$, $\eta_p^2 = .003$. Hence, assessment of probability did not significantly differ between participants in the open ($M = 3.8$, $SD = 0.9$) or leading ($M = 3.7$, $SD = 0.9$) question conditions. Neither was the interaction significant $_{0.05}F_{1.197} = 0.18$, $p = .675$, $\eta_p^2 = .001$.

Further, all participants assessed the child as highly truthful about the event and no interaction effect was detected $_{0.05}F_{1.199} = 0.54$, $p = .465$, $\eta_p^2 = .003$. There was no significant main effect between participants randomised to a vignette containing more evidence ($M = 4.5$, $SD = 0.7$) or less evidence ($M = 4.4$, $SD = 0.7$) regarding the child's truthfulness $_{0.05}F_{1.199} = 0.95$, $p = .332$, $\eta_p^2 = .005$. Neither was there any main effect detected for question type $_{0.05}F_{1.199} = 0.89$, $p = .347$, $\eta^2 = .004$. Thus, participants ratings of the child's truthfulness did not differ between participants assigned to a vignette featuring open ($M = 4.5$, $SD = 0.7$) or leading ($M = 4.3$, $SD = 0.8$) questions.

Eighty-three participants elaborated further on their assessment of the vignette. The comments mainly concerned that the vignette contained too little information ($n = 25$), the need for more interviews with the child ($n = 19$) and the need to search for alternative explanations ($n = 14$). Prominent among the comments was an attitude towards believing that children always tell the truth ($n = 29$). One participant expressed: "*In conversations with children, I always assume that the child is telling the truth and the child's experience of the situation is the starting point for the conversation and assessment.*" These categories were found evenly across all vignette conditions.

Evaluation of the interview. Participants assessed the interviewer's overall performance as well as how open or leading the questions used in the vignettes were. A 2 (evidence strength) x 2 (question type) independent MANOVA was performed with participants assessments of how open and closed they perceived the questions as dependent variables. No interaction effect was detected for the combined dependent variables $_{0.05}F_{2.198} = 0.47$, $p = .628$, $\eta_p^2 = .005$. Nor was there any main effect found for evidence strength $_{0.05}F_{2.198} = 2.68$, $p = .071$, $\eta_p^2 = .03$. Hence participants did not evaluate the questions differently due to the evidence being presented in the vignette. However, a main effect was detected for question type $_{0.05}F_{2.198} = 21.05$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .18$. A series of independent ANOVAs found that participants randomised to a vignette featuring a more leading questioning technique ($M = 3.8$, $SD = 0.9$) did assess the questions as being more leading $_{0.05}F_{1.201} = 40.82$, $p < .001$, $\eta^2 = .17$, compared to participants in the vignettes with a more open questioning technique ($M = 2.9$, $SD = 1$). On the contrary, participants

randomised to a vignette featuring open questions ($M = 3.1$, $SD = 1.1$) assessed the questions as being open to a higher degree $_{0.05}F_{1,201} = 15.61$, $p < .001$, $\eta^2 = .07$ than did participants in the vignettes with a more leading questioning style ($M = 2.5$, $SD = 0.9$). Hence, participants' assessments of the questions were in line with the experimental intention and expectations.

A 2 (evidence strength) x 2 (question type) independent ANOVA found a main effect for evidence strength on participants' assessments of the interviewer's overall performance during the investigative child interview $_{0.05}F_{1,200} = 15.86$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .07$. Participants provided with more substantial evidence ($M = 3$, $SD = 1.1$) assessed the interviewer's performance significantly higher compared to participants randomised to a condition with less evidence ($M = 2.5$, $SD = 1$). Further, a significant main effect for question type was detected $_{0.05}F_{1,200} = 4.45$, $p = .036$, $\eta_p^2 = .02$. Participants in the conditions with a more leading questioning style ($M = 2.9$, $SD = 1$) assessed the interviewer's performance as significantly better than participants in the vignettes containing open questions ($M = 2.6$, $SD = 1.1$). However, no significant interaction effect was detected $_{0.05}F_{1,200} = 0.13$, $p = .723$, $\eta_p^2 = .001$.

In the open question related to interviewer performance, 88 participants elaborated on their assessment. Participants frequently criticised the interview, and several mentioned a need to build further trust with the child ($n = 27$), inform the child of CPS function ($n = 22$) and have an overall softer approach to the subject ($n = 20$). Further, a few participants reflected on the interviewer having a predetermined hypothesis ($n = 6$) and the need to investigate alternative explanations ($n = 6$). Lastly, several participants expressed that the interviewer should have told the child what she knew at the beginning of the interview ($n = 14$). They described that the interviewer shifted the responsibility to the child by not doing so. One participant expressed it as:

“As a social secretary, I think you should explain why you are sitting there. It is not the child's responsibility to tell what someone has done to her; she should not have to take that responsibility and share it with an unknown person.”

Measures. Finally, I wanted to see if the vignettes affected how participants would proceed with the case. Therefore, participants were asked to decide their next step of action in the investigation. The suggested measures and frequencies are displayed in Table 1. Participants who answered “Other” ($n = 48$) were able to elaborate on their answer. The most frequent comments regarded the need for multiple measures ($n = 22$), consultation with Barnahus ($n = 16$) and an immediate safety and risk assessment ($n = 22$). A participant expressed: *“A police report, consultation with Barnahus, present the case for my manager, conversations with the mother and further conversations with the child. All these actions in one day.”*

Further, an open question allowed participants to elaborate on their thoughts regarding the case as a whole; of the 64 participants who chose to comment, most elaborated further on how a similar case could have proceeded ($n = 59$). The comments mainly concerned the need to assess the mother's protective capacity ($n = 22$), mainly to decide if the child needs protective care outside of the home ($n = 12$):

“According to the report's information, the mother is not at home when the stepfather sleeps in the child's bed. Maybe the mother is unaware of this. If the mother can protect Anna during the police investigation, Anna can stay

with her mother or possibly her father if he is present. Otherwise, there might be a need for immediate care.”

Table 1

Participants’ decisions on how to proceed divided by vignette belonging and displayed in per cent and frequency.

	Weak evidence		More substantial evidence		Total
	Open questions	Leading questions	Open questions	Leading questions	
Further interviews with the child and family	69.6% (n = 39)	64.7% (n = 33)	43.8% (n = 21)	44.9% (n = 22)	56.4% (n = 115)
Further interviews with the teacher and school	1.8% (n = 1)	5.9% (n = 3)	2.1% (n = 1)	0% (n = 0)	2.4% (n = 5)
Police report	10.7% (n = 6)	7.8% (n = 4)	20.8% (n = 10)	30.6% (n = 15)	17.2% (n = 35)
Protective care	0% (n = 0)	0% (n = 0)	2.1% (n = 1)	0% (n = 0)	0.5% (n = 1)
Other	17.9% (n = 10)	21.6% (n = 11)	31.2% (n = 15)	24.5% (n = 12)	23.5% (n = 48)
Total	100% (n = 56)	100% (n = 51)	100% (n = 48)	100% (n = 49)	100% (N = 204)

Another frequent category among participants concerned a possible police report ($n = 23$). However, while some expressed a need for more substantial evidence before reporting anything to the police ($n = 11$), several mentioned that a police report would be made automatically according to standard practice ($n = 13$):

“As a routine, we report to the police and have a consultation. The case needs to be discussed with prosecutors and in the working group at the CPS about how the girl should be protected from the man and, at the same time, not jeopardize the police case.”

A minority of participants elaborated on the importance of not disturbing the police investigation and, if possible, postpone interviewing the child until after the investigative police interview ($n = 5$).

Discussion

It was hypothesised (1a) that participants in the conditions providing more evidence would rate the child as credible to a higher degree compared to participants provided with less evidence. Results confirmed this expectation. Participants randomised to a vignette containing more substantial evidence assessed the child's credibility significantly higher than participants assigned to a vignette presenting less evidence. Further, even though no main effect was found for question type, an interesting interaction effect was detected in the exploratory analyses. While participants in the open conditions slightly decreased their assessment of the child's credibility when evidence was more substantial, participants in the leading conditions increased theirs. Thus, evidence strength only increased credibility assessment when the interviewer used leading questions during the investigative child interview. Regarding participants' assessment of the reliability of the statement, a similar interaction effect was found. When randomised to a condition featuring leading questions, participants' assessment of the statement's reliability increased when presented with more substantial evidence. Hence, even though no main effect for evidence strength was found, the hypothesis (1b) that more substantial evidence would increase reliability ratings was partially confirmed but only in interaction with question type. Thus, evidence strength affected both reliability and credibility assessments. However, it did so in interplay with the question type posed to the child during the interview.

The finding that credibility assessments were more dependent on evidence than the assessment of the statements' reliability is quite contrary to previous research on other occupational groups. A study by Ernberg and Landström (2016) with a similar experimental design found evidence to influence reliability rather than credibility. However, their sample consisted of law students, and thus, it could be argued that they were likely to have a greater insight into these types of legal assessments. Nonetheless, it is unsettling that credibility assessments were affected by evidence and question type. The child acted the same way between the vignettes, and evidence should not affect credibility assessments which are often tainted by various biases, such as appearance or emotional demeanour (Landström et al., 2015; Masip et al., 2004; Schelin, 2007). Possibly more evidence made participants biased toward accepting the abuse as a fact. Therefore, they might not have reflected on how evidence was gained, that is, through leading or open questions. Supporting this hypothesis, participants in conditions featuring more substantial evidence assessed the interviewer's performance significantly higher than participants randomised to a condition presenting less evidence. Hence, confirmation bias might have influenced participants' assessments (see, for example, Findley & Scott, 2006). Even so, the finding is troublesome considering that evidence is often scarce in these cases, implying that children in many, less corroborated cases will be assessed as less credible and, as will be discussed later, not forwarded to the police (Ernberg et al., 2018a; Walsh et al., 2010)

Two questions concerned participants' assessment of the probability of the event. It was expected (hypothesis 1c) that participants provided with more evidence would assess the abuse as more likely to have happened. While all conditions rated the child as highly truthful, there was a difference in how they assessed the probability that abuse had occurred. In line with the hypothesis and previous research (see, for example, Ernberg & Landström, 2016), participants randomised to a vignette containing more evidence rated abuse as more probable. Thus, and as discussed by Ernberg and Landström (2016), this is in line with the well-established findings of high corroborative cases being more readily believed and more likely to be prosecuted (Ernberg et al., 2018a).

The high ratings for the child's truthfulness and several participants' comments reflecting a tendency to believe that children always tell the truth could indicate that social workers are inclined not to be neutral. They might instead have a hypothesis favouring the child's statement initially during the investigation. This type of truth bias is not unusual among professionals working with child investigations and tend to increase with experience (Everson et al., 1996; Masip et al., 2004). Previous research has found that children seldom intentionally lie about abuse, and false accusations are rare (O'Donahue et al., 2018; O'Donahue et al., 2010; Lipian et al., 2004). However, this belief among investigators is still problematic. Suppose the interviewer holds a strong belief regarding the event and combine their pre-existing beliefs with a leading questioning technique. In that case, there is a risk for memory error due to suggestion (Bruck & Ceci, 1999; Schelin, 2007). Hence, in their strive to perceive the child as highly truthful, they might not properly consider the statement's reliability. The child may be highly truthful about how they remember an event, but that does not automatically imply that the statement is reliable and free from incorporated suggestive information.

In the section exploring how participants would have proceeded with the investigation, many expressed the need for further interviews with the child. Fewer recommended reporting the suspicion to the police. Thus, most participants would have continued investigating the suspicion within the CPS and might not have reported the suspected abuse to the police at this stage of the investigation. Research has found that repeated child interviews do not decrease accuracy when using best practice interviewing methods (Waterhouse et al., 2016). However, if the child is presented with misinformation during the first interview or is questioned with suggestive techniques, repeated interviews can further increase memory error (Loftus, 1997). Hence, if not using suitable interviewing methods, repeated interviews risk affecting the child's statement. Further, while many professionals working with children are obligated to report concern for a child to the CPS (Socialstyrelsen, 2014b), CPS does not seem to have any guidelines for when they are obliged to report a suspected crime to the police. A few participants mentioned the difficulty of knowing when to file a police report, and one expressed that the lack of guidelines makes decisions arbitrary. Thus, even though the CPS claim not to be investigating crimes, only one-fourth of participants randomised to a condition where the child disclosed abuse assessed it as justified to file an immediate police report. The remaining participants expressed a need for more evidence. Given that rapid disclosures of CSA are rare, it implies that many CSA cases might never be attended by the police, as the CPS assess the allegation to be unfounded. Further, even when the child disclose abuse, it might not be immediately investigated as a suspected crime. It is estimated that only 10 per cent of CSA cases are reported to the police (Rädda Barnen, 2016). While impossible to answer, the question remains; how many of the remaining 90 per cent stays at the CPS?

Study 2

The second study aimed to investigate CPS practices when conducting investigative child interviews. Questions concerned method use, importance of different question types, perceived challenges and memory knowledge relevant when interviewing children. Further, the role of experience was investigated to assess if social workers with more experience differed in their methods and knowledge compared to participants with less working experience.

Method

In the second part of the survey, Likert scales and open-ended questions were used to investigate how participants usually conduct investigative interviews with children. The questions were concerned with what methods they used, their perceived challenges, and from what age they believed children to be reliable witnesses. Further, participants were presented with ten claims regarding memory and memory function. Participants rated their agreement with the claims on a five-step scale from “Do not agree at all” to “Completely agree”. The selected statements were adopted from earlier studies (see, Erens et al., 2020; Ost et al., 2017; Patihis et al., 2018) and translated to Swedish by the author and one additional independent master student.

Quantitative analyses. A paired t-test was used to assess participants’ perceived importance of open versus leading questions and simple linear regressions were conducted to assess the role of experience for memory knowledge and question types best suited for child investigative interviewing. A visual inspection revealed that the experience (measured in years interviewing children) variable did not fulfil the assumption of linearity. The variable was, therefore, \log^{10} transformed to deal with this issue. The \log^{10} transformed experience variable fulfilled the assumption of linearity and was used in the analyses. Further, a memory score was calculated (Range = 10 – 50 points) by simply adding participants ratings to each statement to assess experience and work locations effect on memory knowledge. For this purpose, ratings for two statements, 1) “It is possible for an individual to develop false memories for non-traumatic events” and 2) “During an investigative child interview directive questions should only be used when open questions have been exhausted”, were reversed, that is, a lower score indicated a higher knowledge.

Further, different descriptive analyses (*M*, *SD*, *Mdn*, *CI*, per cent) are variously reported for interviewing methods and memory knowledge.

Results

Perceived challenges. Conducting good quality child interviews can be difficult. Therefore, participants were asked to elaborate in an open question on what they perceived was the most challenging aspect of conducting investigative interviews with children. Of the participants who replied ($n = 147$), one of the most common categories

was the need, and difficulty, of asking correct questions ($n = 51$). It was described as a balancing act between not leading the interview but being direct enough to gain the information needed to perform a correct safety assessment ($n = 21$). As one participant described the dilemma: *“Not to fall into the trap of asking leading questions but to ask open-ended questions that encourage the child to tell enough to make a good safety assessment.”* Further, several participants mentioned the need to protect an eventual police investigation, and they were aware that leading questions could interfere with police work ($n = 12$). One participant described the trade-off as:

“To assess how appropriate it is to continue to pressure them to tell. I must never forget that investigators take over after, that the police investigator may also ask questions. I do not need to hear the whole story in the emergency phase. What I need is enough to be able to conduct a safety assessment.”

The second prominent category among participants responses was the need to build trust with the child ($n = 34$) and make them feel secure ($n = 29$). Participants described their desire to be somewhat of a haven for the child, and it was expressed as essential to make the child comfortable enough to share their story:

“You have to create trust. It does not matter which method you use if you do not build trust so that the child dares to tell. The child must feel that s/he meets a person who can receive their story. Creating trust in a child can be about very many different things. How to sit, how to be, how to ask. That you are not sitting like a stiff old lady taking notes, for example.”

Further, several described that it is essential to prepare for what they might be about to hear since it is a gruesome subject ($n = 25$) and that children often feel ashamed talking about the abuse ($n = 21$). Thus, they expressed a need to handle their own emotions to “carry” the child’s statement and hence, unburden the child ($n = 19$). One participant described the challenge as:

“To keep calm and only have a receiving role towards the child. That the feelings that the child's statement evokes in you should not affect the child negatively. You need to keep a close eye on your reaction / push away emotions because the child needs the opportunity to talk without the big responses such a story usually evokes.”

Finally, many elaborated on the obstacles they perceived for the child telling their story ($n = 48$). Younger children's language and possible difficulties in understanding concepts such as sexual abuse was prominent ($n = 24$). Further, several mentioned that the child might have been asked to keep the abuse a secret ($n = 11$), loyalty to the family or perpetrator ($n = 17$) and parental influence ($n = 11$) as possible inhibitors.

A few participants also expressed feeling unequipped interviewing children in terms of education and experience ($n = 6$) and said it was difficult to estimate when they had enough information for a police report ($n = 5$). One participant described those decisions were often made by chance, even though guidelines were in place: *“The difficulty is to assess when to report it to the police or not, that is, if it is unclear. In my experience, it, unfortunately, becomes arbitrary when managers and colleagues assess it differently despite guidelines”*.

Interviewing techniques. A total of 166 participants responded to the question regarding interviewing methods during investigative child interviews. While a slight majority stated that they used some method ($n = 87$), many did not ($n = 79$). Among participants who reported using interviewing methods, the most frequently mentioned were; I) *Tejpning* ($n = 36$), II) *Norrköpingsmodellen* ($n = 29$), III) *Leksamtal* (i.e., “play interviews”) ($n = 25$), IV) *Signs of safety* ($n = 16$), and V) *Pekprat*, a version of sign language for young children who have not yet developed a language, ($n = 10$). Only one participant reported using the NICHD protocol, two participants mentioned using *Samtal med barn*, and three the motivating interview (*MI*). Hence, no collective interviewing method was detected, and as expected, few participants reported using best practice interviewing methods, that is, *Norrköpingsmodellen* or the NICHD protocol. Thus, several methods participants reported using during investigative child interviews lack empirical support, and the lack of consensus could lead to big disparities for children during investigations.

Question types. Participants ($n = 174$) were further asked to assess the importance of using different question types during an investigative child interview on a scale from 1 (not at all important) to 5 (very important). A paired samples t-test found that open questions were rated as significantly more important ($M = 4.4$, $SD = 0.7$, $Mdn = 4.5$, 95% $CI [4.3, 4.5]$) than leading questions ($M = 2.5$, $SD = 0.9$, $Mdn = 2$, 95% $CI [2.3, 2.6]$) $t(173) = 20.14$, $p > .001$, $d = 1.27$. Further, participants perceived it as relatively important to use questions that investigated alternative explanations ($M = 3.7$, $SD = 1$, $Mdn = 4$, 95% $CI [3.5, 3.8]$).

Participants were allowed to elaborate on their thoughts regarding question types in an open question. Among the respondents ($n = 40$), one of the most common categories concerned that open questions are fundamental in child interviewing ($n = 17$). However, some participants expressed question types as a balancing act, using mainly open questions but simultaneously receiving the information needed when time might be scarce ($n = 9$). The reasons mentioned for allowing more leading questions were the child's abilities ($n = 8$) and age ($n = 7$):

“I think that we should use open questions as much as possible, but it does not always work. For example, it is difficult to use only open-ended questions with younger children. I try as much as possible to avoid leading questions, but I think in some cases that they might be necessary or, as I mentioned earlier, make it easier for the child to start telling.”

Further, some participants expressed leading questions are sometimes necessary to approach the subject ($n = 8$), and a few further elaborated that they are not investigating the suspected crime and thus do not have to be as careful as the police ($n = 6$):

“For many children, open-ended questions are difficult. We in the social services are not tasked with proving precisely what happened, but rather the experience of what happened, how the child can be protected in the future and how we can promote the child's development.”

The role of experience. To assess the influence of experience on perceived importance of different question types a series of simple linear regressions were conducted with the \log^{10} experience variable as predictor.

Table 2

Means (standard deviations), confidence intervals and percentages of participants (n = 164) in agreement with the selected memory statements.

Statements	<i>M</i> (SD)	95% <i>CI</i>	%
Our memories are permanently stored in our brain, even though we can't retrieve all of it	3.5 (1.1)	[3.3, 3.7]	83% (<i>n</i> = 136)
Early memories, from the first year of life, are accurately stored and can be recounted	2.1 (1)	[1.9, 2.2]	32% (<i>n</i> = 53)
Repressed memories can be retrieved and recounted accurately by certain therapeutic techniques	3.4 (1.2)	[3.2, 3.6]	80% (<i>n</i> = 131)
The more emotion with which a memory is reported, the more likely it is to be accurate	2.2 (1)	[2, 2.4]	45% (<i>n</i> = 74)
Traumatic memories are often repressed because of their painful content	3.5 (1.2)	[3.3, 3.7]	85% (<i>n</i> = 139)
It is possible for an individual to develop false memories for non- traumatic events	3.8 (1)	[3.6, 4]	92% (<i>n</i> = 151)
Vivid memories are more likely to be accurate than vague memories	2.1 (1)	[2, 2.3]	41% (<i>n</i> = 68)
A negative memory for a childhood event is indicative of a traumatic childhood	1.5 (0.8)	[1.4, 1.6]	12% (<i>n</i> = 19)
Memories cannot be influenced by suggestion	2.2 (1.1)	[2, 2.4]	43% (<i>n</i> = 71)
During an investigative child interview, directive questions should only be used when open questions have been exhausted	3.3 (1.1)	[3.1, 3.5]	80% (<i>n</i> = 132)

Note: The percentages are in proportion to the participants that rated the statements three or higher on the scale.

Regarding open questions $0.05F_{1,149} = 0.91, p = .34, r^2 = .006$, experience did not significantly affect participants assessment $b = 0.15, 95\% CI [-0.16, 0.45], t(149) = 0.95, p = .34$. Neither was the result significant $0.05F_{1,149} = 1.16, p = .28, r^2 = .008$ for leading questions $b = -0.22, 95\% CI [-0.62, 0.18], t(149) = -1.08, p = .28$. Hence, experience did not significantly affect participants perceived importance of open or leading questions.

Props. CPS guidebooks frequently recommend using props (Socialstyrelsen, 2014a; Swärd, 2019). Therefore, participants were asked if they used props and, further, which ones they most frequently used during investigative child interviews. Results found that many social workers used props. Of the participants responding to the question ($n = 173$), 153 stated that they regularly used props during investigative child interviews. The most common props listed by those participants were I) Drawings ($n = 140$), II) Emotion cards ($n = 128$), III) Toys ($n = 46$), and IV) the Three houses, a method recommended in Signs of Safety, ($n = 27$). Further, 23 participants used body diagrams, 18 anatomic dolls and 11 photographs when interviewing children.

Knowledge about memory function. For this section of the survey, I expected to find a lack of knowledge regarding memory function among social workers, especially involving repressed and recovered memories. Participants rated each statement from 1 (do not agree) to 5 (totally agree). Results indicate that large proportions of participants hold beliefs that are inconsistent with empirical findings regarding memory function. Especially concerning that memory would be permanently stored, that traumatic events can be repressed, and then retrieved again with specific therapeutic methods, see Table 2.

Only 14 participants chose to elaborate on their ratings in the open question following the statements. The main category was the need to have a certain amount of scepticism against memories, mainly because they change over time ($n = 6$). One participant described it as: *“Memories give us an approximate picture of what happened. It changes over time.”*

The role of experience on memory knowledge. A simple linear regression was calculated to predict the \log^{10} experience variable's effect on memory knowledge $0.05F_{1,143} = .01, p = .91, r^2 < .001$. Experience measured in years interviewing children did not significantly impact on their memory knowledge, $b = -0.12, 95\% CI [-2.25, 2.02], t(143) = -0.11, p = .91$. Hence, memory knowledge did not increase or decrease significantly due to experience as a social worker.

Discussion

Participants perceived several challenges when interviewing children. The most prominent was the need, and difficulty, of using open questions. While it is easy recommending practitioners only to apply open questioning techniques, researchers must consider practitioners experiences (Magnusson et al., 2020a). Participants assessed open questions as significantly more important than leading questions during child investigations. However, in the open section, they elaborated on the pressure to use open questions while getting the information needed to protect the child. Social workers are presumably often in the position when knowing the danger of asking leading questions but not perceiving any alternative to gain quick information to make a correct safety

assessment. Hence, tools for conducting reliable risk and safety assessments are needed. Other challenges mentioned by the participants were building trust to make the child comfortable enough to disclose and possible inhibitors, such as language development. These challenges are naturally not exclusive to the CPS and are known difficulties conducting child interviews (Magnusson et al., 2017; 2020a). However, many of these challenges can be, if not entirely overcome, reduced by using an evidence-based interviewing method (Cederborg et al., 2013; Lamb et al., 2003; 2018; Sternberg et al., 2001).

Interviewing techniques. While many participants reported not using any specific interviewing technique, those who did were scattered between several methods. The most frequently reported technique was *Tejpnig*, described by Socialstyrelsen (2014a) as the child telling their story by playing theatre with wooden figures. Further, *play interviews* were commonly reported, as were *Signs of Safety* (SoS). SoS is not described in the introduction as it is not adapted for investigative interviewing. It is a tool developed for interactions with children and their families when they are already involved with the CPS (Turnell & Edwards, 1997). The framework recommends a method called *the three houses* where the child is instructed to draw: I) the house of worries, i.e., things that the child perceive as problematic, II) the house of good things, i.e., the things that are well, and III) the house of dreams, i.e., how the child would like things to improve. The basic idea is that by using features from the second house, the good things, a strategy can be formed to reduce the house of worries and approach the house of dreams (Turnell & Murphy, 2017; Weld & Parker, 2003). However, this method is not developed to be investigative but rather for "building partnership" with the family and reducing child maltreatment risk (Turnell & Edwards, 1997). Further, drawing a dream house could be considered suggestive and evoke fantasies rather than memories (Erens et al., 2020).

Regarding evidence-based methods, 29 participants reported the use of *Norrköpingsmodellen*, and only one applied the NICHD protocol when conducting child investigative interviews. Thus, while many participants did not report using any specific interviewing method, either from the ones suggested or in the open question, those who did frequently reported using techniques that lack empirical support. Further, several participants mentioned using props during child interviews. Recent research has found that props in the initial phase do not significantly affect the subsequent substantive phase of the interview (Magnusson et al., 2020b). Nonetheless, props have been criticised for not adding anything relevant to the interview but rather enhancing the risk for errors, especially combined with suggestive questioning techniques. Hence, if applying props to a child interview, it should be done in combination with an evidence-based interviewing method and knowledge about the potential errors that may occur (Bruck & Ceci, 1999; Lamb et al., 2018; Magnusson et al., 2020c).

Memory knowledge. I expected to find a lack of knowledge regarding memory and memory function for the section exploring memory knowledge relevant to child interviewing. In line with these expectations, social workers reported high levels of belief in repressed memories, similar to the result found by Erens and colleagues (2020). These beliefs could result in suggestive questioning if the interviewer holds a strong hypothesis of abuse and tries to unravel non-existing memories (Loftus, 1997). A potential explanation for these erroneous beliefs is the finding that children often delay their disclosures (Goodman-Brown et al., 2003; Magnusson et al., 2017). However, a delayed disclosure does not mean that the child has repressed or forgotten the abuse. As

participants mentioned, children can feel shame and guilt towards the abuse or loyalty with the perpetrator, which can work as an inhibitor towards disclosing abuse (Magnusson et al., 2017). Thus, interviewers should aim to make them comfortable and secure in the interview setting for a child to disclose.

Further, many participants believed memories are permanently stored, suggesting that memories are always ready to be recounted. Several (43%) agreed with the statement that memories cannot be influenced by suggestion. Many participants also agreed that memories from the first year of life could be recounted later, something that is not possible due to infantile amnesia (Howe, 2018; Melinder & Korkman, 2013). Together, these findings imply that many CPS workers lack sufficient knowledge about memory functions relevant to childhood memories and interviewing maltreated children.

General discussion

The present study was first and foremost exploratory and aimed to understand how the CPS conduct investigative child interviews. However, considering previous research on related professional groups, some expectations were held towards the results (see Erens et al., 2020; Ernberg et al., 2018a, 2018b; Ost et al., 2017; Patihis et al., 2018). The main findings concern the absence of a unanimous interviewing method, the lack of guidelines concerning the investigation and social workers holding erroneous beliefs regarding memory functions relevant when interviewing children. Further, credibility and reliability assessments were variously affected by evidence strength and question types. Evidence strength also made participants shift in their assessment of the quality of the interview. Implications for children encountering the CPS and their legal certainty, limitations to the study and further research are discussed.

Limitations and further research

The survey was relatively long and broad, resulting in overall results only scraping the surface. Thus, it could be beneficial to investigate all areas covered: memory knowledge, credibility and reliability assessments, how social workers conduct child investigative interviews and child investigations in general, in separate studies to gain more specific results. However, by conducting a broad survey, it was possible to pinpoint those areas in need of further research.

First, the most urgent research demands more knowledge regarding the frequency of CPS involvement in child abuse cases. To my knowledge, there are no statistics on how many cases of suspected child abuse that passes through the CPS. Likewise, I have not been able to find statistics on how many of these cases are forwarded to the police and, eventually, leads to a police investigation, or finally, are prosecuted. Related to this question is how cases proceeded to the police and cases kept at the CPS differs. What factors make the CPS file a police report? Further, how many investigative child interviews have been held before the report? Thus, to grasp the severity of the issue, it is crucial to know its extent.

Secondly, the CPS need to implement a unanimous interviewing method that applies to all investigative child interviews. An existing method, *Norrköpingsmodellen*, could be a possible candidate due to it being anchored both in research and developed

with social workers (Cederborg, 2010). However, the challenge is that it must be taught and evaluated regularly with practitioners to ensure that it fits their preconditions. Hence, for a method to be of any value, it must be helpful to and suit the profession it targets.

Some limitations should be acknowledged before drawing any final conclusions. Due to the method when collecting the data, requesting social offices to distribute the survey, it is not possible to know or estimate a response rate. Further, self-reported data are often tainted with various self-report biases, such as social desirability (see, for example, Furnham, 1986). It is also possible that participants replying to the survey differed from those who did not; for example, social workers with a heavy workload might not have spared the time to answer the survey. This issue might further have been amplified by the survey being relatively time-consuming. Further, as I have not been able to find statistics on how many child investigators are employed at the CPS, it is not possible to estimate what portion of the total population responded to the survey.

Conclusions

Even though more research in the area is needed to reach any conclusions, results presented in the present thesis indicates that the CPS are not sufficiently equipped to handle the challenge that a child abuse investigation presents. Interviewing children is by no means easy. Even so, social workers are expected to do so without mandatory training or education and with guidelines that, in the best case, differ between municipalities or, at worst, are absent. Hence, no unanimous interviewing method was detected among CPS workers. Further, several methods participants mentioned using during child interviews are not evidence-based and could be considered suggestive. While child interviewers within the police receive training on conducting interviews with children, the CPS does not (Cederborg et al., 2013). This lack of education is problematic since the CPS conduct interviews to assess if a crime has been committed towards the child. Hence, both police and CPS interviews have the potential to influence the child's statement. Further, the finding that memory knowledge was poor among participants magnifies the severity of not having a unison interviewing method or protocol. Thus, holding erroneous memory beliefs suggesting that children may repress memories of abuse in combination with using arbitrary, none-evidence based interviewing methods could lead to misreporting or, at worst, severe memory errors (Loftus, 1997).

Results also imply that the CPS lack guidelines for conducting a child abuse investigation, when and how to interview the child, and, notably, when to make a police report. Hence, children involved with the CPS may not receive equal support and treatment. Arguably, where the child lives and the social worker s/he is assigned to should not interfere with the child's right to protection and a fair trial. If so, the current situation is not in line with the Convention on the Rights of the Child, stating that all children should have an equal right to a safe upbringing (www.unicef.se).

Erens and colleagues (2020) suggested that a first step to gain insight into CPS methods could be for the CPS to make audio recordings when conducting investigative child interviews. Such recordings would enable the police and prosecutor to assess how much the child's statement might have been influenced and further enhance the statements evidential value. Hence, immediate measures are needed, such as greater transparency into their work and better support for social workers conducting child investigations.

Finally, I want to emphasize that professionals involved in child investigations must cooperate. Social workers, forensic child interviewers, and prosecutors all claim to have different objectives for conducting interviews, such as a risk and safety assessment, collecting evidence, or prosecuting the perpetrator. However, supposedly the overarching mutual goal is to protect the child from further abuse. Thus, beyond the immediate goal, they all strive towards the same result. Therefore, the CPS must keep an eventual future police investigation in mind when conducting investigative child interviews.

References

- Bauer, P.J., & Larkina, M. (2014). Childhood amnesia in the making: different distributions of autobiographical memories in children and adults. *Journal of experimental psychology: General*, 143(2). <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1037/a0033307>
- Bruck, M., & Ceci, S.J. (1999). The suggestibility of children's memory. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 419-439. Retrieved February 28, 2021, from: <https://www-annualreviews-org.ezproxy.ub.gu.se/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.50.1.419>
- Bruhn, A., Baianstovu, R., Petersén, A., & Johansson, B. (2020). *Att ta mark i professionen – nya socionomers yrkesval och karriärvägar*. Retrieved January 11, 2021, from: <https://journals.lub.lu.se/aio/article/view/22029/19872>
- BRÅ. (2019a). *Kriminalstatistik: anmälda brott 2019. Slutlig statistik*. Retrieved February 7, 2021, from: https://www.bra.se/download/18.1f8c9903175f8b2aa70362d/1611151992422/Sammanfattning_anmalda_2019.pdf
- BRÅ. (2019b). *Kriminalstatistik: personer lagförda för brott 2019. Slutlig statistik*. Retrieved February 7, 2021 from: https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de53064bbf/1590651051037/Sammanfattning_lagforda_2019.pdf
- Brown, D.A., & Lamb, M.E. (2015). Can children be useful witnesses? It depends how they are questioned. *Child Development Perspectives*, 9(4), 250-255. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1111/cdep.12142>
- Brown, D.A., & Lamb, M.E. (2019). Forks in the road, routes chosen, and journeys that beckon: a selective review of scholarship on children's testimony. *Applied Cognitive Psychology*, 33(4), 480-488. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/acp.3511>
- Brubacher, S.P., Poole, D.A., & Dickinson, J.J. (2015). The use of ground rules in investigative interviews with children: a synthesis and call for research. *Developmental Review*, 36, 15-33. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/j.dr.2015.01.001>
- Ceci, S.J., & Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113, 403-439. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1037/0033-2909.113.3.403>
- Cederborg, A-C. (2010). *Att intervjua barn – vägledning för socialsekreterare*. Stockholm: Edita Västra Aros
- Cederborg, A.-C., Alm, C., da Silva Nises, D. L., & Lamb, M. E. (2013). Investigative interviewing of alleged child abuse victims: An evaluation of a new training

- programme for investigative interviewers. *Police Practice and Research*, 14, 242–254. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/15614263.2012.712292>
- Cocozza, M., & Hort, S.E.O. (2011). The dark side of the universal welfare state. In N. Gilbert, N. Parton & M. Skivenes, M (eds.) *Child protection systems. International trends and orientations* (p. 87-114). New York: Oxford University Press.
- Danby, M.C., Brubacher, S.P., Sharman, S.J., & Powell, M.B. (2015). The effects of practice on children’s ability to apply ground rules in a narrative interview. *Behavioral Sciences & the Law*, 33(4), 446-458. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/bsl.2194>
- Dickinson, J.J., Brubacher, S.P., & Poole, D.A. (2015). Children’s performance on ground rules questions: implications for forensic interviewing. *Law and Human Behavior*, 39(1), 87-97. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1037/lhb0000119>
- Eisen, M.L., Goodman, G.S., Qin, J., Davis, S., & Crayton, J. (2007). Maltreated children’s memory: accuracy, suggestibility, and psychopathology. *Developmental Psychology*, 43(6), 1275-1294. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1037/0012-1649.43.6.1275>
- Erens, B., Otgaar, H., Patihis, L., & de Ruiter, C. (2020). Beliefs about children’s memory and child investigative interviewing practices: a survey in Dutch child protection professionals from ‘safe home’. *Frontiers in Psychology*, 11. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.3389/fpsyg.2020.546187>
- Ernberg, E., & Landström, S. (2016). To prosecute or not to prosecute: law students’ juridical decisions in CSA cases. *Scandinavian Journal of Psychology*, 57(1), 30-35. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1111/sjop.12261>
- Ernberg, E., Magnusson, M., & Landström, S. (2018a). Prosecution of Child Sexual Abuse Cases Involving Preschool-Aged Children: A Study of Swedish Cases from 2010 to 2014. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(7), 832-851. <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1501786>
- Ernberg, E., Magnusson, M., Landström, S., & Tidefors, I. (2018b). Court evaluations of young children’s testimony in child sexual abuse cases. *Legal and Criminological Psychology*, 23(2), 176-191. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1111/lcrp.12124>
- Ernberg, E., Magnusson, M., & Landström, S. (2020). Prosecutors’ experiences investigating alleged sexual abuse against pre-schoolers. *Psychology, Crime & Law*, 26(7), 687-709. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2019.1709639>
- Everson, M.D., Boat, B.W., Bourg, S., & Robertson, K.R. (1996). Beliefs among professionals about rates of false allegations of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 11(4), 541-553. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1177/088626096011004006>
- Findley, K.A., & Scott, M.S. (2006). The multiple dimensions of tunnel vision in criminal cases. *Wisconsin Law Review*, 291-397. Retrieved 22 April 2021 from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=911240
- Furnham, A. (1986). Response bias, social desirability and dissimulation. *Personality and Individual Differences*, 7(3), 385-400. [http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/0191-8869\(86\)90014-0](http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/0191-8869(86)90014-0)
- Goodman-Brown, T.B., Edelstein, R.S., Goodman, G.S., Jones, D.P.H., & Gordon, D.S. (2003). Why children tell: a model of children’s disclosure of sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 27, 525-540. [http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/S0145-2134\(03\)00037-1](http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/S0145-2134(03)00037-1)

- Goodman, G.S., & Melinder, A. (2007). Child witness research and forensic interviews of young children: a review. *Legal and Criminological Psychology, 12*(1), 1-19. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1348/135532506X156620>
- Goodman, G.S., Magnussen, S., Andersson, J., Endestad, T., Løkken, L., & Moestue, A.C. (2007). Memory illusions and false memories in the real world. S. Magnussen & T. Helstrup (eds.). *Everyday memory* (p. 157-182). New York: Psychology Press
- Hendersen, H.M., & Andrews, S.J. (2018). Assessing the veracity of children's forensic interviews. H. Otgaar & M.L. Howe (eds.). *Finding the truth in the courtroom* (p. 103-136). New York: Oxford University Press
- Hershkowitz, I., Lamb, M.E., Orbach, Y., Katz, C., Horowitz, D. (2012). The developmental of communicative and narrative skills among preschoolers: lessons from forensic interviews about child abuse. *Child Development, 83*(2), 611-622. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1111/j.1467-8624.2011.01704.x>
- Howe, M.L. (2018). Unravelling the nature of early (autobiographical) memory. *Memory, 27*(1), 115-121. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/09658211.2019.1537140>
- Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E., & Kaldal, A. (2017). Implementing the Nordic barnahus model: characteristics and local adaptations. S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig, & A. Kaldal (eds.), *Collaborating Against Child Abuse* (p. 1-31). London: Palgrave MacMillan
- Klemfuss, J.Z., & Olaguez, A.P. (2020). Individual differences in children's suggestibility: an updated review. *Journal of Child Sexual Abuse: Research, Treatment, & Program Innovations for Victims, Survivors, & Offenders, 29*(2), 158-182 <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1508108>
- Krippendorff, K. (2004). Reliability in Content Analysis: Some Common Misconceptions and Recommendations. *Human Communication Research, 30* (3), 411-433. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2004.tb00738.x>
- Lamb, M. E., Brown, D. A., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse (2nd Ed.)*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Ltd.
- Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Esplin, P. W., Stewart, H., & Mitchell, S. (2003). Age differences in young children's responses to open-ended invitations in the course of forensic interviews. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 71*(5), 926-934. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1037/0022-006X.71.5.926>
- Landström, S., Ask, K., Sommar, C., & Willén, R. (2015). Children's testimony and the emotional victim effect. *Legal and Criminological Psychology, 20*(2), 365-383. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1111/lcrp.12036>
- Legault, E., & Laurence, J-R. (2007). Recovered memories of childhood sexual abuse: social workers, psychologist, and psychiatrist reports of beliefs, practices, and cases. *Australian Journal of Clinical & Experimental Hypnosis, 35*(2), 111-133. Retrieved February 19, 2021, from: https://www.researchgate.net/publication/290024371_Recovered_memories_of_childhood_sexual_abuse_Social_worker_psychologist_and_psychiatrist_reports_of_beliefs_practices_and_cases

- Lipian, M.S., Mills, M.J., & Brantman, A. (2004). Assessing the verity of children's allegations of abuse: a psychiatric overview. *International Journal of Law and Psychiatry*, 27, 249-263. <https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2004.03.003>
- Lippert, T., Cross, T. P., Jones, L. M., & Walsh, W. (2010). Suspect confession of child sexual abuse to investigators. *Child Maltreatment*, 15, 161-170. <https://doi.org/10.1177/1077559509360251>
- Loftus, E.F. (1997). Creating childhood memories. *Applied Cognitive Psychology*, 11, 75-86. [http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/\(SICI\)1099-0720\(199712\)11:7](http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/(SICI)1099-0720(199712)11:7)
- Magnusson, M., Ernberg, E., Landström, S., & Akehurst, L. (2020a). Forensic interviewers' experiences of interviewing children of different ages. *Psychology, Crime & Law*, 26(10), 967-989. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2020.1742343>
- Magnusson, M., Ernberg, E., Landström, S., Joleby, M., & Akehurst, L. (2020b). Can rapport building strategies, age, and question type influence preschoolers' disclosures of adult wrongdoing? *Scandinavian Journal of Psychology*, 61(3), 393-401. <https://doi.org/10.1111/sjop.12626>
- Magnusson, M., Ernberg, E., Landström, S., Joleby, M., Akehurst, L., Korkman, J., & Ask, K. (2020c). The effects of drawing on preschoolers' statements about experienced and non-experienced events. *Applied Cognitive Psychology*, 35, 497-507. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/acp.3772>
- Magnusson, M., Ernberg, E., Landström, S., & Granhag, P.A. (2018). Taking the stand: defendant statements in court cases of alleged sexual abuse against infants, toddlers and preschoolers. *Psychology, Crime & Law*, 24, 744-759. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2018.1424845>
- Magnusson, M., Ernberg, E., & Landström, S. (2017). Preschoolers' disclosures of child sexual abuse: examining corroborated cases from Swedish courts. *Child Abuse & Neglect*, 70, 199-209. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/j.chiabu.2017.05.018>
- Masip, J., Garrido, E., & Herrero, C. (2004). Facial appearance and impressions of credibility: the effects of facial babyishness and age on person perception. *International Journal of Psychology*, 39(4), 276-289. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/00207590444000014>
- McNally, R.J. (2006). Is traumatic amnesia nothing but psychiatric folklore? *Cognitive Behaviour Therapy*, 33(2), 97-101. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/16506070410021683>
- McOmber, J.B. (2009). Silencing the patient: Freud, sexual abuse, and "the etiology of hysteria". *Quarterly Journal of Speech*, 82(4), 343-363. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/00335639609384162>
- Melinder, A., & Korkman, J. (2013). Children's memory and testimony. P.A. Granhag (ed.). *Forensic Psychology in Context* (p. 117-138). New York: Routledge
- O'Donahue, W., Benuto, L., & Fanetti, M. (2010). Children's allegations of sexual abuse: a model for forensic assessment. *Psychological Injury & Law*, 3(2), 148-154. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1007/s12207-010-9075-y>
- O'Donahue, W., Cummings, C., & Willis, B. (2018). The frequency of false allegations of child sexual abuse: a critical review. *Journal of Child Sexual Abuse: Research, Treatment, & Program Innovations for Victims, Survivors, & Offenders*, 27(5), 459- 475. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/10538712.2018.1477224>
- Ofshe, R., & Watters, E. (1996). *Making monsters: false memories, psychotherapy, and sexual hysteria*. Berkeley: University of California press.

- Ost, J., Easton, S., Hope, L., French, C. C., & Wright, D. B. (2017). Latent variables underlying memory beliefs of chartered clinical psychologists, hypnotherapists and undergraduate students. *Memory*, 25, 57-68. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/09658211.2015.1125927>
- Patihis, L., Ho, L.Y., Loftus, E.F., & Herrera, M.E. (2018). *Memory experts' beliefs about repressed memory*. Retrieved February 5, 2021, from: <https://escholarship.org/uc/item/9m96b29g>
- Persson, M. (ed.). (2016). *Libers lagtextsamling (2nd edition)*. Stockholm: Liber
- Poole, D.A., & Bruck, M. (2012). Dividing testimony? The impact of interviewing props on children's reports of touching. *Developmental Review*, 32(3), 165-180. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1016/j.dr.2012.06.007>
- Riggins, T., Canada, K.L., & Botdorf, M. (2020). Empirical evidence supporting neural contributions to episodic memory development in early childhood: implications for childhood amnesia. *Childhood Development Perspectives*, 14(1), 41-48. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1111/cdep.12353>
- Rädda Barnen (2016). *Detta borde alla veta om sexuella övergrepp mot barn*. Retrieved May 15, 2021, from: https://www.raddabarnen.se/globalassets/dokument/rad-kunskap/handbocker/detta_borde_alla_veta_om_sexuella_overgrepp_barn.pdf?TSPD_101_R0=088d4528d9ab2000330e5d7136e78935355409c83d288cb0c5e0aef479a9795799ffa2e6e21202860806b450d2143000eb138f439c3a15ed2122feb15840191d99321450070d426937375a0399ae3370719d6bbc70cf346e0427f3577a1126e1
- Schelin, L. 2007. *Bevisvärdering av utsagor i brottsmål*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Scoboria, A., Wade, K.A., Lindsay, D.S., Azad, T., Strange, D., Ost, J., & Hyman, I.E. (2016). A mega-analysis of memory reports from eight peer-reviewed false memory implantation studies. *Memory*, 25, 146-163. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1080/09658211.2016.1260747>
- Socialstyrelsen. (2014a). *Barns delaktighet i utredningar om vårdnad, boende och umgänge*. Retrieved March 10, 2021 from: <https://www.mfof.se/download/18.7a15f94516e8e25421b18717/1574925684935/barns-delaktighet-i-utredningar-om-vardnad-boende-umgange.pdf>
- Socialstyrelsen. (2014b). *Till dig som är skyldig att anmäla oro för barn*. Retrieved April 28, 2021, from: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2014-6-20.pdf>
- Socialstyrelsen. (2018). *Att samtala med barn – om sexuella övergrepp och människohandel*. Retrieved February 5, 2021, from: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2018-11-14-bilaga1.pdf>
- Socialstyrelsen. (2019a). *Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa: nationell kartläggning 2018*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-12-6502.pdf>
- Socialstyrelsen. (2019b). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2019*. Retrieved February 20, 2021, from: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-3-19.pdf>
- Sternberg, K.J., Lamb, M.E., Orbach, Y., Esplin, P.W., & Mitchell, S. (2001). Use of a structured investigative protocol enhances young children's responses to free-

- recall prompts in the course of forensic interviews. *Journal of Applied Psychology*, 86(5), 997-1005. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1037/0021-9010.86.5.997>
- Straube, B. (2012). An overview of the neuro-cognitive processes involved in the encoding, consolidation, and retrieval of true and false memories. *Behavioral and Brain Functions*, 8(35). <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1186/1744-9081-8-35>
- Stålhammar, H. (2016). *Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*. Retrieved February 2, 2021, from: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2015-1-9.pdf>
- Swärd, S. (2019). *Handbok för socialsekreterare – om barnperspektivet från förhandsbedömning till avslutad utredning* (3d edition). Sweden: Göteborgstryckeriet
- Turnell, A., & Edwards, S. (1997). Aspiring to partnership: the signs of safety approach to child protection. *Child Abuse Review*, 6(3), 179-190. [https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/\(SICI\)1099-0852\(199708\)6:3<179::AID-CAR324>3.0.CO;2-J](https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/(SICI)1099-0852(199708)6:3<179::AID-CAR324>3.0.CO;2-J)
- Turnell, A., & Murphy, T. (2017). *Signs of safety comprehensive briefing paper. 4th edition*. Retrieved April 20, 2021, from: <https://knowledgebank.signsofsafety.net/resources/introduction-to-signs-of-safety/signs-of-safety-comprehensive-briefing-paper/signs-of-safety-comprehensive-briefing-paper-en/signs-of-safety-comprehensive-briefing-paper?>
- Walsh, W.A., Jones, L.A., Cross, T.P., & Lippert, T. (2010). Prosecuting child abuse: the importance of evidence type. *Crime & Delinquency*, 56(3), 236-454. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1177/0011128708320484>
- Waterhouse, G.F., Ridley, A.M., Bull, R., La Rooy, D., & Wilcock, R. (2016). Dynamics of repeated interviews with children. *Cognitive Psychology*, 30(5), 713-721. <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1002/acp.3246>
- Weld, N., & Parker, S. (2003). *Using the 'three houses' tool. Involving children and young people in child protection assessment and planning*. Retrieved April 15, 2021, from: http://www.partneringforsafety.com/uploads/2/2/3/9/22399958/three_houses_booklet_updated.pdf

Appendix 1

Enkät till socialsekreterare

Denna enkät är en del av ett masterprojekt vid Psykologiska institutionen, Göteborgs Universitet. **Projektet består av att undersöka socialsekreterares upplevelser av att genomföra utredande barnsamtal, varför just Du har blivit tillfrågad om att delta i denna studie.**

Om du väljer att delta kommer du via en webbenkät att få läsa en fiktiv berättelse om ett barn som misstänks ha utsatts för sexuella övergrepp och svara på ett antal frågor relaterade till denna berättelse och om utredande barnsamtal generellt. Dina svar kommer att behandlas konfidentiellt och kommer inte att kunna kopplas till dig som person.

Ett deltagande beräknas ta ungefär 10-15 minuter. Deltagandet är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta din medverkan. Dina svar och dina resultat kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem.

Webbenkäten kommer finnas tillgänglig fram till söndagen den 7/3 2021.

Om du har några frågor om studien eller vill ta del av studiens resultat är du varmt välkommen att kontakta mig via e-post.

Kontaktuppgifter till ansvarig student:

Charlotte Löfgren, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet

E-post: guslofgch@student.gu.se

Handledare: Dr. Emelie Ernberg, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet

Tryck på texten nedan för att markera att du samtycker till att delta i studien. Tryck sedan på den blåa rutan med en pil för att ta del av webbenkäten.

Jag har tagit del av informationen ovan och samtycker till att mina svar får användas i en forskningsstudie

Har du erfarenhet av att samtala med barn som misstänks ha utsatts för övergrepp?

Ja

Nej

Vinjett 1 (öppna frågor/svaga bevis)

Härnäst kommer du få läsa en kort beskrivning av en orosanmälan som inkommit till socialkontoret gällande Anna 7 år.

Föreställ dig att du fått in en orosanmälan gällande Anna 7 år. Det är hennes lärare Eva som kontaktat socialtjänsten eftersom hon är orolig för att Anna kan ha utsatts för någon typ av övergrepp.

Eva berättar följande: En dag efter skolan stannade Anna kvar i klassrummet och när Eva frågade varför hon inte gått ut med de andra barnen berättar hon att det är för att hennes styvfar Fredrik ska hämta henne idag. När Eva frågade Anna varför hon inte vill bli hämtad av Fredrik svarar hon att hon är rädd för honom och att hon inte vill gå hem innan hennes mamma kommer hem från jobbet. Anna berättar även att Fredrik brukar sova i hennes säng.

Fredrik flyttade ihop med Annas mamma och Anna för ungefär ett år sedan. Han ar inga egna barn, arbetar heltid inom bilindustrin och är 31 år gammal. Familjen har inte haft någon tidigare kontakt med socialtjänsten.

Eva ville inte pressa Anna på mer information utan gjorde en orosanmälan till socialtjänsten.

Nedan följer ett utdrag från socialtjänstens första samtal med Anna.

Caroline (socialsekreterare): Hej Anna, jag heter Caroline och jag skulle vilja prata om varför du är här idag.

Anna: Mm.

Caroline: Jag förstår att något kan ha hänt dig. Kan du berätta allt som hände från början till slut?

Anna: Jag vet inte...

Caroline: Som jag berättade så är det mitt jobb att prata med barn om saker som kan ha hänt dem. Det är väldigt viktigt att du berättar för mig varför du kom hit idag. Berätta varför du tror att din mamma tog med dig hit idag.

Anna: ... Mamma sa att jag skulle följa med henne...Hit... Jag vet inte, nä.

Caroline: Jag har hört att du har pratat med Eva på skolan. Berätta vad ni pratade om.

Anna: ... Om Fredrik kanske... han brukar sova i min säng... Fast bara när mamma inte är hemma. **Caroline:** Kan du berätta mer om det?

Anna: Han... jag vill inte prata om det nu... Sen...

Caroline: Vad händer sen?

Anna: Vet inte...

Vinjett 2 (ledande frågor/svaga bevis)

Härnäst kommer du få läsa en kort beskrivning av en orosanmälan som inkommit till socialkontoret gällande Anna 7 år.

Föreställ dig att du fått in en orosanmälan gällande Anna 7 år. Det är hennes lärare Eva som kontaktat socialtjänsten eftersom hon är orolig för att Anna kan ha utsatts för någon typ av övergrepp.

Eva berättar följande: En dag efter skolan stannade Anna kvar i klassrummet och när Eva frågade varför hon inte gått ut med de andra barnen berättar hon att det är för att hennes styvfar Fredrik ska hämta henne idag. När Eva frågade Anna varför hon inte vill bli hämtad av Fredrik svarar hon att hon är rädd för honom och att hon inte vill gå hem innan hennes mamma kommer

hem från jobbet. Anna berättar även att Fredrik brukar sova i hennes säng. Fredrik flyttade ihop med Annas mamma och Anna för ungefär ett år sedan. Han ar inga egna barn, arbetar heltid inom bilindustrin och är 31 år gammal. Familjen har inte haft någon tidigare kontakt med socialtjänsten.

Eva ville inte pressa Anna på mer information utan gjorde en orosanmälan till socialtjänsten. Nedan följer ett utdrag från socialtjänstens första samtal med Anna.

Caroline (socialsekreterare): Hej Anna, jag heter Caroline och jag skulle vilja prata om varför du är här idag.

Anna: Mm.

Caroline: Vi har fått information om att någon kan ha gjort någonting mot dig som inte är okej. Vill du berätta om det?

Anna: Jag vet inte...

Caroline: Jag förstår att det kan kännas jobbigt att prata om. Vet du, vi pratar ofta med barn om jobbiga saker. Man kan prata om kompisar i skolan som kanske inte är snälla, eller om mamma och pappa brukar bli arga eller sexuella övergrepp till exempel. Sexuella övergrepp är om någon gör någonting mot dina privata delar som du inte vill. Vet du vilka dina privata delar är?

Anna: Mm...

Caroline: Din lärare Eva sa att någon kanske gjort något mot dina privata delar som inte kändes okej? **Anna:** Mm... Fredrik kanske... Att han brukar sova i min säng... Fast bara när mamma inte är hemma. **Caroline:** Berätta mer om Fredrik.

Anna: Han... Jag vill inte prata om det nu... Sen...

Caroline: Vad gör Fredrik då?

Anna: Vet inte...

Vinjett 3 (öppna frågor/starkare bevis)

Härnäst kommer du få läsa en kort beskrivning av en orosanmälan som inkommit till socialkontoret gällande Anna 7 år.

Föreställ dig att du fått in en orosanmälan gällande Anna 7 år. Det är hennes lärare Eva som kontaktat socialtjänsten eftersom hon är orolig för att Anna kan ha utsatts för någon typ av övergrepp.

Eva berättar följande: En dag efter skolan stannade Anna kvar i klassrummet och när Eva frågade varför hon inte gått ut med de andra barnen berättade hon att det var för att hennes styvfar Fredrik skulle hämta henne. När Eva frågade Anna varför hon inte vill bli hämtad av Fredrik svarade hon att hon är rädd för honom och att hon inte ville gå hem innan hennes mamma kommer hem från jobbet. Anna berättade även att Fredrik brukar sova i hennes säng. Anna har nyligen besökt skolsköterskan eftersom det sved när hon kissade och skolsköterskan tog ett urinprov. Eva vet inte hur det gick med det sedan. Annas fritidspedagog har nämnt att Anna inte velat gå hem vid fler tillfällen under den senaste månaden, något som Eva inte visste om förrän nu.

Fredrik flyttade ihop med Annas mamma och Anna för ungefär ett år sedan. Han har inga egna barn, arbetar heltid inom bilindustrin och är 31 år gammal. Familjen har inte haft någon tidigare kontakt med socialtjänsten.

Eva ville inte pressa Anna på mer information utan gjorde en orosanmälan till socialtjänsten. Nedan följer ett utdrag från socialtjänstens första samtal med Anna.

Caroline (socialsekreterare): Hej Anna, jag heter Caroline och jag skulle vilja prata om varför du är här idag.

Anna: Mm.

Caroline: Jag förstår att något kan ha hänt dig. Kan du berätta allt som hände från början till slut? **Anna:** ... Jag vet inte...

Caroline: Som jag berättade så är det mitt jobb att prata med barn om saker som kan ha hänt dem. Det är väldigt viktigt att du berättar för mig varför du kom hit idag. Berätta varför du tror att din mamma tog med dig hit idag.

Anna: ... Mamma sa att jag skulle följa med henne... Hit... Jag vet inte, nå.

Caroline: Jag har hört att du har pratat med Eva på skolan. Berätta vad ni pratade om.

Anna: Mm... Om Fredrik kanske... Att han brukar sova i min säng... Fast bara när mamma inte är hemma...

Caroline: Kan du berätta mer om det?

Anna: Han... Brukar vara naken och så vill att han att jag också ska vara naken... Fast jag vill inte det...

Caroline: Vad händer sen?

Anna: Han ... Jag blir ledsen när han gör så... Och ibland gör det ont, jag vill inte det...

Vinjett 4 (ledande frågor/starkare bevis)

Härnäst kommer du få läsa en kort beskrivning av en orosanmälan som inkommit till socialkontoret gällande Anna 7 år.

Föreställ dig att du fått in en orosanmälan gällande Anna 7 år. Det är hennes lärare Eva som kontaktat socialtjänsten eftersom hon är orolig för att Anna kan ha utsatts för någon typ av övergrepp.

Eva berättar följande: En dag efter skolan stannade Anna kvar i klassrummet och när Eva frågade varför hon inte gått ut med de andra barnen berättade hon att det var för att hennes styvfar Fredrik skulle hämta henne. När Eva frågade Anna varför hon inte vill bli hämtad av Fredrik svarade hon att hon är rädd för honom och att hon inte ville gå hem innan hennes mamma kommer hem från jobbet. Anna berättade även att Fredrik brukar sova i hennes säng. Anna har nyligen besökt skolsköterskan eftersom det sved när hon kissade och skolsköterskan tog ett urinprov. Eva vet inte hur det gick med det sedan. Annas fritidspedagog har nämnt att Anna inte velat gå hem vid fler tillfällen under den senaste månaden, något som Eva inte visste om förrän nu.

Fredrik flyttade ihop med Annas mamma och Anna för ungefär ett år sedan. Han har inga egna barn, arbetar heltid inom bilindustrin och är 31 år gammal. Familjen har inte haft någon tidigare kontakt med socialtjänsten.

Eva ville inte pressa Anna på mer information utan gjorde en orosanmälan till socialtjänsten. Nedan följer ett utdrag från socialtjänstens första samtal med Anna.

Caroline (socialsekreterare): Hej Anna, jag heter Caroline och jag skulle vilja prata om varför du är här idag.

Anna: Mm.

Caroline: Vi har fått information om att någon kan ha gjort någonting mot dig som inte är okej. Vill du berätta om det?

Anna: ... Jag vet inte...

Caroline: Jag förstår att det kan kännas jobbigt att prata om. Vet du, vi pratar ofta med barn om jobbiga saker. Man kan prata om kompisar i skolan som kanske inte är snälla, eller om mamma och pappa brukar bli arga eller sexuella övergrepp till exempel. Sexuella övergrepp är om någon gör någonting mot dina privata delar som du inte vill. Vet du vilka dina privata delar är?

Anna: Mm...

Caroline: Din lärare Eva sa att någon kanske gjort något mot dina privata delar som inte kändes okej? **Anna:** ... Mm... Fredrik kanske... Att han brukar sova i min säng... Fast bara när mamma inte är hemma...

Caroline: Vad gör Fredrik då? När han sover i din säng?

Anna: Han... Brukar vara naken och så vill att han att jag också ska vara naken... Fast jag vill inte det...

Caroline: Vad händer då?

Anna: Han ... Jag blir ledsen när han gör så... Och ibland gör det ont, jag vill inte det...

Alla vinjetter

Här följer några frågor angående fallet du just läst:

I vilken utsträckning anser du att...

	I mycket låg utsträckning(1)	2	3	4	I mycket hög utsträckning(5)
Anna (flickans) berättelse är tillförlitlig	☐	☐	☐	☐	☐
Anna ger ett trovärdigt intryck	☐	☐	☐	☐	☐

I vilken utsträckning tror du att Anna (flickan) talar sanning när hon säger att Fredrik (styvpappan) brukar sova i hennes säng?

- I mycket låg utsträckning(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - I mycket hög utsträckning(5)
-

Hur sannolikt tror du det är att Anna blivit utsatt för sexuella övergrepp av sin styvfar Fredrik?

- Inte alls sannolikt(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - Mycket sannolikt(5)
-

Har du några kommentarer kring din bedömning av det Anna berättar? I så fall kan du skriva dem här.

Hur skulle du bedöma socialsekreteraren (Carolines) insats under samtalet?

- Mycket dålig(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - Mycket bra(5)
-

Hur ledande anser du att frågorna under samtalet var?

- Inte alls ledande(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - Mycket ledande(5)
-

Hur öppna anser du att frågorna under samtalet var?

- Inte alls öppna(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - Mycket öppna(5)
-

Har du några kommentarer gällande samtalet?

Hur skulle du gå vidare med ärendet? Välj nedan:

- Ytterligare samtal med Anna och Annas familj
 - Ytterligare samtal med skolan och Eva (läraren)
 - Polisanmälan
 - Omhändertagande
 - Annat, vänligen beskriv
-

Eventuella övriga kommentarer på fallet eller frågorna ovan:

Enligt din uppfattning, från vilken ålder tror du att barn i allmänhet kan ge tillförlitliga utsagor?

Enligt din uppfattning, från vilken ålder kan man samtala med barn gällande sexuella övergrepp?

Här följer några frågor kring hur du vanligen inleder ett utredande samtal med ett barn som misstänks ha utsatts för övergrepp:

Hur ofta använder du olika metoder i inledningen till ett utredande samtal för att försöka skapa en god kontakt med barnet?

- Aldrig(1)
 - 2
 - Ibland(3)
 - 4
 - Alltid(5)
-

Beskriv gärna hur du gör för att försöka skapa en god kontakt med barnet i inledningen till ett utredande samtal:

Hur ofta inleder du utredande barnsamtal med att delge den information du har i ärendet för barnet?

- Aldrig(1)
 - 2
 - Ibland(3)
 - 4
 - Alltid(5)
-

Hur ofta använder du tekniken "Solfjäders" där man räknar upp de områden som det utredande samtalet kan komma att beröra? T.ex. fysisk och psykisk misshandel, mobbning och/eller sexuella övergrepp.

- Aldrig(1)
 - 2
 - Ibland(3)
 - 4
 - Alltid(5)
-

Vad är enligt dig den största utmaningen med att hålla utredande samtal med barn som misstänks ha utsatts för sexuella övergrepp?

Här följer en del påståenden om så kallade grundregler. Dessa grundregler används ofta av polisen och är tänkta som hjälpmedel för att barnet ska förstå hur samtalet kommer gå till och vad som förväntas av barnet.

Hur ofta inleder du ett utredande barnsamtal med att gå igenom samtalets grundregler för barnet?

- Aldrig(1)
 - 2
 - Ibland(3)
 - 4
 - Alltid(5)
-

Vilka, om några, grundregler brukar du berätta om för barnet i inledningen till ett utredande samtal?

	Aldrig(1)	2	Ibland(3)	4	Alltid(5)
Att det går bra att säga "jag vet inte" om barnet inte vet svaret på frågan	☐	☐	☐	☐	☐
Att barnet kan säga till om hen inte förstår vad du som vuxen menar	☐	☐	☐	☐	☐
Att det är okej att säga till om barnet tycker att du som vuxen säger något som är fel	☐	☐	☐	☐	☐
Att det är viktigt att bara berätta sådant som hänt på riktigt	☐	☐	☐	☐	☐
Att du som vuxen kan behöva be barnet förklara om barnet sagt någonting som du inte förstår	☐	☐	☐	☐	☐

Eventuella övriga kommentarer gällande grundregler:

Följande frågor handlar om den centrala delen av ett utredande barnsamtal, där du ställer frågor som rör utredningen. Vänligen besvara frågorna med det alternativ som passar bäst in på dig och din arbetssituation.

Hur viktigt tycker du att det är att använda öppna frågor under ett utredande barnsamtal?

- Inte alls viktigt(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - Mycket viktigt(5)
-

Hur viktigt tycker du att det är att använda ledande frågor under ett utredande barnsamtal?

- Inte alls viktigt(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - Mycket viktigt(5)
-

Hur viktigt tycker du att det är att ställa frågor som utreder alternativa förklaringar till det som utredningen gäller?

- Inte alls viktigt(1)
 - 2
 - 3
 - 4
 - Mycket viktigt(5)
-

Eventuella kommentarer angående frågor vid utredande barnsamtal:

Nedan följer några frågor om olika hjälpmedel/metoder som kan användas under barnsamtal.

Använder du några hjälpmedel under utredande barnsamtal?

- Ja
- Nej

Om ja, vänligen uppge vilka hjälpmedel/metoder du använder under utredande barnförhör:

- Fotografier
- Kroppsdiagram
- Anatomiska dockor
- Känslokort/Nallekort
- Leksaker och gosedjur
- Ritande
- Termometern
- Inget av ovanstående
- Annat, vänligen beskriv:
-

Använder du någon samtalsteknik under utredande barnsamtal?

- Ja
- Nej

Om ja, vänligen uppge vilka tekniker du använder under utredande barnsamtal:

- Tejpning
 - Leksamtal
 - Pekprat
 - Norrköpingsmodellen
 - NICHD protokollet
 - Inget av ovanstående
 - Annat, vänligen beskriv:
-

Här följer några påståenden om hur minnet fungerar. Vänligen skatta i vilken utsträckning du håller med om följande påståenden:

	Håller inte alls med(1)	2	3	4	Håller helt med(5)
Våra minnen finns alltid sparade i våra hjärnor, även om vi inte har direkt tillgång till allt	☐	☐	☐	☐	☐
Tidiga minnen, från det första levnadsåret, finns lagrade i hjärnan och kan berättas	☐	☐	☐	☐	☐
Det är möjligt att få tillgång till, och berätta om, bortträngda minnen genom särskilda terapeutiska tekniker	☐	☐	☐	☐	☐
Minnen som berättas med mycket emotion är oftast mer korrekta	☐	☐	☐	☐	☐
Traumatiska minnen blir ofta bortträngda på grund av deras smärtsamma innehåll	☐	☐	☐	☐	☐
Det är möjligt för en individ att utveckla falska minnen för icke- traumatiska händelser	☐	☐	☐	☐	☐

Levande/livliga
minnen är
troligen mer
korrekta än
vaga minnen

Ett negativt
minne från en
händelse i
barndomen
indikerar en
traumatisk
barndom

Minnen kan
inte påverkas
av suggestion

Under ett
barnsamtal bör
direkta frågor
endast
användas när
öppna frågor
inte längre ger
någon
ytterligare
information

Eventuella kommentarer gällande minne:

Här följer några frågor om ditt yrke.

Vad är din yrkestitel?

Vad har du för utbildning?
(T.ex. socionom.)

Hur många år har du arbetat med att samtala med barn?

Hur många år har du arbetat med barnutredningar gällande sexuella övergrepp?

Hur många barnutredningar gällande sexuella övergrepp skulle du uppskatta att du arbetat med de senaste 2 åren?

Har du fått någon specifik utbildning i att genomföra utredande samtal med barn?
Om ja, beskriv gärna nedan.

Ja

Nej

Beskriv den utbildning du fått gällande utredande samtal med barn:

Angående utredande barnsamtal, hur tillfredsställd är du med:

	Mycket missnöjd(1)	2	3	4	Mycket nöjd(5)
Det sätt dina kunskaper används på?	☐	☐	☐	☐	☐
Den tid du har till att utföra dina arbetsuppgifter?	☐	☐	☐	☐	☐
Den utbildning du får för att klara av arbetet?	☐	☐	☐	☐	☐
Det stöd du får för att klara av arbetet?	☐	☐	☐	☐	☐

Har du sökt kunskap ifrån något av nedan forum gällande att samtala med barn? Välj ett eller flera alternativ.

Handbok för socialsekreterare

pratamedbarn.nu

kunskapsguiden.se

Annat, vänligen ange:

Inget av ovanstående

Har du några övriga kommentarer kring utbildning och erfarenhet av att hålla utredande barnsamtal?

Avslutningsvis, några frågor om dig som deltar:

Jag är:

- Man
 - Kvinna
 - Annat
 - Vill ej ange
-

Ålder:

För att kunna jämföra hur det ser ut i olika delar av landet får du gärna uppge vilket län du arbetar i:

- Blekinge
- Dalarnas
- Gotlands
- Gävleborg
- Halland
- Jämtland
- Jönköping
- Kalmar
- Kronoberg
- Norrbotten
- Skåne
- Stockholm
- Södermanland
- Uppsala
- Värmland
- Västerbotten
- Västernorrland
- Västmanland
- Västra Götaland
- Örebro
- Östergötland

Vill ej ange

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Kandidatuppsats

De medföljande barnen

En kvalitativ studie om hur verksamma tillgodoser barns behov och rättigheter i skyddat boende

113

Författare: Hanna Nilsson & Hanna Bengtsson

Handledare: Maria Kläfverud

Examinator: Rickard Ulmestig

Termin: VT22

Ämne: Socialt arbete

Nivå: Grundnivå

Kurskod: 2SA47e

Abstract

The aim of this study was to gain a greater knowledge and understanding of how staff in non-profit women shelters meet children's needs and rights in safe houses for women, and how staff in safe houses for women relate to children's participation. The study was based on a qualitative method where seven semi-structured interviews were conducted with staff in non-profit women shelters across Sweden. The empirical data has been analyzed based on previous research and the theoretical framework: sociology of childhood and the ladder of participation. The results show that the staff try to maintain the children's everyday life by creating routines for the children with school and activities. At the same time, it appears that there are difficulties to maintain children's everyday life because of the safety strategies that the safe houses for women have. The staff describe that they try to involve the children in the safe house for women, we have however discovered that the participation does not exceed the fifth step of the ladder of participation. In conclusion the children receive support in the safe house for women, in form of support talk. But because the children are accompanying their mother, it creates an inequality between the different women shelters. Where everyday life and support for the children differs around different women shelters in Sweden.

Nyckelord

Barn som upplevt våld, barns rättigheter, barns delaktighet, våld i nära relationer, skyddat boende, verksamma

Keywords: children witnessing violence, children's rights, children's participation, intimate partner violence, safe house for women, staff

Tack

Vi vill rikta ett stort tack till alla intervjupersoner som tog sig tid att delta i vår studie. Vidare vill vi tacka vår handledare för den vägledning och stöttning som vi har fått under arbetets gång. Dessutom vill vi tacka våra studiekamrater och vår seminarielärare för kloka tankar och idéer som hjälpt oss framåt. Till sist vill vi tacka varandra för ett gott samarbete. Tack!

Innehållsförteckning

1. Inledning	118
1.1 Problembakgrund	118
1.2 Problemformulering	121
1.3 Syfte och frågeställningar	122
1.4 Avgränsningar	122
2. Bakgrund	123
2.1 Kvinnojurens framväxt	123
3. Tidigare forskning	125
3.1 Konsekvenser för barn som upplevt våld	125
3.2 Barnens vardag i skyddat boende	126
3.3 Stöd och hjälp till barn som upplevt våld	127
3.4 Spänningsförhållandet mellan lag och praktik	128
4. Teori	129
4.1 Barndomssociologi	129
4.2 Delaktighetsstegen	131
5. Metod	133
5.1 Kvalitativ metod	133
5.2 Urval	134
5.3 Semistrukturerade intervjuer	135
5.4 Bearbetning av data	136
5.5 Analysmetod	136
5.6 Tillförlitlighet	137
5.7 Metoddiskussion	138
5.8 Forskningsetiska överväganden	139
5.9 Arbetsfördelning	141
6. Resultat och analys	142
6.1 Presentation av intervjupersonerna	142
6.2 Information om de skyddade boendena	142
6.3 Verksammas beskrivningar av barnens vardag i skyddade boenden	143
6.3.1 Mottagandet	143
6.3.2 Skola och förskola för barn i skyddat boende	145
6.3.3 Skyddsåtgärder för barn i skyddat boende	147
6.3.4 Vänskapsrelationer	148
6.3.5 Fritidsaktiviteter och andra aktiviteter	149
6.4 Verksammas beskrivningar av lagar och reglers konstruktion	150
6.4.1 Den våldsutövande förälderns rätt till sitt barn	150
6.4.2 Hur verksamma samtalar med barn om deras rättigheter	152
6.4.3 Skillnader i de skyddade boendena	153
6.5 Stöd och hjälp till barn som upplevt våld	154
6.5.1 Stödsamtal	154
6.5.2 Ålder och mognad	155
6.5.3 Stöd utifrån barnens villkor	156

<i>6.5.4 Svårigheter i stödet</i>	<i>156</i>
<i>6.5.5 Vad händer sen?</i>	<i>157</i>
7. Slutdiskussion	159
<i>7.1 Diskussion</i>	<i>159</i>
<i>7.2 Förslag till framtida forskning</i>	<i>162</i>
8. Referenslista	163
Bilaga 1	169
Bilaga 2	171
Bilaga 3	173

Bilagor

Bilaga 1: Informationsbrev

Bilaga 2: Reviderad intervjuguide

Bilaga 3 Tabell med koder och teman

1. Inledning

1.1 Problembakgrund

Våld i nära relationer är ett socialt problem, där barn som upplever våld har rätt till säkerhet och skydd (Åkerlund & Sandberg 2017). Våld i nära relationer innebär att den person som blir utsatt för våld har en nära relation till förövaren. Förövaren har även en nära relation till den som utsätts för våldet (NCK u.å). Det finns olika former av våld som personen kan bli utsatt för, exempelvis sexuellt, fysiskt, psykiskt och materiellt våld (WHO 2021). En konsekvens av våld i nära relationer är att vissa kvinnor och barn tvingas leva en begränsad tid i skyddat boende (Överlien 2011b). Barn drabbas hårt av att uppleva våld och riskerar i hög grad att utveckla psykisk och fysisk ohälsa (Justitiedepartementet 2021).

Att *uppleva* eller *bevittna* våld är två begrepp som ofta används synonymt med varandra, att bevittna våld definieras enligt propositionen 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott* "barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås" (Justitiedepartementet 2021, s.23). Barnet behöver inte ha förstått att det är ett brott som begåtts (Justitiedepartementet 2021). Begreppet *bevittna* våld har fått kritik för att vara en begränsad definition av vad barnet har varit med om. Bevittna kan associeras till att barnet enbart sett våldet, det kan bidra till att barnets upplevelse underskattas (Eriksson & Näsman 2011). I vår studie kommer begreppet *uppleva* våld att användas för att beskriva barnets erfarenheter av våld i nära relation. Att uppleva våld innebär således att barnet ska ha sett, hört eller på annat sätt haft kännedom om att någon i familjen utsatts för våld (Roks 2015).

Med barn avser vi i likhet med socialtjänstlagens (SFS: 2001:453) definition varje människa som är under 18 år. Det finns ingen statistik som går att bekräfta som visar hur många barn det är som har upplevt våld i nära relationer (Eriksson & Näsman 2011). Däremot beräknas mörkertalet vara stort gällande hur många barn det är som upplevt våld i nära relationer (Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord 2019). Det utifrån att det är många fall av våld mot barn som aldrig polisanmäls (Unicef 2018).

Kvinnor och barn som tvingas flytta till skyddat boende måste lämna sina hem och det vardagliga livet. Hur länge kvinnorna och barnen behöver bo i skyddat boende varierar (Överlien 2011b). Det finns i nuläget ingen lagstiftad definition av begreppet skyddat boende, men Socialstyrelsen (2013) definierar det på följande sätt:

Boendeinrättning som tillhandahåller platser för heldygnsvistelse avsedda för personer som behöver insatser i form av skydd mot hot, våld eller andra övergrepp tillsammans med andra relevanta insatser.

(Socialstyrelsen 2013, s.11)

Det finns ingen fullständig statistisk över hur många barn som lever i skyddat boende (Utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende 2017). Däremot visar Socialstyrelsen senaste kartläggning av skyddade boenden i Sverige att de bodde ungefär 6500 vuxna och 6200 barn minst en natt mellan den 31 juli 2018 och 1 augusti 2019. De skyddade boendena kan vara organiserade på olika sätt, det finns exempelvis kollektiva boenden, men också fristående lägenheter (Socialstyrelsen 2020). Socialstyrelsen (2020) kartläggning av skyddade boenden för våldsutsatta personer visar att 9 procent av de skyddade boendena i Sverige drivs av kommunerna, 54 procent drivs ideellt och 37 procent av privata aktörer som till största del drivs i bolagsform.

Enligt socialtjänstlagen (SFS: 2001:453) har Sveriges kommuner skyldighet att stödja och hjälpa brottsoffer, särskilt våldsutsatta barn och kvinnor. Socialnämnden "ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver" (5 kap. 11§ Socialtjänstlagen). På grund av att många kommuner inte har egna skyddande boenden använder sig kommunerna av ideellt drivna jourer (NCK 2022). Det innebär att kommuner som inte har egna skyddade boenden kan köpa sig en plats på ett skyddat boende som drivs av exempelvis en ideell kvinnojour (Socialstyrelsen 2013). I de ideella kvinnojournerna arbetar både anställda och ideella kvinnor (Helmersson 2017). Enligt nationalencyklopedin (u.å) definition är verksam en person som arbetar i en viss funktion eller befattning. Det kan både vara ideellt och som anställd. De som arbetar på ideella kvinnojurer har vi därför valt att benämna verksamma.

Barn som följer med sin våldsutsatta förälder till det skyddade boendet får inget eget placeringsbeslut. Det innebär att barnet inte placeras på det skyddade boendet som en insats utifrån sina egna behov. Barnet ses därför som medföljare till den våldsutsatta föräldern, som i de flesta fall är barnets mamma. Konsekvenserna blir därmed att barnet inte ses som rättighetsbärare och som drabbad av våldet i lika stor utsträckning som den våldsutsatta föräldern. Socialtjänsten följer inte heller upp barnets stödbehov och situation i det skyddade boendet när ett placeringsbeslut inte finns (Utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende 2017). I praktiken skulle ett placeringsbeslut för barnen innebära att barnets behov utreds, barnen får en genomförandeplan och vårdplan som följs upp. Följaktligen skapas en rättssäkerhet för barnen (BRIS 2020).

Enligt socialtjänstlagen ska socialnämnden inleda utredning om barnets behov av stöd och hjälp utan dröjsmål när socialnämnden får kännedom om att barnet kan ha "1. utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, eller 2. bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående" (Socialstyrelsen 2016, s.10). Trots att socialtjänsten ska inleda utredning om barnets behov av stöd och hjälp framkommer det att dessa utredningar ofta avslutas i samband med att barnet flyttar till det skyddade boendet. Det utifrån att barnet anses vara skyddat (Utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende 2017). Även den tidigare forskningen redogör för att dessa utredningar ofta avslutas utan insats (Åkerlund 2017).

Barns rättigheter har successivt stärkts i samhället genom lagstiftning, den första januari 2020 inkorporerades barnkonventionen i svensk lag. Syftet med inkorporeringen är att öppna upp nya möjligheter för att stärka barns rättigheter i samhället (Barnombudsmannen 2021). Barns rätt att få komma till tals och bli lyssnad på behöver tillgodoses i alla beslut som berör barnet, ett barnrättsbaserat synsätt genomsyras således i barnkonventionen. I praktiken innebär inkorporeringen för rättstillämpare att de svenska bestämmelserna i större utsträckningen kommer att tolkas i förhållande till barnkonventionen i ärenden och mål (Socialdepartementet 2018). För de barn som vistas i skyddat boende innebär ett barnrättsbaserat synsätt att barnen i enlighet med barnkonventionen ses som rättighetsbärare.

Dessutom har barns straffrättsliga skydd stärkts i brottsbalken (SFS 2021:397) genom lagen om barnfridsbrott som trädde i kraft 2021. Dels genom en brottsskadeersättning för barn som bevittnat brott, och dels att barn får en ställning som målsägande i den straffrättsliga processen. Barns ställning har därför stärkts och utvidgats inom rättsväsendet (Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord 2019).

1.2 Problemformulering

Trots att svensk lag har genomgått förändringar, får barn i skyddat boende inte ett eget placeringsbeslut. Det bidrar till att barnen inte ses som egna självständiga subjekt enligt lag, utan som medföljare till den våldsutsatta föräldern (Utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende 2017). Det är därmed upp till det skyddade boendet och den aktuella socialtjänsten att bestämma vad för stöd som barnen får (Rekke, Angsell, Münger & Göransdotter 2020). Å ena sidan har alla barn i Sverige samma rättigheter, men å andra sidan skiljer det sig åt hur de skyddade boendena uppfyller barns rättigheter. Barnen riskerar därför att förbises i de skyddade boendena och vidare riskerar deras lagstiftade rätt till stöd att inte tillgodoses (Rekke et al. 2020). Det är en drastisk förändring för barn att flytta till ett skyddat boende, eftersom barnen rycks upp från det liv som de har med vänner, familj och skola. Förskolan och skolan kan vara en trygg plats för barnet och en viktig del i dennes liv, som tas ifrån barnet i samband med flytten till det skyddade boendet (Överlien 2011b). Det är därmed viktigt att de verksamma på de ideella kvinnojourerna arbetar för att upprätthålla barnens vardag trots de nya livsförhållandena (Överlien 2011c).

Med utgångspunkt i att barn ses som medföljare till den våldsutsatta föräldern vill vi undersöka spänningsförhållandet mellan lag och praktik. Det vill säga hur det i praktiken fungerar när barn inte betraktas som egna självständiga subjekt och samtidigt har lagstiftade rättigheter till stöd och hjälp. Vi vill även synliggöra hur verksamma förhåller sig till barns delaktighet i det skyddade boendet. Vidare vill vi synliggöra hur verksamma arbetar för att upprätthålla barnets vardag i det skyddade boendet och uppfyller en del av barnkonventionens stadganden.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att utifrån intervjuer med verksamma på ideella kvinnojourer få en större kunskap och förståelse för hur verksamma tillgodoser barns behov och rättigheter i det skyddade boendet, samt hur verksamma i skyddat boende förhåller sig till barns delaktighet.

Med utgångspunkt i syftet kommer följande frågeställningar besvaras:

- Hur upprätthåller verksamma barnens vardag samt tillgodoser barns rättigheter till stöd och hjälp i det skyddade boendet?
- Hur förhåller sig verksamma till barns delaktighet i det skyddade boendet?
- Hur kan verksammas beskrivningar av barnens livssituation i skyddat boende förstås i relation till spänningsförhållandet mellan lag och praktik?

1.4 Avgränsningar

De avgränsningar som vi har valt att göra i vår studie är att enbart intervjua verksamma på ideella kvinnojourer som har skyddat boende. Vi har även avgränsat oss till att belysa verksammas perspektiv på barn som bor i skyddat boende. Vidare har vi gjort en teoretisk avgränsning till barndomssociologin och delaktighetsstegen.

2. Bakgrund

2.1 Kvinnojourernas framväxt

Kvinnojourerörelsen startade i Sverige i mitten av 1970-talet, för att hjälpa de kvinnor och barn som drabbas av våld i nära relationer. Rörelsen var en reaktion på mäns våld mot kvinnor i nära relation och en reaktion mot att samhället inte hjälpte och skyddade barn och kvinnor som var våldsoffer. Kvinnohuset i Göteborg och Alla Kvinnors Hus i Stockholm bildades 1978 och var de första kvinnojourerna i Sverige (NCK 2022). Dessa ideella jourverksamheter växte fram ur kvinnorörelsen och som en feministisk analys av våld. De grundade sig även på solidaritet. Idag bygger de ideella kvinnojourerna på feminism, systerskap och hjälp till självhjälp (Helmersson 2017).

Kvinnojourerörelsen fortsatte att växa under 1980-talet och 1984 bildades Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer (ROKS). Sveriges kvinnojourers riksförbund (SKR) som idag heter Unizon bildades 1996. Dessa två organisationer har idag tillsammans cirka 200 kvinnojourer och tjejjourer runt om i Sverige (NCK 2022). Kvinnojourernas verksamhet är utformade på olika sätt. Vanligtvis erbjuds skyddat boende, samtal och jourtelefon för kvinnor. De ideella verksamheterna bedrivs av den lokala styrelsen och interna regler. För att finansiera kvinnojourernas verksamheter används olika former av inkomster såsom bidrag från kommunen, dygnsavgifter från skyddade boenden, gåvor, medlemsavgifter och andra bidrag. Antalet anställd och ideell personal varierar på kvinnojourerna (Hansson & Petersson 2021).

I betänkandet: Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende (SOU 2017:112) framkommer det att de ideella kvinnojourerna potentiellt står inför en omvandling. I betänkandet föreslås det att de skyddade boendena ska omfattas av en tillståndsplikt samt nya kvalitetskrav. Dessutom föreslås det att barn som bor i skyddat boende ska få ett eget placeringsbeslut, vilket resulterar i att barnet inte längre enligt lag kommer vara medföljande till mamman

(Utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende 2017). Ett beslut har ännu inte fattats, regeringen förväntas lämna förslag under 2022 (SKR 2022).

3. Tidigare forskning

I detta kapitel kommer tidigare forskning att presenteras utifrån relevans för det valda forskningsområdet. Den tidigare forskningen grundar sig på litteratursökningar, det innebär att vi har fördjupat oss i vetenskapliga artiklar och en avhandling som finns på forskningsområdet. De elektroniska databaserna Onesearch och Social Services Abstracts har använts för att hitta tidigare publicerade verk på det studerade forskningsområdet. För att säkerställa att de vetenskapliga artiklarna håller en god kvalitet har enbart peer review artiklar valts ut. Med hjälp av sökord har vi kunnat avgränsa oss i våra sökningar i de elektroniska databaserna (jfr Bryman 2018). Vi har använt oss av sökord såsom *women shelter, kvinnojour, children, support, stöd, domestic violence, staff, professionals, perspective, exposed, barnperspektiv, intimate partner violence, uppleva våld* och *refuges*.

Stora delar av den tidigare forskningen som valts ut är skriven utifrån en svensk kontext, då det är den kontext som vi har valt att studera. De verksammas arbete i skyddat boende kan skilja sig åt mellan olika länder. Vi har därför valt att även inkludera internationell forskning i vår studie, för att sätta den internationella forskningen i relation till den svenska kontexten. Flera av artiklarna som har valts är skrivna utifrån barnets perspektiv, och ett fåtal utifrån verksammas perspektiv. Det beror på att relevanta vetenskapliga artiklar inte har funnits i lika stor utsträckning utifrån de sökord som använts. Samtidigt har artiklar utifrån barnets perspektiv hög relevans för studien och kan belysa barns upplevelser. I studien belyses dock inte barns upplevelser, utan centralt för vår studie är att synliggöra verksamma på ideella kvinnojourers perspektiv. Artiklarna har valts ut för att de belyser konsekvenserna av barns upplevelser av våld, verksammas syn på stöd och hjälp vid barns våldsutsatthet, verksammas bemötande av barn som upplevt våld samt spänningsförhållandet mellan lag och praktik när det gäller barn i skyddat boende.

3.1 Konsekvenser för barn som upplevt våld

Konsekvenserna för barn som upplever våld i nära relation kan vara allvarliga. I Sverige var det i slutet av 1990-talet som konsekvenserna uppmärksammades och

förståelsen för problemet ökade. Kommunens ansvar att ge stöd till kvinnor och barn som drabbats av våld i nära relation förtydligades i socialtjänstlagen år 1997 och kommunen har sedan dess fått ett större ansvar (Münger & Mattsson 2020). Barn som utsätts för våld mellan föräldrarna riskerar att få en försämrad utveckling och säkerhet. Vidare ökar risken för dessa barn att utveckla beteendeproblem, inlärningssvårigheter, mentala, fysiska och kognitiva problem (Vass & Haj-Yahia 2020). Det kan exempelvis handla om depression, aggression, ångest eller posttraumatiskt stressyndrom (Överlien 2011b). Selvik och Överlien (2015) redogör för att barn i skyddat boende inte är en homogen grupp, deras erfarenheter och känslor kan ta sig uttryck på olika sätt och skilja sig åt. Det kan bland annat bero på i vilken utsträckning de upplevt våld samt om de själva blivit utsatta för våld (Selvik & Överlien 2015).

Vass och Haj-Yahia (2020) skriver att barn runt om i världen som bor i skyddat boende tvingas att lämna sitt nätverk och sin skola. De mest framträdande konsekvenserna av det upplevda våldet för barnen är att de tvingas flytta till skyddat boende som för dem är en okänd plats. Många barn talar inte om flytten med någon, delvis på grund av sekretessen (Vass & Haj-Yahia 2020). Vidare skriver Överlien (2011a) att sekretessen är en del av den tystnadskultur som skapas för de barn som upplever våld i familjen. Barnet kan ha blivit tillsagd eller hotad att inte berätta om det våld som pågår i familjen. Barnet hamnar i en ny form av tystnadskultur på det skyddade boendet på grund av att barnet inte får berätta om sin tillflyktsort. Det kan bidra till att barnen får bära på ännu en hemlighet.

3.2 Barnens vardag i skyddat boende

De barn som tidigare har haft ett liv med vänner, aktiviteter och skola får ett förändrat liv när de hamnar i skyddat boende (Överlien 2011c). I en norsk studie framkommer det att utifrån barnets perspektiv kan de regler, arbetsmetoder och val som personalen gör på de skyddade boendena påverka hur barnen upplever sin vardag (Överlien 2011a). När barnen får bristande information om hur länge och vart de ska flytta, kan känslor av osäkerhet och andra påfrestande känslor uppstå (Vass & Haj-Yahia 2020).

Nordiska studier i Sverige, Island, Finland, Danmark och Norge visar på att barn som lever i skyddat boende, i låg utsträckning involveras i planering och beslutsfattande om att flytta till eller från det skyddade boendet. Barnen informeras inte heller om vilka konsekvenser en sådan förändring innebär (Selvik & Överlien 2015). En likartad uppfattning har Överlien (2011a) som redogör för att barn i skyddat boende har uttryckt att det fanns en bristande information från personalens sida om hur länge de skulle vara i det skyddade boendet och var de befann sig. Åkerlund och Sandberg (2017) betonar dessutom i en svensk studie att äldre barn mellan 11 och 19 år som upplevt våld i nära relation vill tala med en vuxen om de känslor som uppstår i samband med flytten till det skyddade boendet.

I Selvik och Överlien (2015) studie framkommer det att barn har olika erfarenheter av att bo i skyddat boende. En del barn upplever det skyddade boendet som en trygg plats där de kan ta det lugnt, leka och umgås med barn som befinner sig i en liknande situation. För andra barn kan det skyddade boendet upplevas tråkigt på grund av de begränsande aktiviteter som finns. Dessutom saknar barnen sin familj och vänner. Barnen upplever även att det är svårt att lämna hemmet, tillhörigheter, husdjur, skola, vänner och familj, utan att få möjlighet att ta farväl (Selvik & Överlien 2015). Vissa av de barn som befinner sig i skyddat boende får sluta gå i skolan, medan andra berättar om svårigheter med att börja i en ny skola. Det framkommer att barn kan känna att de ljuger för sina nya vänner, eftersom de inte kan berätta att de lever i skyddat boende (Överlien 2011b).

3.3 Stöd och hjälp till barn som upplevt våld

Chanmugam och Hall (2012) beskriver i en amerikansk studie att majoriteten av de individer som bor i skyddat boende är barn som är medföljare till sina mammor. Det stöd som barnen kan få i det skyddade boendet varierar utifrån hur det skyddade boendet är organiserat och vilka mål som styr det skyddade boendet. De övergripande målen som genomsyrade de skyddade boendena i studien var framför allt personlig säkerhet, ovillkorlig acceptans och psykiskt och fysiskt välbefinnande. Hansson och Petersson (2021) beskriver i likhet med Chanmugam och Hall (2012) men utifrån en svensk kontext, att möjligheterna till stöd i svenska kvinnojourer kan

variera beroende på vilken kvinnojour barnet och kvinnan tas emot i. I de flesta fall finns en öppen verksamhet på kvinnojouren där stöd och samtal kan erbjudas.

Vidare skriver Chanmugam och Hall (2012) att verksamma i skyddade boenden uppgav att de hinder som finns för att ge stöd till barnen främst handlade om finansiering, bemanning och barnens mödrar. Där ett hinder för stöd är mödrarna till barnen i de skyddade boendena. Mödrarna uttryckte exempelvis att deras barn inte behövde stöd eftersom de inte varit medvetna om våldet, de uttryckte även en oro över att barnet skulle tala negativt om dem. De verksamma berättade också att det saknades personal som hade kompetens gällande barn, samt fanns det en brist på volontärarbetare. En likartad uppfattning har Åkerlund (2017) som beskriver att professionella som arbetar med barn som upplevt våld förmedlar att det finns brister i att identifiera, skydda och erbjuda stöd till dessa barn.

3.4 Spänningsförhållandet mellan lag och praktik

Åkerlund (2017) skriver att verksamma på kvinnojouren, socialsekreterare och polis brister i hanteringen av barn som upplevt våld, vilket kan bidra till att barnet "hamnar mellan stolarna". Det eftersom det kan skapas motsättningar mellan de olika professionella som arbetar med barn som upplevt våld. Det kan resultera i att barnet och den våldsutsatta föräldern utreds av socialtjänsten, där ärendet sedan avslutas. Därefter kan ärendet återaktualiseras och öppnas upp på nytt och avslutas igen. På så sätt redogör Åkerlund (2017) för spänningsförhållandet mellan olika professionella. Selvik och Thjømøe (2021) beskriver även att det finns ett spänningsförhållande mellan lagen och praktiken i det skyddade boendet. En flytt till det skyddade boendet kan innebära att barnet tvingas sluta att gå i skolan. Samtidigt belyser barnkonventionen att alla barn har ovillkorlig rätt och skyldighet att gå i skolan. Dessutom uppmärksammar artikel 29 i barnkonventionen att barns utbildning ska bidra till att barnen utvecklar sina förmågor, talanger och den egna personligheten. Barn som bor i skyddat boende riskerar därför att inte få sina rättigheter till utbildning och utveckling uppfylla.

4. Teori

I detta kapitel presenteras de valda teorierna *barndomssociologin* och *delaktighetsstegen*. Dessa teorier kommer användas för att analysera materialet som ligger till grund för undersökningen. Vi finner att barndomssociologin bidrar till en större förståelse för hur verksamma i skyddat boende konstruerar, bemöter och ser på barn. Barndomssociologin kan även bidra till att vi får en större förståelse för hur vuxna påverkar barnets upplevelse av att vara barn i skyddat boende. Vidare finner vi att utifrån verksammas berättelser kan delaktighetsstegen tydliggöra och konkretisera hur delaktiga barnen är i det skyddade boendet. Vi kan således få en fördjupad förståelse för barns delaktighet, vilket knyter an till syftet och frågeställningarna. Syftet med de valda teorierna är att beskriva och tolka verksammas handlande i förhållande till barnen samt lagar och regler i samhället.

4.1 Barndomssociologi

Barndomssociologin har genomgått stora förändringar under 1980-talet och 1990-talet, förändringarna beskrivs som det nya paradigmet för barndomsforskning (James & Prout 1997). Halldén (2007) förklarar att det nya paradigmet innebär att ett nytt sätt har tagits fram för att forska om barn. Barns villkor kan synliggöras och stärkas när barn görs delaktiga i forskningen. I den moderna barndomssociologin ses barn som egna aktörer i samhället (Halldén 2007). Barns aktörskap kan således förstås i relation till att barn kan vara med och påverka den egna upplevelsen av sin barndom. Samtidigt förstås barndomen som ett socialt och kulturellt konstruerat fenomen (James & James 2004). Utifrån barndomssociologin kan vi få en större kunskap om hur verksamma i skyddat boende förhåller sig till barns aktörskap och barns delaktighet. Vi kan dessutom få en förståelse för hur verksammas beskrivningar av barnen i skyddat boende kan förstås i relation till konstruktionen av barndom.

James och Prout (1997) förklarar utifrån James och James (2004) resonemang att barndomen är socialt konstruerad av barn och för barn. Barn är således inte passiva subjekt av sociala strukturer och processer, utan de är med och formar den sociala kontext som de befinner sig i (James & Prout 1997). Det moderna samhället ställer

krav på att barn kan hantera förändringar, det kan handla om att vänskapsrelationer förändras eller att förskolepersonal byts ut. I barnens nära relationer utvecklas tillit, något som är viktigt för att barnen ska kunna hantera dessa förändringar. Det gör det centralt att studera vad det är som det enskilda barnet behöver i det skyddade boendet för att hantera denna flexibilitet (Halldén 2007).

Inom barndomssociologin är delaktighetsperspektivet ett perspektiv som innebär att vuxna ser barn som egna aktörer med rättigheter. I de frågor som berör barnet själv har barnet därför rätt till delaktighet och rätt till att påverka sitt eget liv.

Omsorgsperspektivet är ett motsatt perspektiv som handlar om att barn ses som beroende av den vuxna (Eriksson & Näsman 2009). Begreppet omsorg visar på den maktrelation som finns där barnen är i en beroendeställning till den vuxna och därför hamnar i ett underordnat läge. Dessutom fokuserar omsorgsperspektivet på barns behov och barnen ses som objekt (Eriksson & Näsman 2011).

Halldén (2007) redogör för att barndomen är ett begrepp som förknippas med en speciell tidsperiod i ett barns liv, barndomen blir avlöst av ungdomsperioden. Barnets barndom påverkas av lagar, regler samt ideologiska och politiska beslut. Utformningen av barndomen kan således förstås i relation till samhällets fördelning av resurser, rättigheter och skyldigheter. De lagar och regler som finns i samhället har en central roll i skapandet av barndomen och sociala förändringar i samhället (Halldén 2007). Det är lagarna som reglerar barndomen och därmed påverkas barn av den rådande lagstiftningen. Lagar kan även bidra till att skydda barn som växer upp under svåra förhållanden, exempelvis genom att skapa skyddsnet i samhället (James & James 2004). Barn i skyddat boende kan således påverkas av lagar såsom barnkonventionen och socialtjänstlagen. Dessutom kan barnen i skyddat boende påverkas av icke existerande lagar såsom att de inte har ett eget placeringsbeslut. Kvinnojouurer är ett exempel på ett skyddsnet i samhället som skyddar barn som växer upp med att uppleva våld i nära relationer (jfr James & James 2004).

Vidare skriver Näsman (2004) att alla barn har full rättskapacitet från födelsen, eftersom barn tilldelas förmågan till skyldigheter och rättigheter. Dock begränsas barns rättsliga handlingsförmåga, som kan kopplas samman till barns aktörskap och delaktighet som regleras i svensk lag. I den svenska lagen finns exempelvis

åldersregleringar som innebär att barn utifrån sin ålder tillskrivs rättigheter och skyldigheter. En åldersgränssättning i barndomen syftar även till att skydda barnet från det som barn antas vara oförmögna att skydda sig själva ifrån. Barn kan också inte antas vara mogna nog att se efter sina egna behov eller att bära ett lika stort ansvar jämfört med vuxna. Det är i takt med att barnet blir äldre som handlingsutrymmet ökar (Näsman 2004). Utifrån Näsman (2004) kan vi få en förståelse för hur verksamma förhåller sig barns ålder och den åldersreglering som finns skriven i svensk lag. Således kan vi synliggöra hur det påverkar barnen i skyddat boende.

Qvortrup (1997) lyfter fram ett annat perspektiv i barndomsforskningen där barnets förälder eller föräldrar har det yttersta ansvaret för att skydda och ta beslut som berör barnet. När samhället i stort talar om barns situation hänvisas det till barnets förälder och hur dennes situation ser ut. Barnets situation beskrivs därför utifrån exempelvis föräldrarnas socioekonomiska situation. Det bidrar till att barns egen livssituation inte lyfts fram. Det resulterar i att barnet får en status som beroende av föräldern. Barns och vuxnas verklighet kan skilja sig åt, det kan även finnas en verklighet som är gemensam för barn oavsett föräldrarnas bakgrund (Qvortrup 1997). Näsman (2004) förklarar i likhet med Qvortrup (1997) att risken med att hänvisa barnet till den ena föräldern eller föräldrarna är att barn förbises som egna individer i relation till de vuxna och helheten. På så sätt osynliggörs fördelningen mellan resurser och makt inom familjen. Resurserna som barnet besitter kan således både överskattas och underskattas av omgivningen (Näsman 2004). Vi kommer att använda oss av barndomssociologin för att belysa hur de verksamma behandlar, bemöter och ser på barn och på så sätt placera barn i fokus för vår analys.

4.2 Delaktighetsstegen

Hart (1992) skriver att barn är de människor i samhället som blir minst lyssnade på, det då barns kompetens ofta tenderar att underskattas av vuxna. Barnkonventionens ratificerande nämns som en betydande faktor som har stärkt unga människors delaktighet i samhället. Delaktighetsstegen har därför utformats för att skapa en förståelse för barns delaktighet i samhället (Hart 1992). Enligt delaktighetsstegen är det inte tillräckligt att barn deltar i en aktivitet eller att barn är närvarande i en

situation för att det ska kunna benämnas som delaktighet (Eriksson & Näsman 2011). Med hjälp av delaktighetsstegen kan vi få en fördjupad förståelse för hur verksamma förhåller sig till barns delaktighet i det skyddade boendet och i vilken utsträckning som de verksamma gör barnen delaktiga.

Hart (1992) skriver fram de åtta stegen i delaktighetsstegen på engelska, vi har därför valt att skriva fram en egen översättning på svenska. De engelska begreppen skrivs ut i parenteserna. Stegen består av åtta steg och det första steget är *manipulation* (manipulation). Manipulation handlar om att barnet är delaktigt men inte har förståelse för problemet. Konsekvensen blir därmed att barnet inte har en förståelse för de egna handlingarna, det ses därför som manipulation. Manipulation kan även vara när barnet inte får någon feedback från vuxna trots att barnet rådfrågades. Det andra steget är *dekoration* (decoration), det innebär att vuxna indirekt använder barnet för att stärka sin egen sak. Exempelvis genom att klä barnet i kläder med tryck på, trots att barnet inte har någon förståelse för tryckets betydelse. Det tredje steget är *tokenism* (tokenism) som beskriver att barnet har rätt att få komma till tals, men får i liten utsträckning eller inte alls påverka ämnet, sättet som det ska kommuniceras på eller formulera de egna åsikterna. Det fjärde steget är *tilldelad men informerad* (assigned but informed) som handlar om att barnet görs delaktigt genom bland annat information men saknar beslutfattarett. Det femte steget är *konsulterad och informerad* (consulted and informed) som innebär att barnet ytterligare görs delaktigt genom att vara informerad om processen och barnets åsikt behandlas på allvar. Det sjätte steget är *vuxen-initierad och delade beslut med barn* (adult-initiated, shared decisions with children) som innebär att barnet görs delaktigt på riktigt, det är de vuxna som initierar projekten men barnet involveras i beslutsfattandet. Det sjunde steget är *barn-initierat och direkt* (child-initiated and directed) som handlar om att barnet har möjlighet att påverka i större utsträckning och även fatta beslut och ta initiativ. Trots det har de vuxna svårt att ge barnet ansvar fullt ut. Det åttonde steget *barn-initierat, delat beslut med vuxna* (child-initiated, shared decisions with adults) handlar om att barnet ges utrymme att ta initiativ och fatta beslut som vuxna blir involverade i (Hart 1992).

5. Metod

I följande kapitel presenteras den valda metoden för vår studie. Först motiveras och presenteras valet av kvalitativ metod. Därefter beskrivs studiens urval och genomförandet av de semistrukturerade intervjuerna och transkriberingarna. Vidare skildras den valda analysmetoden, studiens tillförlitlighet och en metoddiskussion förs. Avslutningsvis presenteras studiens forskningsetiska överväganden och arbetsfördelningen.

5.1 Kvalitativ metod

En kvalitativ metod i form av intervjuer har använts i vår studie för att besvara våra frågeställningar. Patel och Davidson (2019) skriver att en kvalitativ metod handlar om att forskaren tolkar och skapar förståelse för människors subjektiva upplevelser. Det bidrar till att den kvalitativa metoden fokuserar på ord och språk, där intervjupersonernas beskrivningar och tolkningar av olika fenomen är centralt. Som tidigare nämnts är syftet med studien att utifrån intervjuer med verksamma på ideella kvinnojourer få en större kunskap och förståelse om hur verksamma tillgodoser barns behov och rättigheter i det skyddade boendet, samt hur verksamma i skyddat boende förhåller sig till barns delaktighet. Syftet kan således knytas an till de verksamma på kvinnojourernas beskrivningar av sina egna upplevelser och tankar för att besvara våra frågeställningar. Därmed lämpar sig en kvalitativ metod som datainsamlingsmetod för vår empiri för att få en inblick i de verksammas subjektiva verklighet (jfr Patel & Davidson 2019).

Den kritik som riktats mot den kvalitativa metoden är att den är alltför subjektiv. Resultatet i en kvalitativ forskning bygger i högsta grad på forskarnas egna uppfattningar om vad som anses vara det mest betydelsefulla för undersökningen. Det personliga förhållandet som etableras med intervjupersonerna leder till att forskarnas egenskaper såsom kön, ålder och personlighet med stor sannolikhet påverkar intervjupersonernas berättelser (Bryman 2018). I vår studie har vi beaktat denna svårighet genom att medvetandegöra att vi inte befinner oss i en neutral position gentemot intervjupersonerna. Vi har således före och efter intervjuerna reflekterat över våra egna roller och egenskaper, för att synliggöra hur vi kan tänkas

påverka intervjupersonerna (jfr Söderqvist, Bülow & Sjöblom 2016). Fördelen i en kvalitativ metod är att forskarna kan få en inblick i människans livsvärld och således besvaras frågeställningarna utifrån intervjupersonens perspektiv. Det kan relateras till vår studie, där intervjupersonernas olika perspektiv och uppfattningar kan sättas in i en kontext som sedan kan härledas till teori. Studien generaliseras således till teori. Det på grund av att resultatet inte kan spegla en hel population då intervjuerna inte är representativa för alla kvinnojourer i Sverige (jfr Bryman 2018).

5.2 Urval

Empirin i vår studie består av semistrukturerade intervjuer med verksamma på ideella kvinnojourer som möter barn i skyddat boende. Den urvalsmetod som tillämpades för att rekrytera intervjupersonerna till vår studie var slumpmässigt urval (jfr Denscombe 2018). Denscombe (2018) beskriver att ett slumpmässigt urval innebär att forskaren utifrån en känd population skapar en urvalsram med en lista på namn, födelsedatum eller organisationsnummer på alla som ingår i den utvalda populationen. Därefter skrivs namnen in i en slumpgenerator i datorn som slumpar deltagarna till intervjun. Vi valde denna urvalsmetod eftersom fördelen med ett slumpmässigt urval är att deltagarna i studien baseras på ren tillfällighet utifrån den valda populationen. Det resulterar i att vi inte har haft möjlighet att påverka urvalet och på så sätt snedvrída det utifrån egna önskemål (jfr Denscombe 2018). Den kända populationen som vi valde ut till vår studie var alla ideella kvinnojourer i Sverige. Att valet centrerades till *ideella* beror på flera faktorer, exempelvis att ideellt drivna kvinnojourer har den högsta andelen av de skyddade boendena. Det bidrar till att de finns över hela landet (jfr Socialstyrelsen 2020). Dessutom är ideella kvinnojourer en verksamhet som har kunskap och en lång erfarenhet av att möta våldsutsatta kvinnor och barn (NCK 2022). I vår studie använde vi Roks hemsida för att få fram information om vilka ideella kvinnojourer som finns i Sverige. På hemsidan filterade vi sedan kvinnojourerna till enbart de som bedriver skyddat boende, för att knyta an till studiens syfte (jfr Roks u.å.). Därefter skrev vi in namnen på kvinnojourerna i en slumpgenerator på en hemsida på Google som heter slumpgenerator.nu. Det för att låta slumpgeneratorn välja ut vilka kvinnojourer som skulle kontaktas till vår studie. Denna slumpgenerator valdes utifrån att den gjorde det möjligt för oss att skriva in alla kvinnojourer i generatorm, därmed var

den valda slumpgeneratorn lämplig för ändamålet. Vi skickade sedan ut mejl till 35 ideella kvinnojourers allmänna mejladress med en förfrågan om deltagande i studien samt ett informationsbrev (bilaga 1). De sju verksamma som besvarade mejlet och tackade ja till att delta, bokade vi in datum och tid för intervju med. De verksamma som deltog i intervjun var kvinnor med olika utbildning och bakgrund, från både Roks och Unizon. Vi hade inget krav på att de verksamma skulle vara anställda eller utbildade inom ett specifikt område. Vårt enda krav var att intervjupersonerna skulle ha erfarenhet av att möta barn i skyddat boende. Kvinnojourerna var spridda i hela Sverige, där verksamma som intervjuades var från mindre kommuner, mellanstora kommuner och stora kommuner. Vi har synliggjort utifrån intervjupersonernas utsagor att faktorer såsom resurser, antalet anställda och utbildning skiljde sig åt på de olika kvinnojourerna i vardera kommun. Ovanstående nämnda faktorer kan ha påverkat materialet. Däremot kan vi inte säga hur det har påverkat vårt material, eftersom vi inte har undersökt dessa faktorer påverkan.

5.3 Semistrukturerade intervjuer

Den kvalitativa metoden som tillämpats i vår studie bygger på intervjuformatet semistrukturerade intervjuer. Där resultatet har skrivits fram utifrån sju internetbaserade semistrukturerade intervjuer, som genomfördes med omfattningen 45–60 minuter via Zoom eller Teams. De internetbaserade intervjuerna möjliggjorde för oss att intervjua personer runt om i Sverige, vilket inte hade varit genomförbart annars på grund av ekonomi och tid. En intervjuguide formulerades innan de semistrukturerade intervjuerna genomfördes (bilaga 2). Det var en intervjuperson som efterfrågade intervjuguiden före intervjun. Intervjupersonen fick således ta del av frågorna innan intervjun genomfördes. I intervjuguiden skrev vi fram teman som relaterades till de valda frågeställningarna som undersöktes. De teman som valdes ut för våra intervjuer var *skyddat boende*, *barnets rättigheter*, *barnets vardag och stöd* (bilaga 2), eftersom de representerar de frågeställningar som studien bygger på. Därefter formulerade vi frågor till intervjupersonerna som kopplades samman med respektive tema (jfr Bryman 2018). De semistrukturerade intervjuerna bidrog till att intervjupersonerna hade möjlighet att formulera sig utefter de frågor som ställdes. Utifrån intervjupersonernas svar kunde vi ställa följdfrågor för att få en fördjupad förståelse för det som sades. En flexibilitet skapades därmed som var fördelaktig för

intervjupersonerna, eftersom de hade möjlighet att ta upp det som de ansåg som extra intressant och betydelsefullt utifrån de valda temana (jfr Bryman 2018).

5.4 Bearbetning av data

Det finns olika sätt att transkribera ett material på, det som skiljer de olika sätten åt är hur noggrann transkriberingen är. För att bearbeta det insamlade materialet från de semistrukturerade intervjuerna har vi valt att transkribera intervjuerna.

Transkribering innebär att det insamlade materialet skrivs ut i text. Vi har transkriberat det som sägs under intervjun och även emotionella uttryck och pauser för att skapa en förståelse för sammanhanget i transkriberingarna. För att kunna genomföra analyser som är konsekventa krävs det att samma nivå av noggrannhet används (jfr Tholander & Cekaite 2019). Intervjuerna transkriberades kort efter att de genomfördes. Det underlättade processen av transkriberingen då vi lättare kom ihåg vad som hände under intervjuerna. Under transkriberingen började vi även att analysera det insamlade materialet, exempelvis genom att skriva ut de egna reflektionerna som uppstod. Transkriberingen inkluderade både det som intervjupersonen sade och det som vi sade (jfr Magnusson & Marecek 2015).

5.5 Analysmetod

Den analysmetod vi valt att använda oss av för att analysera det insamlade materialet är tematisk analys. En tematisk analys innebär att forskaren identifierar koder i det insamlade materialet. Dessa koder sätts sedan in i teman (jfr Bryman 2018). Inledningsvis läste vi igenom transkriberingarna från intervjuerna för att bekanta oss med materialet. Utifrån det insamlade materialet utformade vi koder. Koderna har vi sedan satt in i teman. De koder som vi synliggjorde utifrån transkriberingarna var bland annat *information, delaktighet, skydd, spänningsförhållande och anpassningsbarhet*. Utifrån koderna identifierade vi teman som är kategorier utifrån den insamlade empirin. Dessa är *barnets vardag, lagar och regler* och *stöd och hjälp*. För att synliggöra de olika temana har vi tittat på det som återkommer samt likheter och skillnader i det insamlade materialet. Vi har utformat en tabell (bilaga 3) i likhet med Bryman (2018) för att ytterligare beskriva vår analysprocess. I tabellen presenteras koderna *förändring, skola, förskola, aktiviteter och vänner* som vi bland annat använde oss av när vi utformade

temat barnets vardag. Det utifrån att det var gemensamt och återkommande i samtliga intervjupersoners utsagor att dessa koder är en stor del av barnens vardag i det skyddade boendet. Våra utformade koder och teman har bidragit till att vi har kunnat sortera det insamlade materialet. De teman som skapats kan också kopplas samman till studiens frågeställningar, på så sätt har arbetet fått en röd tråd (jfr Bryman 2018). Bryman (2018) beskriver att en svårighet med den tematiska analysen är att forskare ofta riskerar att vara otydliga i presentationen av hur teman har identifierats och utformats. För att underlätta för läsaren har vi valt att skriva ut exempel på hur vi har utformat och identifierat koder och teman, både i skrift och i en tabell (bilaga 3).

5.6 Tillförlitlighet

Inom den kvalitativa forskningen kan forskare använda sig av olika kriterier för att bedöma om forskningen har en god kvalitet. Tillförlitligheten är en av dessa och innefattar fyra kriterier.

Det första kriteriet är *trovärdighet* som innebär att resultatet överensstämmer med det som framkommer i det insamlade materialet. Vi har förhållit oss till kriteriet genom att transkribera de inspelade intervjuerna ordagrant och även skrivit ut emotionella uttryck. Det har bidragit till att vi inte har vinklat det som intervjupersonerna har sagt. Vi har även i resultatet använt oss av direkta citat från intervjuerna, således har intervjupersonernas svar inte blivit förvrängda (jfr Bryman 2018).

Det andra kriteriet är *överförbarhet* som handlar om att det går att överföra studiens resultat till en annan miljö. Vi är medvetna om att det finns svårigheter med att överföra vår studies resultat till en annan miljö då resultatet är i relation till den studerade kontexten. Det är däremot tänkbart att resultatet från studien skulle kunna överföras till andra verksamheter som arbetar med barn som upplevt våld. Utifrån att det kan spegla relationen mellan vuxna och barn även i andra miljöer (jfr Bryman 2018).

Det tredje kriteriet är *pålitlighet* och det innebär att forskaren skriver ut alla de faser som forskningsprocessen innefattar. I metodkapitlet av denna uppsats har vi skrivit

ner de olika forskningsstegen, såsom val av kvalitativ metod, intervjupersoner och analysmetod. Vi har på så sätt varit transparenta med de olika faser som vår forskningsprocess har innefattat (jfr Bryman 2018).

Det fjärde och sista kriteriet är *möjligheten att styrka och konfirmera* som handlar om att forskaren har haft en objektivitet i forskningens alla delar. Inom den kvalitativa forskningen går det inte att uppnå en fullständig objektivitet, därför blir fokus i stället att forskaren inte medvetet vinklar studien utifrån exempelvis de personliga värderingarna. Vi har utifrån detta förhållit oss objektivt genom att i resultatet lyfta fram de olika perspektiv som intervjupersonerna delade med sig av. Genom en kontinuerlig diskussion med varandra under studiens gång samt med handledare och studiegruppskamrater har vi även kunnat synliggöra och kritiskt granska de personliga värderingarna. Det har bidragit till att vi skapat oss en medvetenhet om våra fördomar och således i mindre utsträckning låtit dem påverka studien (jfr Bryman 2018).

5.7 Metoddiskussion

I vår studie har flertal saker fungerat som planerat. Intervjuguiden som vi utformade fungerade bra under intervjuernas gång då vi fick svar på det som vi önskade. Däremot uppstod det tre korrigeringar i intervjuguiden efter att första intervjun hade ägt rum. Det då vi insåg att det var tre frågor som var relevanta att ha med för vårt resultat som inte fanns med i den ursprungliga intervjuguiden. Frågorna “Vilka faktorer påverkar hur stor delaktighet barnen får?“, “Vad är det bästa med ditt jobb” och “Vilka symtom uppvisar barnen när de kommer till det skyddade boendet?” tillkom därför. Att dessa frågor tillkom senare upplever vi inte som negativt eftersom vi använde oss av semistrukturerade intervjuer. De nya frågorna bidrog till en djupare förståelse för resultatet. Under den första intervjun berörde vi dessa frågor till viss del ändå. Utifrån det såg vi ett behov av att dessa frågor fanns med i fortsatta intervjuer och vårt resultat. Om dessa tre frågor hade funnits med i intervjuguiden till den första intervjun hade vi fått mer fördjupade svar.

Att vi fick tag i intervjupersoner runt om i Sverige i olika stora kommuner anser vi är fördelaktigt. Det bidrog till att vi kunde få en bredare bild av hur det ser ut i

Sverige, och inte enbart i en del av landet. Vi hade möjlighet att komma i kontakt med intervjupersoner runt om i landet på grund av att vi använde internetbaserade intervjuer. Om intervjuerna skulle genomförts på plats hade vi fått välja en annan urvalsmetod. Det utifrån att vi inte skulle haft möjlighet att resa till kvinnojourerna runt om i Sverige på grund av tid, ekonomi och avstånd. Det finns även forskningsetiska problem med att genomföra intervjuerna på plats, det diskuteras vidare i avsnittet forskningsetiska övervägande 5.8.

Nackdelen med internetbaserade intervjuer är att det kan uppstå tekniska problem. Detta upplevde vi till viss del då det uppstod under fåtal intervjuer att det var dålig internetuppkoppling, dåligt ljud eller att det uppstod problem med Teams och Zoom. Vi upplever inte att dessa svårigheter i någon större utsträckning har haft betydelse för vårt resultat då vi kunde genomföra intervjuerna som planerat. Under en transkribering vid enstaka tillfällen hörde vi inte det som intervjupersonen sade. Vi fick därför inte heller ner det i text. Vi anser dock att det i vår studie finns fler fördelar med internetbaserade intervjuerna än nackdelar (jfr Bryman 2018).

I vår studie har vi beaktat de svårigheter som en kvalitativ metod innebär genom att medvetandegöra att vi inte befinner oss i en neutral position gentemot intervjupersonerna. Ju fler intervjuer vi genomförde, desto mer upplevde vi att det var svårt att inte påverkas av de intervjuer som redan hade genomförts. Det vill säga att inte börja analysera och jämföra intervjuerna med varandra under pågående intervju. Det kunde bidra till att vårt fokus riktades mot skillnader och likheter i intervjuerna, snarare än att fokusera på vad intervjupersonen berättade i stunden. Detta var något som vi var medvetna om och därför försökte vi i så stor utsträckning som möjligt att ställa följdfrågor utifrån det som intervjupersonen sa, och inte följdfrågor utifrån de andra intervjuerna (jfr Söderqvist, Bülow & Sjöblom 2016). Vi har således intagit ett reflexivt förhållningssätt där vi synliggjort vår egen roll och dess påverkan på resultatet.

5.8 Forskningsetiska överväganden

När forskaren ska bedriva forskning, har hen ett särskilt ansvar gentemot de individer som medverkar i forskningen. Lagen *om etikprövning av forskning som*

avser människor (SFS 2003:460), betonar särskilt vikten av att skydda människan och respektera det mänskliga värdet vid forskning. Forskaren behöver främst förhålla sig till individskyddskravet som innebär att intervjupersonen ska skyddas från att komma till skada eller kränkas. För att ta hänsyn till intervjupersonernas integritet har vi i vår studie valt att inte skriva ut namn eller den stad som intervjupersonerna arbetar i. Detta för att försäkra intervjupersonerna om att de anonymiseras för allmänheten. Intervjuerna har skett med verksamma runt om i Sverige, vilket således ökat intervjupersonernas anonymitet. Vi har även ett ansvar relaterat till de människor som påverkas av forskningen och dess resultat. Detta ansvar styrs av forskningsetiska riktlinjer och överväganden som vi behövt ta hänsyn till för att kunna utforma forskningen med kvalitet och utifrån etiska förhållningssätt. Därigenom har vi beaktat den eventuella skada forskningen kan bidra till, men också vilken nytta forskningen kan få för samhället i stort. Utifrån att belysa verksammas perspektiv på barn i skyddat boende lyfts ett perspektiv fram som det finns begränsad forskning om. Det kan leda till att det riktas positiv uppmärksamhet till de barn som vistas i de skyddade boendena (jfr Vetenskapsrådet 2017).

Vi valde att genomföra intervjuerna på Zoom och Teams med ljud och bild då det skulle kunna vara etiskt problematiskt att genomföra intervjuerna på kvinnojourerna. Dels eftersom vi inte vet om vi skulle få tillgång till kvinnojourernas lokaler, och dels på grund av den sekretess som råder. Om vi skulle få tillgång till lokalerna skulle intervjuerna därför inte kunna genomföras i den miljö som barnen och kvinnorna vistas i. Vi genomförde därför internetbaserade intervjuer.

Informationskravet är en grundläggande forskningsetisk princip, som innebär att deltagarna i studien ska bli informerade om studiens syfte, frivillighet, vilka moment som ingår i studien och att de kan avsluta sin medverkan när som helst utan förklaring. I vårt informationsbrev fick intervjupersonerna information om detta (jfr Bryman 2018). *Samtyckeskravet* är en annan forskningsetisk princip som belyser att deltagandet i studien ska vara frivilligt (Bryman 2018). Det är följaktligen viktigt som forskare att vara medveten om den betydelse som information har för

intervjupersonerna (Vetenskapsrådet 2017). För att leva upp till de krav som finns på information och samtycke har ett informationsbrev till deltagarna mejlats ut i samband med att de fick förfrågan om att delta i studien (bilaga 1). Före intervjuerna läste vi upp studiens syfte och de forskningsetiska principerna för intervjupersonerna, efter det fick intervjupersonerna lämna ett muntligt samtycke. Vidare var vi tydliga med att beskriva att deltagandet i studien är frivilligt och att intervjupersonerna har möjlighet att avbryta sitt deltagande när som helst under processens gång utan förklaring (jfr Vetenskapsrådet 2017). *Konfidentialitetskravet* beskriver att forskaren har ett ansvar gentemot intervjupersonen att skydda de insamlade uppgifterna och att inte sprida de uppgifter som intervjupersoner berättat i förtroende. För att hantera denna forskningsetiska princip har vi valt att förvara transkriberingarna från intervjuerna och de inspelade intervjuerna på våra datorer så att obehöriga inte kan komma åt materialet. Dessutom har vilken kommun de är verksamma i, namn och ålder uteslutits från studien.Handledare och examinator kan behöva ta del av inspelat material och transkriptioner, övriga ses som obehöriga. Efter att C-uppsatsen godkänns kommer materialet att förstöras (jfr Vetenskapsrådet 2017). *Nyttjandekravet* är en annan grundläggande princip inom forskningsetiken som innebär att forskaren enbart får använda det insamlade materialet för forskningens ändamål. Vi har enbart använt de inspelade intervjuerna och transkriberingarna i denna C-uppsats (jfr Bryman 2018).

5.9 Arbetsfördelning

Uppsatsens arbete har genomförts tillsammans och med ett gott samarbete. Vi har genomgående under arbetet suttit tillsammans, vilket har bidragit till att vi har skapat oss en samstämmighet och en röd tråd i studien. För att komma i kontakt med intervjupersoner mejlade vi ett lika stort antal ideella kvinnojourer. Under intervjuerna närvarade båda två, där vi varannan gång ansvarade för att vara samtalsledare. Den som inte var samtalsledare ansvarade i stället för att ha koll på tiden, se till att alla frågor ställdes och hjälpte till med följdfrågor. Efter intervjuerna delade vi upp transkriberingarna mellan varandra. Sedan satt vi tillsammans och sammanställde resultatet, analysen och diskussionen.

6. Resultat och analys

I detta kapitel presenteras vårt resultat med tillhörande analys. Resultatet har sin utgångspunkt i intervjupersonernas berättelser som analyseras med hjälp av tidigare forskning och teorierna *barndomssociologi* och *delaktighetsstegen*. Vi kommer att använda oss av begrepp såsom delaktighet, omsorg, barns aktörskap och tilldelad men informerad som tillhör de valda teorierna. Inledningsvis i resultat och analysdelen presenterar vi bakgrundsinformation om intervjupersonerna och information om de ideella kvinnojourernas skyddade boenden. Kapitlet är vidare indelat i de tre teman som vårt resultat och analys bygger på: *barnets vardag, lagar och regler, stöd och hjälp*.

6.1 Presentation av intervjupersonerna

Intervjupersonerna i vår studie består av sju verksamma kvinnor på ideella kvinnojourer runt om i Sverige. Samtliga intervjupersoner är anställda på kvinnojourerna, med olika utbildningsbakgrunder. Fem är socionomer, en socialpedagog och en har en annan utbildning som inte är relaterad till socialt arbete. Yrkestitlarna hos de verksamma skiljer sig åt, men de har likartade arbetsuppgifter, där de dagligen kommer i kontakt med barn i de skyddade boendena. Erfarenheten av att vara verksam i en ideell kvinnojour varierade bland de intervjuade från 1 år till 34 år. De verksamma kommer i detta kapitel benämnas som intervjuperson 1–7.

6.2 Information om de skyddade boendena

Vi har kunnat synliggöra utifrån verksammas beskrivningar att de skyddade boendena är organiserade på olika sätt. Vissa av de skyddade boendena har enbart kollektiva boenden eller fristående lägenheter, medan andra har både kollektiva boenden och fristående lägenheter. Dessutom varierar antalet platser på boendet från en plats för en familj till 11 platser för kvinnor med medföljande barn. Hur länge barnen och kvinnorna bor i det skyddade boendet varierar från några veckor till flera månader, men ibland även år. Även antalet anställda på de ideella kvinnojourerna varierar, från 1,3 till 10 anställda. I alla de skyddade boendena var mamman placerad och hennes barn var medföljande till henne.

6.3 Verksammas beskrivningar av barnens vardag i skyddade boenden

6.3.1 Mottagandet

De barn som tidigare har haft ett liv med vänner, aktiviteter och skola får ett förändrat liv när de flyttar till skyddat boende (Överlien 2011b). I likhet med Överlien (2011b) beskriver intervjupersonerna att det blir en stor förändring i barnens vardag när de kommer till ett skyddat boende, eftersom de rycks upp från hela sin verklighet och hela sitt liv. Barnen blir även av med sin skolgång, sitt hem, sina kompisar och sina fritidsaktiviteter. Enligt barndomssociologerna James och James (2004) har barn möjlighet att vara med och påverka den egna upplevelsen av sin barndom. På samma sätt beskriver James och Prout (1997) att barn är med och formar den sociala kontext som de befinner sig i. De förändringarna som sker i ett barns liv vid en flytt till det skyddade boendet kan barnen inte vara med och påverka, de har inget annat val än att lämna sin hemmiljö. Vår tolkning att barn inte kan påverka denna förändring, styrks av den tidigare forskningen. Där Selvik och Överlien (2015) skriver att barn i låg utsträckning involveras i planering och beslutsfattande om att flytta till det skyddade boendet.

För att underlätta för barnen som flyttar till skyddat boende har de olika kvinnojourerna utarbetat egna rutiner när barnen kommer till det skyddade boendet. En rutin som flera verksamma beskriver att de har i samband med mottagandet av barn och mamma är att de pratar och ger information till barnen. Barnen får information om vart de befinner sig, varför de är där och vilka som arbetar i det skyddade boendet. Det samtal som sker i samband med mottagandet, benämner vissa verksamma för välkomstsamtal medan andra benämner det för inflyttningssamtal. I samband med samtalet får barnet även utrymme att ställa sina frågor till de verksamma. Två intervjupersoner berättar att de använder sig av välkomstbroschyrer eller välkomsthäften för att förklara för barnen vilken hjälp som finns, vad ett skyddat boende är och vilka det är som bor där. Två av de verksamma berättar även att de ger materiella gåvor till barnen när de kommer till det skyddade boendet. Det för att många av barnen inte har några egna saker med sig när de

kommer dit. Utifrån Harts (1992) fjärde steg på delaktighetsstegen *tilldelad men informerad* kan vi av intervjupersonernas utsagor utläsa att barnen i skyddat boende görs delaktiga genom information men de saknar beslutfattanderätt. Den information barnen får kan resultera i att de får utrymme att i samspel med de verksamma, komma med egna frågor som kan besvaras av verksamma. Därigenom ses barnen som en egen aktör, eftersom de kan vara med och forma mottagandet i det skyddade boendet genom att till viss del göras delaktiga (jfr James & Prout 1997).

En annan intervjuperson förklarar att de inte har några direkta rutiner när ett barn kommer till det skyddade boendet. Hon förklarar att de har en person som brukar arbeta med barnpassning. Den verksamma beskriver också att den information de ger till barnen delvis styrs av vad mamman vill, eftersom det är mamman som bestämmer över sina barn. Det kan förstås i relation till Qvortrup (1997) resonemang om att det är barnets förälder som har det yttersta ansvaret för att ta beslut som berör barnet. Barnets mamma styr därmed vilken information barnet får, det kan bidra till att barnets egna behov av information förbises och att barnet ses som en enhet av mamman. Den verksamma riskerar således att inte se barnet som en individ med egna rättigheter och behov, när mammans behov väger tyngre än barnets (jfr Qvortrup 1997).

I intervjumaterial finns det från övriga intervjupersoner en övergripande samsyn som visar på att de anser att det är viktigt att ge barnen sanningsenlig information om vart de befinner sig och vad ett skyddat boende är. Det händer dock att barnens mammor har berättat för barnen att det skyddade boendet är ett hotell eller att de är på semester. Detta anser intervjupersonerna är fel, de betonar att det är viktigt att ge barnen sanningsenlig information. Verksamma menar i intervjuerna att mammorna har en god vilja med avsikten att skydda sina barn genom att ge felaktig information till barnen. Det kan tolkas utifrån ett omsorgsperspektiv, där mammorna ser barnet som ett skyddsbehövande objekt (jfr Eriksson & Näsman 2011). På så sätt skapas det motsättningar mellan hur de verksamma och barnens mammor ser på hur delaktiga barnen ska vara. Barnets brist på information eller felaktig information från deras mammor kan kopplas till Hart (1992) som menar att barnet inte görs

delaktig eller till och med blir manipulerad när de befinner sig i en situation där de saknar förståelse för problemet. Barnet kan därmed också sakna förståelse för vad problemet är, exempelvis genom att tro att det skyddade boendet är ett hotell. Det resulterar i att barnen inte ges möjlighet till delaktighet eller uppriktig information (jfr Hart 1992).

6.3.2 Skola och förskola för barn i skyddat boende

Samtliga verksamma belyser att det är viktigt för barnen att de får rutiner i det skyddade boendet. Verksamma poängterar även att det är betydelsefullt för barnen att komma tillbaka till ett så normalt liv som möjligt. Ett normalt liv, innefattar en vardaglig struktur med förskola, skola och aktiviteter. Det framkommer under intervjuerna att det skiljer sig åt mellan de olika kommunerna hur lång tid det tar för barnen att börja skolan, eftersom barnen behöver byta skola när de flyttar till det skyddade boendet. Sammantaget kan det ta som längst två veckor upp till flera månader för barnen att få börja skolan. Intervjuperson 1 och intervjuperson 3 beskriver förskolebarn och skolbarns situation på följande sätt:

Så vi har ett nummer vi ska ringa när det finns ett barn som är i skolåldern. För att få en plats i en skola och det går ganska fort, det är, de börjar inom två veckor. [...] När det gäller förskola, så tar det lite längre tid. [...] Jag tror att kommunen har fyra månader på sig att erbjuda en förskoleplats.

(Intervjuperson 3)

[...] Förskola är svårare och hitta för förskolebarnen, för skolbarn finns det ju skolplikt, men för förskolebarnen finns det ju ingen garanti att få en förskoleplats. I x kommun så tar, de har en garanti på fyra månader, att inom fyra månader ska man få en förskoleplats och då är det ofta inte aktuellt under tiden de bor hos oss.

(Intervjuperson 1)

Citaten ovan beskriver att förskolebarn och skolbarn har olika möjligheter till normalisering som bland annat innebär att komma tillbaka till sina vardagliga rutiner. För barn i förskoleåldern är väntetiden lång, eftersom de barnen inte omfattas av skolplikten. Samtliga intervjupersoner berättar att det tar längre tid för de yngre barnen att börja förskolan, om de ens hinner göra det under sin tid på det skyddade boendet. Näsman (2004) lyfter fram att barndomen i svensk lagstiftning är åldersreglerad, det innebär att barn utifrån ålder tillskrivs rättigheter och

skyldigheter. Det leder till att de barn som omfattas av skolplikten kan börja i en ny skola om inte hotbilden är för stor. Medan de barn som inte omfattas av skolplikten får vänta. Barn har således olika rättigheter utifrån ålder. Lagstiftningen reglerar därmed huruvida barnen har möjlighet att komma tillbaka till de rutiner som de tidigare haft. Där de yngre barnens vardag i det skyddade boendet påverkas markant av den åldersreglering som finns i lagen. Intervjuperson 3 och intervjuperson 6 påpekar att väntan på en förskoleplats är en svårighet för att upprätthålla vardagen för barnen i det skyddade boendet.

Det framkommer under intervjuerna att det finns barn som under sin tid i det skyddade boendet inte har möjlighet att lämna det skyddade boendet på grund av den hotbild som finns mot barnet och mamman. Dessa barn kan därför inte gå till skolan, vilket bidrar till att barnets rättighet till utbildning och utveckling inskränks. Det kan kopplas samman med det spänningsförhållande som skapas mellan lagen och praktiken. Där barns rätt till utbildning riskerar att inte uppfyllas i enlighet med barnkonventionen i det skyddade boendet. Selvik och Thjømøe (2021) förklarar att i artikel 29 i barnkonventionen står det att barns utbildning ska bidra till att barnen utvecklar sina förmågor, talanger och den egna personligheten. Barn som inte kan gå i skolan riskerar således att inte få sina rättigheter till utveckling uppfylla.

Dessutom beskriver en verksamt ett annat spänningsförhållande mellan det skyddade boendet och utbildningsförvaltningen som finns i deras kommun. Den verksamma förklarar att den svårighet som finns för barnen att börja skolan, är att utbildningsförvaltningen gärna vill att båda vårdnadshavarna vid delad vårdnad samtycker till en ny skolplacering. Ett godkännande från båda vårdnadshavarna är i praktiken omöjlig, eftersom pappan inte får veta vart mamma och barn bor någonstans. Det bidrar till att skolgången för barnen försvåras och att de inte får sina lagstadgade rättigheter tillgodosedda (jfr Selvik & Thjømøe 2021). Den verksamma beskrivelse kan även förstås utifrån Qvortrups (1997) tanke om att barnet relateras till föräldern och inte ses som en egen individ med egna rättigheter. Barnet har rättskapacitet, men inte handlingsutrymme att själv påverka sin möjlighet till utbildning. Eriksson och Näsman (2011) redogör dessutom för den maktrelation

som finns mellan barnet och den vuxna. Maktrelationen bidrar till att barnet befinner sig i ett underordnat läge gentemot den våldsutövande pappan. Det innebär att barnets pappa med sin frånvaro kan bestämma om barnet kan gå till skolan genom att utgöra ett hot mot barn och mamma.

6.3.3 Skyddsåtgärder för barn i skyddat boende

En annan aspekt som påverkar barnens vardag i skyddade boenden är kraven på säkerhet. Två verksamma berättar att de skyddade boendena är utrustade med en extra säkerhetsdörr, titthålskamera som kan spela in och ett speciellt brevinkast. Som tidigare framgått kan vissa barn i skyddat boende inte börja skolan eller lämna det skyddade boendet, på grund av att säkerhetsläget är för osäkert för dessa barn. Samtidigt berättar samtliga intervjupersoner att alla barns vardag blir begränsad av säkerhetsskäl, även fast de kan lämna det skyddade boendet.

Fem av de verksamma framhåller att det är viktigt att tala med barnen om hur de ska förhålla sig till säkerheten. De talar med barnen om exempelvis sociala medier, hur de ska använda sina mobiltelefoner, att de inte får fotografera eller filma. En verksam berättar att de hjälper barnen att stänga av platstjänster på paddan eller mobilen. En annan verksam förklarar att de på ett åldersanpassat sätt talar med barnen om att det bara är mamma som får öppna dörren och att barnen inte får berätta om boendets adress för någon. Utifrån verksammas beskrivningar går det att urskilja att de vill skydda barnen från våldsutövaren. Näsman (2004) redogör för att i takt med att barnet blir äldre ökar barnets handlingsutrymme, men utifrån verksammas beskrivningar har barn oavsett ålder ett begränsat handlingsutrymme i det skyddade boendet. Där barnen måste följa de regler som finns för att de och andra boende ska vara säkra och skyddade (jfr Näsman 2004).

Flera intervjupersoner berättar att de verksamma inte försöker belasta barnen för mycket gällande säkerheten i det skyddade boendet. Samtidigt beskriver intervjupersonerna att de verksamma behöver förklara för barnen att det exempelvis är förbjudet att fotografera i det skyddade boendet. Förutom det ska barnen känna

sig trygga och försöka leva så vanligt som möjligt. Intervjupersonerna säger att det är de vuxna som ska ansvara för säkerheten, inte barnen. Intervjupersonerna utsagor kan förstås i relation till Näsman (2004) beskrivelse om att barn inte kan antas mogna nog att bära ett lika stort ansvar som vuxna. Det kan ytterligare kopplas till omsorgsperspektivet som innebär att barn ses som beroende av den vuxna. Barnen i det skyddade boendet är således beroende av vuxna i sin närhet som ser till att barnet är säkert och tryggt (jfr Eriksson & Näsman 2009).

6.3.4 Vänskapsrelationer

I de skyddade boendena förändras även barns möjligheter till vänskapsrelationer. Samtliga verksamma beskriver att barnen i skyddat boende inte har möjlighet att ta hem vänner. Flera intervjupersoner framför att barnen tycker att det är jobbigt. En verksam berättar att de alltid ger som förslag att barnen kan träffa vännerna på neutrala platser eller att barnen går hem till sina vänner. En annan verksam berättar att barnen oftast får nya vänner i det skyddade boendet som de kan leka med.

Intervjuperson 3 och 7 förklarar att de barn som går i skolan har en påhittad historia om deras boendesituation som de berättar för sina vänner i skolan. Intervjuperson 7 berättar:

[...] många barn undra ju vad dom ska säga till sina kompisar på skolan. För att de får ju inte berätta att de bor på skyddat boende, men så är det ju väldigt svårt för ett barn också för de vill ju oftast inte ljuga och det är ju ingenting som vi vill att dom ska göra heller. Utan då kan man hitta på någonting tillsammans som känns okej för barnen. Det kan ju vara allt från att nämen vi har flyttat in till stan en stund, vi kommer flytta sen igen och vi kan inte ta hem någon just nu för vi är inneboende eller. För då känns det ändå som att de är inneboende hos oss. [...]. Väldigt speciellt är det, och det är oftast det som är det svåra vad man ska säga till sina kompisar.

(Intervjuperson 7)

Den verksammas beskrivning skildrar hur hon tillsammans med barnen kommer överens om en påhittad historia som barnen kan berätta för de nya vännerna i skolan. På så sätt lyfts barnet fram som delaktig i processen att skapa en historia

som känns okej för barnet. Utifrån Hart (1992) delaktighetsstege kan vi synliggöra att barnet görs delaktig genom att informeras om hur hen kan berätta för sina vänner om den situation som familjen befinner sig i. Å ena sidan har barnet beslutfattanderätt eftersom barnet får vara med och bestämma vad hen ska säga till sina vänner. Men å andra sidan behöver barnet förhålla sig till regeln om att de inte kan berätta hela sanningen. Barnet kan således inte själv besluta om vad hen ska berätta om för sina vänner (jfr Hart 1992). Barnen kan därmed till viss del forma den sociala kontext som de befinner sig i (jfr James & Prout 1997). En verksam betonar samtidigt att det är viktigt att gemensamt med barnet och mamma lyfta den familjehemlighet som våldsutsatthet ofta innebär. Det är betydelsefullt för barnen att de får prata om sina upplevelser. Samtidigt skapas det motsättningar mellan vem barnet får tala om sina upplevelser med. I skolan får barnet inte berätta om den så kallade familjehemligheten. Det bidrar till att den tystnadskultur som ofta finns i familjer där barn upplever våld reproduceras på nytt när barnet inte får berätta om sin tillflyktsort. Det blir ännu en hemlighet barnet får bära på. Det innebär dessutom att den tystnadskultur som samhället konstruerar för barnen påverkar dennes upplevelse av att vara barn (jfr Överlien 2011a).

En intervjuperson förklarar att barnen får välja ett nytt för- och efternamn när de ska börja skolan, eftersom skolorna kräver det. Det bidrar till att det skapas ännu en regel som barnet inte kan påverka utan behöver ta hänsyn till (jfr Halldén 2007). Verksammas beskrivningar kan även kopplas till omsorgsperspektivet där vuxna runt omkring barnet skapar regler för att skydda barnet från att exempelvis bli hittad av pappa. Det bidrar till att det konstrueras en vardag för barnet utifrån vad vuxna anser är barnets bästa utan barnets delaktighet (jfr Eriksson & Näsman 2011).

6.3.5 Fritidsaktiviteter och andra aktiviteter

Det är inte bara barns vänskapsrelationer som förändras i det skyddade boendet, barns möjligheter till fritidsaktiviteter och andra aktiviteter påverkas också. För att upprätthålla barnens vardag berättar de verksamma att de anordnar aktiviteter utanför och i det skyddade boendet. De verksamma åker exempelvis till lekland och parker, de visar även familjerna runt i staden. Intervjupersonerna berättar också att

de anordnar aktiviteter i det skyddade boendet för barnen. Det kan vara allt från att baka med barnen till att fira barnen när de fyller år. Dessutom menar flera intervjupersoner att ett sätt att göra barnen delaktiga i det skyddade boendet är genom att anordna aktiviteter. James och Prout (1997) resonemang om att barn påverkar det sammanhang som de befinner sig i kan kopplas till att barnen kan vara med och besluta om vilka aktiviteter de vill delta i. De kan också komma med förslag på aktiviteter som de vill utföra. Enligt delaktighetsstegen är det däremot inte tillräckligt att barn deltar i en aktivitet eller att barn är närvarande i en situation för att det ska kunna benämnas som delaktighet (Eriksson & Näsman 2011). Utifrån det som intervjupersonerna berättar kan vi synliggöra att de verksamma har olika syn på hur barnen görs delaktiga i de skyddade boendena. Det innebär således att de verksamma konstruerar vad de anser är delaktighet för barnen i de skyddade boendena, det i sin tur påverkar hur de verksamma väljer att förhålla sig till barnens delaktighet (jfr James & Prout 1997).

6.4 Verksammas beskrivningar av lagar och reglers konstruktion

6.4.1 Den våldsutövande förälderns rätt till sitt barn

Under intervjuerna talade alla utom en intervjuperson om deras syn på att barnet har umgänge med den våldsutövande pappan under tiden barnet bor i det skyddade boendet. De verksamma uttrycker att de inte är lämpligt för barnen att träffa sin pappa under tiden de bor i skyddat boende, eftersom det skyddade boendet ska skydda barn och mamma från våldsutövaren. Vidare berättar tre verksamma att barnen får bära ett väldigt stort ansvar när de träffar pappa, eftersom de inte får berätta vart de bor någonstans. Utifrån ett omsorgsperspektiv kan vi synliggöra att de verksamma vill skydda barnen från att komma till skada när de bor i det skyddade boendet (jfr Eriksson & Näsman 2011). Intervjuperson 4 säger följande:

Att barn tvingas till sina våldsutövande föräldrar, hur dåligt de än mår av det. Och även om de säger att dom inte vill det, att de mår dåligt av det. Eller att den andra föräldern, notera att barnet kräks eller inte kan sova på flera dagar

innan. [...]. Nej man trampar mycket på barnen, går över deras gränser för vad de står ut med och orkar med.

(Intervjuperson 4)

Intervjuperson 4 menar att de vuxna runt omkring barnet inte tar hänsyn till barnets egen vilja, utan barnet trampas på av vuxna. Citatet visar även att oavsett om barnet protesterar och uttrycker sin åsikt, är det inte barnet som bestämmer om hen ska träffa pappa. Denna syn från samhällets sida kan tolkas utifrån Eriksson och Näsman (2011) där barnet kan antas vara i ett underordnat läge gentemot vuxna i barnets närhet. Det kan kopplas till det resonemang som intervjuperson 5 för, hon menar på att föräldrarätten i Sverige är stark. Där barnets rätt till nära och god kontakt med båda föräldrarna inte är förenat med barnets behov och dennes bästa. Utan barnen tvingas till umgänge mot sin vilja. Det kan relateras till att det råder delade meningar om hur vuxna i samhället ser på huruvida det är lämpligt för barn att träffa den våldsutövande föräldern.

Utifrån barndomssociologin finns det lagar och regler som påverka hur barndomen konstrueras, vilket i sin tur påverkar barnet. Det innebär att om en domstol beviljar umgänge för pappa och barn, kommer barnets upplevelse av barndomen påverkas. Det resulterar i att barnet inte kan påverka sin egen upplevelse av barndomen, utan ses som passiv och maktlös snarare än en aktör i sitt eget liv (jfr James & James 2004). Två verksamma berättar att de infört en regel i det skyddade boendet, att barnet inte får träffa sin pappa under tiden de bor i det skyddade boendet. Där en verksam beskriver att det handlar om att göra motstånd mot att de verksamma på kvinnojouren förväntas hjälpa till så att barnet träffar sin pappa. Samtidigt menar en annan verksam att det blir en ytterligare bestraffning för barnen och mamman om kvinnojouren inte tillåter umgänge med pappa. Det utifrån att barnen och mamman skulle behöva flytta vidare till ett annat skyddat boende om barnet enligt exempelvis ett domstolsbeslut förväntas att träffa sin pappa. Vår tolkning är att oavsett hur kvinnojourerna väljer att agera i frågan, så är det vuxna i samhället som konstruerar en verklighet som barnen måste förhålla sig till. Utifrån ett omsorgsperspektiv kan det förstås som att samhället brister i att skydda barnen från våldsutövaren (jfr Eriksson & Näsman 2011). Trots att barnet framför sin åsikt, kan det utifrån

delaktighetsstegen tolkas som att barnets åsikt inte väger tyngst, då vuxna i samhället väljer att agera mot barnets åsikt (jfr Hart 1992).

6.4.2 Hur verksamma samtalar med barn om deras rättigheter

Det finns en skillnad i om verksamma pratar med barnen om deras rättigheter. Tre verksamma berättar att de pratar med barnen om barnkonventionen då de anser att det är viktigt att barn vet om sina rättigheter. Genom att tala med barnen om barnkonventionen gör de barnen delaktiga i att förstå sina rättigheter. Utifrån delaktighetsstegen kan denna form av delaktighet ses som det fjärde steget *tilldelad men informerad*. Det vill säga att barnet får information men saknar beslutsfattanderätt (jfr Hart 1992). Resterande intervjupersoner nämner inte barnkonventionen som en lag som de förhåller sig till i deras arbete med barnen. En verksam som pratar med barnen om deras rättigheter säger:

Det är lite svårt, svår balansgång ibland tycker jag. [...] för då kan det vara att man vill stärka barnen, i att du har rätt att tycka till och du har rätt att säga vad du vill, men mamma kan ändå bestämma att du måste göra det här och det här. Ja, den jobbar jag själv med, att försöka få fram det på ett bra sätt.

(Intervjuperson 1)

Detta skildrar ett spänningsförhållande mellan att den verksamma vill stärka barnet, samtidigt som den verksamma måste förhålla sig till barnets mamma. Det utifrån att barnet själv inte har full rättslig handlingsförmåga på grund av Sveriges lagar och regler (jfr Näsman 2004). Spänningsförhållandet kan förstås utifrån omsorgsperspektivet och delaktighetsperspektivet. Den verksamma kan se barnet utifrån ett delaktighetsperspektiv, där barnet är en egen aktör med rättigheter (jfr Eriksson & Näsman 2009). Samtidigt måste den verksamma också se barnet utifrån ett omsorgsperspektiv där barnet är i beroendeställning till vuxna (jfr Eriksson & Näsman 2011). Det leder således till att det skapas en motsättning som intervjuperson 1 skildrar. Barnet får information av den verksamma om de egna rättigheterna samtidigt som barnet saknar beslutsfattanderätt (jfr Hart 1992). De barn som inte får information om barnkonventionen riskerar att inte få veta sina

rättigheter, och det i sin tur kan leda till att barnen får förlita sig på de vuxna (jfr Eriksson & Näsman 2009).

6.4.3 Skillnader i de skyddade boendena

Intervjuperson 1 beskriver att barnets upplevelse av det skyddade boendet kan skilja sig åt mellan olika kvinnojourer på grund av att barnet är medföljare till mamman.

Hon berättar:

[...] vi har inget uppdrag på barnen, det är ingen som har sagt åt oss att vi måste göra någonting med barnen överhuvudtaget. Så det kan ju lika gärna vara, nu har ju vi rutiner för hur vi jobbar med barn. Men det kan ju lika gärna vara att man inte gör någonting med barnen. För man har inte det som ett uppdrag, men med kvinnan har ju vi ett uppdrag från socialtjänsten som vi måste fullfölja, [...]. Men barnen har ju ingenting, så barnen blir ju utan rättigheter, dom kan också bara hamna mellan stolarna då.

(Intervjuperson 1)

Ovanstående citat visar exempel på ett spänningsförhållande mellan praktiken och lagen, där den verksamma beskriver att barnen i de skyddade boendena riskerar att inte få något stöd och hjälp, samt blir utan rättigheter. Vi kan tolka de konsekvenser som detta får för barnen utifrån ett omsorgsperspektiv där barnet riskerar att hamna i en beroendeställning till sin förälder. Det riskerar att bidra till att barnets förälder får bära ansvaret för att barnet får den stöd och hjälp som hen är behov av. Det blir även föräldrarnas ansvar att barnets rättigheter tillgodoses. Således är det både de verksammas rutiner och föräldern som påverkar hur barnets upplevelse av det skyddade boendet blir (jfr Eriksson & Näsman 2011).

Vidare kan vi utifrån intervjupersonernas utsagor synliggöra skillnader i rutinerna gällande barnen. Exempelvis finns det en skillnad i om de verksamma för journaler på barnen i skyddat boende. En intervjuperson berättar att de inte får skriva journaler på barnen för socialtjänsten, på grund av att barnet saknar ett placeringsbeslut. Samtidigt berättar två andra intervjupersoner att de för journaler på barnen, bland annat för att skapa ett rättsligt stöd för barnen vid rättegångar. Dessa skillnader i rutiner kan förstås utifrån att barn är medföljare och att de verksamma således har olika rutiner kring barnen. Det bidrar även till en skillnad i

rättssäkerheten för barn i skyddat boende, där vissa av barnen kan få stöd av de verksammas dokumentation medan andra barn inte kan få det. Samtidigt som barn utifrån barndomssociologin ses som egna aktörer i samhället, är vår tolkning att barn utifrån att de är medföljare riskerar att förbises som egna aktörer när de i stället ses som medföljare till mamman. Vilket även det i likhet med tidigare nämnda rutiner kommer påverka barnets upplevelse av det skyddade boendet (jfr Halldén 2007).

6.5 Stöd och hjälp till barn som upplevt våld

6.5.1 Stödsamtal

Samtliga intervjupersoner uppger att det främsta stödet som de ger till barn som upplevt våld i skyddat boende är stödsamtal. Hur ofta som de verksamma genomför stödsamtal med barnen skiljer sig åt. En verksam berättar att hon har samtal med barnen varje vecka, medan en annan verksam berättar att antalet samtal bestäms utifrån de behov som barnen har. När stödsamtalen genomförs använder sig de verksamma av olika typer av material och metoder. Tre intervjupersoner berättar att de genomför trappansamtal¹ med barn i åldrarna 4–18 år. Traumamedveten omsorg (TMO) är även en metod som en av de verksamma använder sig av, medan en annan berättar att hon ska börja använda sig av taping som metod. Taping är en metod som riktar sig till yngre barn som syftar till att barnen ska få berätta vad de har varit med om med hjälp av bland annat trägubbar och hus. Några av intervjupersonerna berättar att de inte bedriver någon behandling för barnen i det skyddade boendet. Intervjuperson 1 skildrar detta genom att säga:

Men det är ju ingen regelrätt behandling vi ger här, och många barn är ju i behov av behandling.

¹ Trappan är en modell som används med barn som upplevt våld i sin familj. Modellen är till för krissamtal och samtalen sker i tre steg. Syftet med samtalen är att barnen ska få bearbeta och berätta om de egna upplevelserna av våld. När upplevelserna blir begripliga och barnet får sätta ord på det som hänt minskar risken för posttraumatiskt stressyndrom (Socialstyrelsen 2019).

(Intervjuperson 1)

En annan intervjuperson berättar i likhet med intervjuperson 1 att barn ofta har stora behov av insatser och samtal. Att intervjupersonerna synliggör ett behov av stöd hos barnen kan förstås utifrån att barn som utsätts för våld mellan föräldrarna riskerar att utveckla beteendeproblem, inlärningssvårigheter, mentala, fysiska och kognitiva problem (jfr Vass & Haj-Yahia 2020). Samtidigt skapas det ett spänningsförhållande mellan behovet av stöd och möjligheten att ge stöd. Där de verksamma kan se ett behov av stöd samtidigt som de inte kan erbjuda det. Barnets behov av stöd riskerar därför att inte uppfyllas av de verksamma (jfr Qvortrup 1997).

Tre av de verksamma berättar att varje barn som flyttar in i deras skyddade boenden får en egen kontaktperson på kvinnojouren. De verksamma berättar att barnets kontaktpersoner träffar barnet lite mer än övriga verksamma. Kontaktpersonen skapar således en nära kontakt med barnet och kan göra saker med barnet utifrån dennes intresse. Att verksamma på kvinnojouren ger barnen en kontaktperson kan förstås utifrån delaktighetsperspektivet som Eriksson och Näsman (2009) skriver om. Det vill säga att barn ses som egna aktörer med rättigheter. Det kan innebära att barnet i större utsträckning görs delaktigt. Vår tolkning utifrån delaktighetsperspektivet är dock att en kontaktperson i praktiken inte behöver vara förenat med att barnen blir mer delaktiga, men att det är ett sätt att visa på att barnet ses som en egen individ (jfr Eriksson & Näsman 2009).

6.5.2 Ålder och mognad

Samtliga intervjupersoner framför att ålder och mognad är den främsta faktorn som påverkar vilket stöd som barnet får. Med äldre barn kan de genomföra mer direkta samtal såsom trappansamtal. Med de yngre barnen blir det i stället stöd via leken. Exempelvis genom att måla, använda känslkort, leka utomhus eller läsa en bok. En intervjuperson beskriver att en kombination med samtal och lek kan bidra till att barnen får en positiv känsla efteråt och kan känna att det var roligt att prata. De verksammas beskrivningar visar på att de anpassar stödet efter barnets ålder.

Åldersregleringens påverkan på det stöd som barnen får kan förstås utifrån att barndomen konstrueras utifrån ålder. En verksam lyfter fram att det är svårare att bygga en relation med tonåringar då de ofta är mer inneslutna. Samtidigt är det främst direkta stödsamtal som genomförs med äldre barn. Barnens behov riskerar därför att förbises om verksamma enbart väljer att utgå från barnets ålder. Det på grund av att barnets behov av stöd både kan överskattas och underskattas av de verksamma utifrån barnets ålder (jfr Näsman 2004).

6.5.3 Stöd utifrån barnens villkor

Flera av intervjupersonerna framför att det är utifrån barnens villkor som de ger stöd. De tvingar inte barnet till samtal eller stöd om barnet inte skulle vilja det. Barnen får således prata men på sitt sätt. Utifrån delaktighetsstegen kan detta ses som det femte steget av delaktighet, det vill säga *konsulterad och informerad* (jfr Hart 1992). Barnet kan därmed avgöra hur delaktig hen vill vara. Barnet kan således vara med och påverka sitt liv (jfr Eriksson & Näsman 2009). Intervjuperson 1 berättar att det bidrar till att de kan bygga en tillit till barnen. Halldén (2007) betonar att det är i barnens nära relationer som tilliten utvecklas. Tilliten bidrar till att barnen kan hantera förändringar, såsom en flytt till det skyddade boendet är (jfr Halldén 2007). Vidare berättar flera av intervjupersonerna att det är viktigt att bygga en relation till barnen för att barnen ska våga öppna upp sig och berätta vad de har varit med om. För de verksamma kan detta förhållningssätt både gynna barnen och de verksammas arbete med att skapa tillit.

6.5.4 Svårigheter i stödet

De verksamma framför olika svårigheter som finns i att ge stöd och hjälp till barnen. Flera intervjupersoner berättar att de upplever att mammorna kan vara ett hinder i deras arbete med att ge stöd. Det då mammorna kan ha en snäv syn av vad hon tror att barnet sett och upplevt, samtidigt som de verksamma är medvetna om att barnen upplevt mer än vad som sägs. En intervjuperson berättar att det kan vara till hjälp för barnen att prata med någon annan vuxen, då barnen ofta inte pratat med mamman för att skydda henne. De vill inte göra henne upprörd eller ledsen i onödan, i stället håller barnen det inom sig. Med utgångspunkt i ett

omsorgsperspektiv kan mammornas inställning i stället förstås utifrån att de vill skydda sitt barn (jfr Eriksson & Näsman 2011).

Intervjuperson 7 berättar att en av de svårigheterna som hon ser med att ge stöd är vårdnadshavares samtycke. Hinder kan uppstå när mycket ska gå via båda vårdnadshavarna. Den verksamma kan till exempel se ett behov av trappan samtal för barnets hälsa och välbefinnande. Eftersom insatsen på deras kvinnojour kräver ett samtycke från båda vårdnadshavarna försvåras och hindras deras arbete i att ge stöd. Detta kan förstås utifrån Qvortrup (1997) resonemang om att barnets förälder eller föräldrar har det yttersta ansvaret för att skydda och ta beslut som berör barnet. Barnen i skyddat boende blir därför beroende av föräldrarnas samtycke för att beviljas stöd (jfr Qvortrup 1997).

6.5.5 Vad händer sen?

De verksamma lyfter fram att bearbetningen av det våld som barnen upplevt även behöver ske efter att barnet har flyttat från det skyddade boendet, men att det är en hjälp som väldigt ofta saknas. En verksam berättar att barnen fortfarande är i en krissituation när de befinner sig i det skyddade boendet. Intervjupersonerna berättar vidare att socialtjänsten ofta lägger ner barnavårdsutredningar och avslutar utan insats för att de anser att barnet är skyddat och får stöd när de är i det skyddade boendet. De nedlagda barnavårdsutredningarna påverkar barnen efter att de har flyttat från det skyddade boendet, på grund av att barnen blir utan stödinsats. Barnen riskerar därför att "hamna mellan stolarna". De verksamma framför att den hjälp som de ger till barnen bidrar till en förändring i barnens mående, samtidigt är det en kortare period som de kan hjälpa barnen. Intervjuperson 2 skildrar verksammas situation genom att säga:

Svårigheterna är ju i de att när vi ser att behovet är större än vad vi kan erbjuda. [...] Jag tror att våran stöttning, asså i form av de lekar och de samtal som ändå sker då [...] de kan absolut ge någonting. Men bearbetningen sen, beroende på graden av vad man har varit utsatt för. Måste ju ske under lång lång tid efter att man har lämnat det skyddade boendet. Vi har ju bara en så kort tid på oss att göra någonting för barnen.

(Intervjuperson 2)

Citatet ovan synliggör det spänningsförhållande som även Åkerlund (2017) redogör för, det vill säga att det skapas en motsättning mellan de som arbetar med barn som upplevt våld. När barnen flyttar från det skyddade boendet så riskerar barnen därför att bli utan några stödinsatser, för att socialtjänsten ofta lägger ner barnavårdsutredningar och de verksamma på kvinnojouren inte följer upp barnens situation (jfr Åkerlund 2017).

7. Slutdiskussion

I följande kapitel diskuterar vi studiens resultat och analys. Syftet med studien är som tidigare nämnts att utifrån intervjuer med verksamma på ideella kvinnojourer få en större kunskap och förståelse om hur verksamma tillgodoser barns behov och rättigheter i det skyddade boendet samt hur verksamma i skyddat boende förhåller sig till barns delaktighet. Utifrån studiens resultat och analys kommer vi att föra en diskussion om våra slutsatser, därefter kommer vi att presentera förslag till framtida forskning.

7.1 Diskussion

En slutsats som vi har kunnat dra utifrån verksammars beskrivningar är att barn i de stora hela inte kan vara med och påverka sin vardag, det utifrån att de inte kan välja om de vill vara i skyddat boende eller inte. De verksamma berättar att de försöker att upprätthålla barnens vardag genom att hjälpa barnen till en skolgång och genom att de får delta i fritidsaktiviteter. Barnen görs delaktiga då de kan bestämma och påverka sådant som exempelvis vilka aktiviteter de vill delta i, vilket nytt "namn" de ska ha i skolan, vilken lögn som barnet ska berätta för sina vänner. Samtidigt framhåller de verksamma att det finns barn som inte kan lämna det skyddade boendet på grund av hotbilden, för de barnen blir möjligheten att vara med och påverka sin vardag mycket begränsad. Det blir även svårt för de verksamma att göra barnen delaktiga i lika stor utsträckning. Förutom att barnens delaktighet riskerar att begränsas får dessa barn inte sin ovillkorliga rätt till skolgång uppfylld.

Något som vi inte hade förståelse för tidigare är i hur stor omfattning som skyddsåtgärderna i skyddat boende påverkar barnens vardag. Verksammars beskrivningar av skyddsåtgärder skildrar den syn som samhället har på våldsutsatta, där lösningen är att skydda de våldsutsatta kvinnorna och barnen från våldsutövaren genom olika skyddsåtgärder. Vår tolkning är att denna bild som samhället reproducerat av att våldet ska döljas, riskerar att skapa ännu en form av tystnadskultur för barnen. I förlängningen riskerar detta också att osynliggöra det sociala problemet som våldsutsatthet är. Intervjupersonerna berättar även att barnen

kan behöva byta namn eller ljuga om vart de bor, något som för barnen blir ett stort ansvar att bära. Som Överlien (2011a) nämner så kan barnet tidigare blivit tillsagd eller hotad att inte berätta om det våld som pågår i familjen. Samtidigt i praktiken kan det utifrån intervjupersonernas berättelser förstås som att det skapas en ny form av tystnadskultur i det skyddade boendet. Barnet får ännu en hemlighet att bära. Samtidigt som barn utifrån ett omsorgsperspektiv inte antas vara mogna nog att bära ett lika stort ansvar som vuxna, kan intervjupersonernas utsagor skildra att det läggs ett stort ansvar på barnen i skyddat boende att inte röja familjens säkerhet (jfr Näsman 2004). I praktiken menar vi att barnet får bära ett stort ansvar för familjens säkerhet oavsett barnets ålder.

De verksamma beskriver att ålder och mognad är den främsta faktorn som påverkar vilket stöd som barnet får. Vi har däremot utifrån intervjupersonernas berättelser kunnat dra slutsatsen att det finns en annan central faktor än barnets ålder och mognad som påverkar vilket stöd som barnen får. Denna faktor är verksammas syn på barnen, det utifrån att det är de verksamma som utformar vilket stöd som barnen får i det skyddat boendet. På grund av att barnen ses som medföljare i lagen. Som tidigare nämnts är kvinnojourernas kärnverksamhet att ge stöttning och samtalsstöd till kvinnor (jfr Helmersson 2017). Barnen är därför inte de verksammas huvudsakliga målgrupp. De verksammas syn på barn påverkar således utformningen av stödet. Utifrån studiens resultat kan vi synliggöra att barnen får stöd i det skyddade boendet av verksamma, men att stödets utformning skiljer sig åt mellan de skyddade boendena. Några av de verksamma använder sig av utvecklade metoder såsom trappan samtal, medan andra har samtal utan någon utvecklad metod med barnen. Verksammas utformning av stödet kan bidra till att barnen får en positiv upplevelse, men det kan också få motsatt effekt. Det skapar således en ojämlikhet mellan de olika kvinnojourerna, där stödet till barnen skiljer sig åt runt om på olika platser i Sverige. Det visar på att de ideella kvinnojourerna inte har utarbetat gemensamma rutiner och strategier för barn i skyddat boende. Vilket vi menar på hade varit önskvärt i sammanhanget.

Intervjupersonerna beskriver genomgående under intervjuerna hur de arbetar med att göra barnen delaktiga i det skyddade boendet. Exempelvis gör verksamma barnen delaktiga genom att ge information, genomföra aktiviteter eller låta barnen komma till tals. Utifrån Hart (1992) delaktighetsstege har vi kunnat dra slutsatsen att de verksammas beskrivningar av barnens delaktighet inte kommer över femte steget *konsulterad och informerad*. Intervjupersonerna framför en medvetenhet om betydelsen av barns delaktighet, däremot finns det en skillnad i vilken utsträckning som barnen görs delaktiga. Det går även att synliggöra att de verksamma definierar delaktighet på olika sätt. Flera av de verksamma beskriver att de arbetar med att göra barnen delaktiga genom att göra aktiviteter med barnen. Medan andra verksamma beskriver att de gör barnen delaktiga genom att prata om barns rättigheter, låta barnen komma till tals eller att de ger stöd utifrån barnets villkor. Vår tolkning är att de verksammas definition av delaktighet kan påverka den grad av delaktighet som barnet får i det skyddade boendet.

Slutligen kan vi dra slutsatsen att det finns ett spänningsförhållande mellan lagen och praktiken. Där barnet ses som medföljare i lagen, vilket således formar verksammas arbete. Även fast de verksamma ser barnet som en egen aktör och arbetar med att göra barnet delaktig, riskerar barnets liv att påverkas av att de inte har ett eget placeringsbeslut. Det utifrån att det skapas tydliga skillnader mellan kvinnojourernas rutiner och arbete. När det inte är tydligt i praktiken vem som tillgodoser barnens behov av stöd och hjälp skapas det ett spänningsförhållande mellan de som arbetar med barn som upplevt våld. Frågan blir därför vem det egentligen är som ser till att barnen får den stöd och hjälp som de är i behov av i det skyddade boendet?

7.2 Förslag till framtida forskning

I denna studie har vi intervjuat verksamma i skyddade boenden, således har deras upplevelser och beskrivningar skildrats i vår studie. De verksamma beskriver kontinuerligt hur barnen påverkas av att bo i skyddat boende. Mot denna bakgrund hade det varit intressant att forska utifrån barnens perspektiv och deras upplevelser av att bo i skyddat boende, för att därigenom få kunskap om hur barnet upplever och beskriver sin tid i det skyddade boendet utifrån vardag, stöd, rättigheter och delaktighet.

Socialnämnden har det övergripande ansvaret när det gäller att ge stöd och hjälp till våldsutsatta barn. Således hade det varit av betydelse att göra en studie, där verksamma på socialtjänstens perspektiv lyfts fram. Dels utifrån hur de beskriver att barn i skyddat boenden görs delaktiga i deras utredningar, dels utifrån hur de ser på barnens rättigheter när de befinner sig i skyddat boende. Lever de exempelvis upp till rådande lagstiftning?

Slutligen har vi i studien lyft fram att barnen enligt lag ses som medföljare till den våldsutsatta kvinnan i skyddat boende, eftersom barnet saknar ett eget placeringsbeslut. Om barnen i framtiden skulle få ett placeringsbeslut, skulle det vara betydelsefullt att undersöka efter en tid vad ett placeringsbeslut för barnen har inneburit i praktiken. Kommer ett placeringsbeslut att bidra till att barnen får alla sina behov och rättigheter tillgodosedda i det skyddade boendet?

8. Referenslista

Barnombudsmannen (2021). *Dom tror att dom vet bättre: barnet som rättighetsbärare*.

<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument/publikationer/arsrapport-2020-3.pdf> [2022-05-01].

Bris (2020) *Säkerställ skydd och stöd till barn i skyddade boenden*.

<https://www.bris.se/om-bris/press-och-opinion/debattartiklar/sakerstall-skydd-och-stod-till-barn-i-skyddade-boenden/> [2022-05-06]

Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3 uppl., Stockholm: Liber.

Chanmugam, A.& Hall, K. (2012). Safety Planning With Children and Adolescents in Domestic Violence Shelters. *Violence and Victims*, 27 (6), ss.831-848.

doi:10.1891/0886-6708.27.6.831

Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 4 uppl, Lund: Studentlitteratur.

Eriksson, M & Näsman, E. (2011). *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten - om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia Förlag AB.

Eriksson, M. & Näsman, E. (2009). Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötanden och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 16(1), ss. 20–37.

doi:10.3384/SVT.2009.16.1.2509

Halldén, G. (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Carlsson Bokförlag.

Hansson, K & Petersson, C.C. (2021). Den sårbara gemenskapen: kvinnojourer under covid 19 pandemin. *Sociologisk forskning*, 58(1–2), ss. 33–51. doi:

10.37062/sf.58.22106

Hart, R.A. (1992). Children's participation: from tokenism to citizenship. *Innocenti Essays. No.4*. Florens: UNICEF.

Helmersson, S. (2017). *Mellan systemskap och behandling: Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor*. Diss. Lund: Lunds universitet.
https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/21513140/Sara_Helmersson_avhandling_fulltext.pdf

James, A. & James A-L. (2004). *Constructing Childhood*. 2 uppl., Macmillan Distribution.

James, A. & Prout, A. (1997). A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance. Promise and Problems. I James, A & Prout, A. *Constructing and Reconstructing Childhood*. 2 uppl. Routledge Falmer. ss. 7–33.

Justitiedepartementet (2021). *Barn som bevittnar brott* (Regeringens proposition 2020/21:170). Stockholm: Regeringskansliet.

Magnusson, E. & Marecek, J. (2015). *Doing interview-based qualitative research: A learners guide*. Cambridge: Cambridge University press

Münger, A-C., & Matsson, T. (2018). 'The needs of the child have been met': preliminary assessments regarding domestic violence in Swedish Child Protections Services, *Nordic Social Work Research*, 10(2), ss. 100-113. doi: 10.1080/2156857X.2018.1526105

Nationalencyklopedin (u.å). *Verksam*. Tillgänglig: Nationalencyklopedin. [2022-05-12]

NCK (2022). *Kvinnojourernas verksamhet*.
<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/kommunernas-kvinnofridsarbete/kvinnojourernas-verksamhet/> [2022-03-08]

NCK (u.å). *Ämnesguider om våld i nära relationer*.

<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/> [2022-03-20]

Näsman, E. (2004). Barn, barndom och barns rätt. I Olsen, L. *Barns makt*. Iustus Förlag: Uppsala. ss.53-75.

Patel, R. & Davidson, B. (2019). *Forskningsmetodikens grunder-Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 5 uppl., Lund: Studentlitteratur.

Qvortrup, J. (1997). A voice for children in Statistical and Social Accounting: A Plea for Children's Right to be heard. I James, A. & Prout, A. *Constructing and Reconstructing Childhood*. 2 uppl. Routledge Falmer. ss. 85-106.

Rekke, M., Angsell, M., Münger, A-C. & Göransdotter, L. (2020). *Min tur att berätta: Barns röster om att leva med våld*. Stockholm: BRIS & Sveriges Stadsmissioner. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1500020/FULLTEXT01.pdf>

Roks (2015). *Barn som upplevt våld: en handbok för kvinnojourer*. <https://www.roks.se/sites/default/files/2016-10/Barn%20som%20upplevt%20v%C3%A5ld.pdf> [2022-04-10]

Roks (u.å). *Sök på jourer*. <https://www.roks.se/hittaenjour> [2022-04-01]

Selvik, S. & Thjømøe, C. (2021). *Children Fleeing Domestic Violence to Emergency Accommodations: Education Rights and Experiences*, 36(8), ss. 1003-1015. doi: 10.1007/s10896-021-00287-0

Selvik, S. & Överlien, C. (2015). *Children with multiple stays in Nordic refuges for abused women: conclusions, challenges, and causes for concern*, 5(2), ss. 98-112. doi: 10.1080/2156857X.2014.982158

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.

Sveriges Kommuner och Regioner (2022) *Skyddat boende för våldsutsatta*.
<https://skr.se/skr/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamlikhet/kvinnofriid/boendeforvaldsutsatta/skyddatboende.58232.html> [2022-05-29]

Socialdepartementet (2018). *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*. (Regeringens proposition 2017/18:186). Stockholm: Regeringskansliet.

Socialstyrelsen (2013). *Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende*.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/vagledning/2013-9-2.pdf> [2022-03-10]

Socialstyrelsen (2016). *Våld: Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2016-6-37.pdf> [2022-05-16]

Socialstyrelsen (2019). *Trappanmodellen*.
<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/trappanmodellen/> [2020-05-29]

Socialstyrelsen (2020). *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*.
[https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-6-6817.pdf#_utma=1.214860397.1645089199.1645091179.1645093830.3&_utmb=1.3.10.1645093830&_utmc=1&_utm=-&_utmz=1.1645091179.2.2.utmesr=google%7Cutmccn=\(organic\)%7Cutmcmd=organic%7Cutmctr=\(not%20provided\)&_utmv=-&_utm=64761135](https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-6-6817.pdf#_utma=1.214860397.1645089199.1645091179.1645093830.3&_utmb=1.3.10.1645093830&_utmc=1&_utm=-&_utmz=1.1645091179.2.2.utmesr=google%7Cutmccn=(organic)%7Cutmcmd=organic%7Cutmctr=(not%20provided)&_utmv=-&_utm=64761135) [2022-02-17]

Söderqvist, Å., Bülow, P.H. & Sjöblom, Y. (2016). Att bygga en tillfällig allians – metodologiska frågor vid intervjuer med ensamkommande barn och unga. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 23 (3–4), ss. 239–257. doi: 10.3384/SVT.2016.23.3-4.2318

Tholander, M. & Cekaite, A. Konversationsanalys. I Fejes, A & Thornberg, R. (red.) *Handbok i kvalitativ analys*. Stockholm: Liber, ss.211–234.

Unicef (2018). *Inget barn ska behöva utsättas för våld*. <https://unicef.se/fakta/vald-mot-barn> [2022-05-12]

Utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende (2017). *Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende* (SOU 2017:112). Stockholm: Regeringskansliet.

Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord (2019). *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord*. (SOU 2019:32). Stockholm: Regeringskansliet.

Vass, A & Haj-Yahia M.M. (2020). “Pay Attention to Me”: Children’s Subjective Perceptions of the Process of Leaving Home With Their Mothers to Shelters for Battered Women, *Violence Against Women*, 27(3-4), ss. 295–319. doi: 10.1177/1077801219890421

Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf[2022-03-10]

WHO (2021). *Violence against women*. <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/violence-against-women> [2020-04-03]

Åkerlund, N. (2017). *Barns relationer i våldets närhet: Respons, positioner och möjligheter till barns röst*. Diss: Linköping: Linköpings universitet. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1077804/FULLTEXT01.pdf>

Åkerlund, N. & Sandberg, L. (2017). Children and Violence Interactions: Exploring Intimate Partner Violence and Children's Experiences of Responses. *Child Abuse Review*, 26 (1), ss. 51-62. doi: 10.1002/car.2438

Överlien, C. (2011a). Abused women with children or children of abused women? A study of conflicting perspectives at women's refuges in Norway. *Child & Family Social Work*, 16(1), ss. 71–80. doi: 10.1111/j.1365- 2206.2010.00715.x

Överlien, C. (2011b). Narrating the good life - children in shelters for abused women talk about the future, *Qualitative Social Work*, 11(5), ss. 470-485. doi:10.1177/1473325011401469

Överlien, C. (2011c). Women's Refuges as Intervention Arenas for Children who Experience Domestic Violence, *Child Care in Practice*, 17(4), ss. 375-391. doi: 10.1080/13575279.2011.596816

Bilaga 1

Informationsbrev

Till dig som är verksam på en ideell kvinnojour- information och förfrågan om deltagande i intervjustudie

Barn som upplever våld i nära relation är ett samhälleligt problem, där 210 000 barn i Sverige beräknas ha upplevt våld mellan närstående vuxna. I den tidigare forskningen finns det begränsad forskning om hur verksamma på kvinnojouurer arbetar med barn i skyddat boende. Vi vill därför genomföra en intervjustudie med förhoppningen att resultatet i studien kan leda till ökad förståelse för hur verksamma på ideella kvinnojouurer arbetar med att upprätthålla barns vardag i det skyddade boendet samt hur verksamma på kvinnojouurer arbetar med att stödja och hjälpa barn i skyddat boende som upplevt våld i nära relationer. Syftet med uppsatsen är att således få en större kunskap om hur verksamma på kvinnojouurer arbetar med att tillgodose barns behov och rättigheter.

Ideella kvinnojouurer runt om i Sverige kommer att tillfrågas om deltagande i denna intervjustudie. Om du är verksam på en ideell kvinnojour och har erfarenhet av att möta barn i skyddat boende skulle vi vilja att du som är intresserad av att delta i vår studie kontaktar någon av oss via e-post eller telefon.

I studien utgår vi från forskningsetiska principer, vilket innebär att det är helt frivilligt att medverka i studien och du kan när som helst avbryta din medverkan utan att motivera varför. Intervjuerna kommer att genomföras via Zoom eller Teams med ljud och bild. Intervjuerna beräknas ta 45–60 minuter. Om du samtycker till att medverka i intervjun, kommer intervjun spelas in och därefter transkriberas, vilket innebär att intervjun kommer skrivas ner ordagrant. Materialet kommer att behandlas konfidentiellt. Resultaten kommer att presenteras i en kandidatuppsats och i uppsatsen kommer inga enskilda intervjupersoner eller kvinnojouurer att kunna

identifieras. Materialet kommer endast att användas till uppsatsen. Inspelningar och transkriptioner kommer att förvaras oåtkomligt för obehöriga. Förutom uppsatsförfattarna kan handledare och examinator behöva ta del av materialet. När uppsatsen är klar och godkänd kommer inspelningar och transkriptioner att förstöras. Uppsatsen publiceras därefter i DiVA och då kan du som deltagare ta del av uppsatsen.

Vi heter Hanna Bengtsson och Hanna Nilsson och studerar till socionomer på Linnéuniversitet i Kalmar. I utbildningen ingår att göra en kandidatuppsats, vilket är anledningen till att denna intervjustudie kommer att göras. Hör av dig snarast vid intresse. Intervjuerna beräknas ske V.16- V.17 (18/4–29/4). Vid intresse kom gärna med förslag på dag och tid som passar dig.

Har du några frågor så hör gärna av dig.

Studerande:

Hanna Bengtsson
hb222ui@student.lnu.se
07x-xxxxxxx

Hanna Nilsson
hn222nc@student.lnu.se
07x-xxxxxxx

Handledare:

Universitetsadjunkt
Maria Kläfverud
xxxxx.xxxxxxxxxx@xxx.xx

Bilaga 2

Reviderad intervjuguide

Inledande frågor

- Hur länge har du arbetat på kvinnojouren? Har du någon utbildning?
- Vad är dina arbetsuppgifter på kvinnojouren?
- I vilken utsträckning kommer du i kontakt med barn som upplevt våld i ditt arbete på kvinnojouren?

Skyddat boende

- Hur är era skyddade boenden organiserade?
- Hur många barn och kvinnor har ni tagit emot ungefär under föregående år i era skyddade boenden?
- Hur länge bor kvinnan och barnen i genomsnitt hos er?
- Har ni några utarbetade rutiner när ett barn kommer till det skyddade boendet och under vistelsen? Vilka är dessa i så fall?

Barnets rättigheter

- Finns det några specifika lagar som ni förhåller er till i ert arbete med barn i skyddat boende?
- Hur påverkar det ert arbete att barnet inte får ett placeringsbeslut?
- Hur beaktar ni barns delaktighet i det skyddade boendet? Hur ser delaktigheten ut?
- Vilka faktorer påverkar hur stor delaktighet barnen får?

Barnets vardag

- Hur ser barnets vardag ut i det skyddade boendet? Exempel. Går barnet i skolan, umgås med vänner?
- Hur arbetar du för att upprätthålla barnets vardag?
- Vilka svårigheter ser du i arbetet med att upprätthålla barnens vardag?

Stöd

- Vilka symtom uppvisar barnen när de kommer till det skyddade boendet?
- Vilket stöd erbjuder ni till barnen? Vad påverkar vilket stöd barnet får?
- Hur skiljer sig stödet åt mellan olika åldrar på barnen?
- Finns det andra aktörer som ger stöd till barnen? Hur ser kontakten med andra myndigheter ut i relation till barnets stödinsatser?
- Vilka svårigheter ser du i arbetet med att ge stöd och hjälp till barnen?
- Följer ni upp barnets situation efter att hen har flyttat från det skyddade boendet?

Avslutning

- Har du något som du vill tillägga som vi inte har frågat om eller diskuterat?
- Vad är det bästa med ditt jobb?

Bilaga 3

Tema: Barnets vardag

	Förändring	Skola	Förskola	Aktiviteter	Vänner
Intervjuperson 1	“men barns vardag blir väldigt rubbad, när de kommer till ett skyddat boende. Och det är barnen som får lida mycket, fast de är så oskyldiga i det här. Jag vill verkligen att samhället ska bli bättre på att ta hand om dom här barnen, dom har haft det svårt redan innan dom kommer hit och sen blir det svårt när dom kommer hit också och sen är det ofta osäkert efter dom flyttar härifrån också.”	“Så om de har sekretessmarkering, så kan vi hjälpa dom att söka en ny skola, sen har vi lite problem med utbildningsförvaltningen att dom. Om det är delad vårdnad så vill dom inte gärna sätta barnen i en ny skola dom säger att båda vårdnadshavarna måste godkänna det. Så att men än sålänge har vi tur med att kunna sätta barnen i skolan ändå, men ibland bråkar dom, just kring det att båda vårdnadshavarna måste godkänna skolgången, det är väl det största problemet vi har just nu, att barnen inte ibland får skola för att båda vårdnadshavarna måste säga ja till en ny skolplacering och det går inte när de bor på skyddat boende eftersom att pappan inte får, ska få reda på vart de bor någonstans. “	“Ehh jo vad mer, jo men förskola är svårare och hitta för förskolebarnen, för skolbarn finns det ju skolplikt, men för förskolebarnen finns det ju ingen garanti att få en förskoleplats.”	Det beror lite på hur gamla barnen är och så. Men jag brukar ofta baka med barnen, det är inte alla barn som kommer hit som har bakat. Så det brukar vi göra, göra pizza, ha lite popcorn mys, ja.	“Nej under tiden de bor här kan de ju inte ta med kompisar hem, och det är jobbigt speciellt om de har börjat en nya skola och de har fått nya kompisar, då vill dom ju kunna ta hem kompisar och det går ju inte.”
Intervjuperson 2	“Jag har ju haft allt från barn som inte har fått gå utanför det skyddade boendet överhuvudtaget under sin vistelse. Och i de fallen så brukar vi ju försöka att se till, och då handlar det oftast om att. Eh, att det är en väldigt uppsökande man, så då försöker vi undvika att de rör sig ute i den utsträckning att de kan bli röjda. Men annars så försöker ju vi som jag sa, att låta barnen gå i skolan och se till att de får en vettig aktivitet. Både under vardagar och helger. Och just att, eh vi försöker men att stoppa, att ge lite guldkant på tillvaron.”	“Det är ju inte vi som söker upp skolor utan det är socialtjänsten och det är kontakten dem emellan som avgör hur snabbt det går. Men det kan ju ta allt från några veckor till månader ibland.”		“Vi gör utflykter med dem, beroende på barnets ålder vad som kan vara intressant om det är lekpark, eller att vara ute och cykla eller åka och titta på olika. Eh ja. Olika aktiviteter som finns att göra, vi har ju olika aktiviteter i stan också så som vi gör med barnen.”	“Men det är oerhört svårt naturligtvis att inte kunna ta hem kompisar i vanlig ordning. För barn är ju ändå bra på att skaffa kompisar när de får möjligheten. Så att ja, absolut. Det skulle jag säga påverkar dem psykiskt.”

Intervjuperson 3	“Eh. Så allt detta, du vet förändring som de måste anpassa sig till gör att det kan vara svårt och så att i vardagen.”	“Och just att när du flyttar till ett skyddat boende, tex du behöver, det finns skolplikt. De behöver gå i skolan, och de ska ske så fort som möjligt. Asså de behöver några dagar för att landa men det ska bli, de ska inte tappa de dem har rätt till. “	“När det gäller förskola, så tar det lite längre tid. Oftast för att det tar tid även för ett barn som bor i x-stad asså som har. Jag tror att kommunen har fyra månader på sig att erbjuda en förskoleplats.”	“Så vi visar dem runt, vi tittar på olika lekplatser. Asså aktiviteter och så som vi gör. Vi gör det tillsammans med mammorna så att dem själv i sin tur sen kan göra det med sina barn.”	“Eh, ju äldre barn blir desto mer påverkas dem. De blir påverkade av det. Jag har också alltid samtal med dem innan de ska börja. För att, eh. De börjar på en ny skola och många frågar vart bor du någonstans eller dem får bjuda hem till andra och sen kan dem inte bjuda tillbaka. Och kanske de tycker det är konstigt eller så efter ett tag. “
------------------	--	---	--	---	--

jfr Bryman (2018, s.704)

För att brottsofferarbetet i Sverige ska kunna fortsätta ha en gynnsam utveckling är det viktigt att öka och fördjupa kunskapen inom området. För att väcka intresse för brottsofferfrågor på universitet och högskolor utlyste Rådet för Brottsofferfonden i februari 2021 den sjuttonde omgången av uppsatstävlingen Brottsoffer i fokus.

I denna antologi presenteras de uppsatser som tilldelats första, andra, respektive tredje pris.

Den första uppsatsen Brottsoffermyndigheten som rättsbildare?
– En kritisk granskning av Brottsoffermyndighetens inflytande på domstolarnas bestämmande av skadestånd för kränkning har skrivits av Johanna Petersson, Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete, Örebro universitet.

Den andra uppsatsen ”Social workers should help children to tell”:
Investigative child interviewing and memory knowledge among social workers har skrivits av Charlotte Löfgren, Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Den tredje uppsatsen De medföljande barnen – En kvalitativ studie om hur verksamma tillgodoser barns behov och rättigheter i skyddat boende har skrivits av Hanna Bengtsson och Hanna Nilsson, Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet.

Brottsoffermyndigheten

Box 470, 901 09 Umeå
090-70 82 00
registrator@brottsoffermyndigheten.se
www.brottsoffermyndigheten.se

ISBN 978-91-983020-8-0